

**CENTRUM SZKOLENIA
STRAŻY GRANICZNEJ**

39

PROBLEMY OCHRONY GRANIC

BIULETYN

Kętrzyn

2008

PROBLEMY OCHRONY GRANIC

BIULETYN

NR 39

KĘTRZYN

2008

KOMITET REDAKCYJNY: Andrzej Rytwiński (przewodniczący),
Katarzyna Dzieszkiewicz (sekretarz),
Mirosław Babuła, Janusz Cieślewicz,
Julita Kasperska, Sławomir Różycki,
Andrzej Rak, Andrzej Skóra,
Cezary Szczepański, Krzysztof Łychowid
(członkowie)

Redaktor wydawniczy
Katarzyna Dzieszkiewicz

© Wszelkie prawa zastrzeżone.

ISSN 1505-1757

CENTRUM SZKOLENIA
STRAŻY GRANICZNEJ
Kętrzyn 2008
ark. wyd. 9,75
ark. druk. 13,25

Druk: „Poligrafia” CSSG Kętrzyn
Zam. nr /2008, nakład 115 egz.

Od redakcji

Układ z Schengen istnieje od 1985 roku, znosi on kontrolę na wewnętrznych granicach państw, które podpisały stosowny dokument. Stosowanie przez Polskę Kodeksu granicznego z Schengen nie spowoduje zaprzestania przez SG wykonywania jej ustawowych zadań. Jak będzie wyglądać kontrola na polskich odcinkach wewnętrznej granicy UE dowiemy się z art. pt. „SG po przystąpieniu Polski do Układu z Schengen”, „Wspólne patrole, czyli Gemeinsame Streifen w PSG Świecko”.

Walka z pojęciem stereotypu toczy się w kulturze naszego narodu od dawna. Jak uprzedzenia funkcjonują i jak sobie z nimi radzić traktuje art. pt. „Postrzeganie stereotypowe i jego wpływ na postawę uprzedzenia”.

Kontynuacją tematyki motywowania pracowników i jego znaczenia w procesie kierowania ludźmi zajmują się na łamach naszego czasopisma dr A. Wawrzusiszyn i dr B. Chmieliński. Natomiast o umiejętności radzenia sobie z trudnościami w pracy-służbie pisze dr S. Skalski w rozważaniach „Stres i jego znaczenie w służbie funkcjonariuszy SG”.

W interesujący sposób S. Woźniak przybliży funkcjonariuszom tematykę związaną z oprogramowaniem, użytkowaniem systemu operacyjnego Windows, typów licencji programów i ich zastosowania w art. pt. „Nie taka licencja straszna, czyli słów kilka o oprogramowaniu”.

Swoje przemyślenia na temat taktyki jazdy w pościgu, umiejętności kierowania pojazdem służbowym oraz emocji z tym związanych E. Maksymowicz zawarł w art. pt. „Prędkość a jazda samochodem w pościgu”.

Zachęcamy do zapoznania się z treścią całego czasopisma oraz zapraszamy do współpracy.

Spis treści

Od redakcji	3
-------------------	---

ARTYKUŁY I ROZPRAWY

Ireneusz Sadowski: Straż Graniczna po przystąpieniu Polski do układu z Schengen (wybrane zagadnienia i uprawnienia)	7
Wioletta Zglińska: Wspólne patrole, czyli Gemeinsame Streifen w PSG Świecko	51
Lucyna Sikorska: Postrzeganie stereotypowe i jego wpływ na postawę uprzedzenia	65
Sebastian Skalski: Stres i jego znaczenie w służbie funkcjonariuszy Straży Granicznej	83

MISCELLANEA

Sławomir Woźniak: Nie taka licencja straszna czyli słów kilka o oprogramowaniu	105
Grzegorz Zaremba: Geneza pojęcia granicy i jej ochrony w myśli historycznej na przestrzeni dziejów	119
Leszek Maksymowicz: Prędkość a jazda samochodem w pościgu	127
Marek Zygowski: Terroryzm – przeciwdziałanie, zwalczanie, likwidacja skutków – seminarium.....	137
Andrzej Wawrzusiszyn, Bogdan Chmieliński: O sztuce motywacji – cz. II	141
Stanisław Dubaj: Płk Emil Wojciech Czapliński (1892-1976) – zapomniany bohater Polskich Formacji Ochrony Granic	157
Piotr Kozłowski: Przemyślenia nt. powołania Komisji Historycznej przy Komendzie Głównej Straży Granicznej w Warszawie.....	165

OPINIE I RECENZJE

Roman Sławiński: <i>Integracja europejska – wstęp</i> , red. nauk. K. A. Wojtaszczyk, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2006, ss. 345	173
Andrzej Skóra: KALENDARIUM.....	175

kpt. SG Ireneusz Sadowski

CS SG w Kętrzynie

**STRAŻ GRANICZNA PO PRZYSTĄPIENIU
POLSKI DO UKŁADU Z SCHENGEN
(wybrane zadania i uprawnienia)**

Układ z Schengen istnieje od 1985 roku. Znosi kontrolę na wewnętrznych granicach państw, które podpisały stosowny dokument. Dotychczas podpisały go prawie wszystkie państwa Unii Europejskiej oraz Norwegia i Islandia. Z krajów UE do układu Schengen nie przystąpiły Wielka Brytania i Irlandia. Nowe kraje Unii – oprócz Cypru, Bułgarii i Rumunii – mają stać się członkami strefy od początku 2008 roku.

Wejście Polski do układu Schengen jest kolejnym, ważnym krokiem na drodze integracji ze Zjednoczoną Europą. Oznacza to zniesienie kontroli paszportowej na granicy z Niemcami, Słowacją, Czechami oraz Litwą, które staną się wewnętrznymi granicami Unii. Natomiast na granicy zewnętrznej z Rosją, Białorusią i Ukrainą kontrole prawdopodobnie zostaną zaostrzone.

Przystąpienie Polski do pełnej realizacji Układu z Schengen spowoduje szereg zmian w sposobie działania wielu instytucji i służb państwowych, których zadaniem jest zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym Straży Granicznej.

Zasadniczym czynnikiem, który wpłynie na działania Straży Granicznej po rozpoczęciu przez Polskę pełnego stosowania Układu z Schengen, będzie zaprzestanie fizycznej ochrony granicy wewnętrznej oraz kontroli granicznej we wszystkich przejściach granicznych na odcinkach granicy państwowej RP, stanowiących od dnia 1 maja 2004 r. granicę wewnętrzną Unii Europejskiej (tzn. z Republiką Federalną Niemiec, Republiką Czeską, Republiką Słowacką i Republiką Litwy – łącznie na odcinku o długości 1880,97 km). Straż Graniczna z przejść granicznych wewnętrznej granicy Unii przeniesie się na trasy międzynarodowe oraz dojazdowe do granicy. W terenie będą pełnić służbę tzw. grupy mobilne, czyli zespoły patrolowo-interwencyjne. Ich podstawowym zadaniem

będzie sprawdzanie dokumentów, legalności pobytu cudzoziemców, a także zapobieganie przemytowi.

Prawdopodobnie z początkiem 2008 r. Polska zacznie stosować art. 20 Kodeksu granicznego Schengen, zgodnie z którym granice wewnętrzne mogą być przekraczane w każdym miejscu bez dokonywania odprawy granicznej osób, niezależnie od ich obywatelstwa. Wejście w życie tego przepisu nie oznacza jednak zaprzestania przez Straż Graniczną realizacji zadań ustawowych. Co więcej, wypracowany przez Straż Graniczną sposób działania w ramach Strefy Schengen musi być odpowiednio skuteczny, tak aby nie spowodować obniżenia poziomu wykonywanych zadań, lecz również tam gdzie to możliwe podnieść skuteczność ich realizacji.

Do zadań Straży Granicznej po zniesieniu kontroli na polskich odcinkach wewnętrznej granicy UE będą należały czynności związane między innymi z:

- ujawnianiem fałszerstw dokumentów uprawniających do wjazdu i pobytu na terytorium RP (oraz całej Strefy Schengen),
- realizacją czynności zleconych przez uprawnione organy krajowe (polskie) oraz zagraniczne (w ramach Systemu Informacyjnego Schengen – SIS),
- przeciwdziałaniem wwozowi na terytorium kraju materiałów niebezpiecznych lub szkodliwych dla środowiska naturalnego (śmieci, odpady, materiały wybuchowe, materiały o zwiększonej radiacji itp.), których transportowanie wymaga spełniania szeregu norm i warunków bezpieczeństwa,
- przeciwdziałaniem przemytowi narkotyków i środków odurzających,
- przeciwdziałaniem wywozowi z Polski przedmiotów zabytkowych,
- wymagających zgody właściwych organów odpowiedzialnych za ochronę zabytków (obecnie są to Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków),
- egzekwowanie na granicach wewnętrznych przestrzegania przez podróżnych wwozu na terytorium RP towarów akcyzowych.

Konsekwencją zniesienia kontroli granicznej na odcinkach granicy wewnętrznej UE będzie zwiększenie aktywności działań mobilnych Straży Granicznej w strefie nadgranicznej i na obszarze naszego kraju. Do-

tychczasowy zasięg działania placówek SG zostanie rozszerzony o obszar poza strefę nadgraniczną, co umożliwi podjęcie aktywnych działań na tym terenie.

Taktyka działania Straży Granicznej ukierunkowana będzie zasadniczo na osiągnięcie celów tych samych co dotychczas, lecz przy zastosowaniu innych metod i sposobów oraz środków technicznych. Do obszarów pozostających w szczególnym zainteresowaniu formacji będą należały:

- zapewnienie bezpieczeństwa w komunikacji międzynarodowej (lotniczej, drogowej, kolejowej, morskiej),
- rozpoznanie rejonów szczególnie zagrożonych przestępczością, której zwalczanie leży we właściwości ustawowej Straży Granicznej,
- współpraca ze społeczeństwem w celu odpowiednio wczesnego zdobywania informacji o zdarzeniach niekorzystnych z punktu widzenia realizowanych zadań oraz interesów narodowych,
- ochrona terytorium kraju przed wwozem materiałów niebezpiecznych, na których transport przewoźnicy nie posiadają stosownych zezwoleń lub realizują go w sposób niezgodny z obowiązującymi międzynarodowymi normami bezpieczeństwa,
- przeciwdziałanie nielegalnemu (bez uzyskania zgody właściwych organów) wywozowi z kraju przedmiotów stanowiących wartość zabytkową i zaliczanych do dziedzictwa narodowego,
- realizacja czynności zleconych przez inne uprawnione organy, instytucje państwowe i międzynarodowe,
- stała gotowość do niezwłocznego i skutecznego wykonania zadania czasowego przywrócenia kontroli granicznej na granicach wewnętrznych (art. 23 Kodeksu granicznego Schengen).

Podstawową formą pełnienia służby w przez placówkach Straży Granicznej na odcinkach granicy wewnętrznej UE będą odpowiednio wyposażone mobilne patrole. Pracę strażników będą usprawniać tzw. schengen-busy, które będą pełnić rolę „przewoźnych przejść granicznych”. Będą to specjalne samochody, które wyposażone zostaną w sprzęt niezbędny do przeprowadzania kontroli, między innymi w komputer, podłączony do baz danych i zawierających informacje o osobach poszukiwanych, a także urządzenia do sprawdzania odcisków palców oraz

minilaboratoria do wykrywania narkotyków. Zadaniem mobilnych patroli między innymi będzie:

- patrolowanie określonych obszarów (typowanych na podstawie analizy ryzyka i wyników prowadzonego rozpoznania),
- legitymowanie osób (poszukiwania, realizacja czynności zleconych, ustalanie sprawców oraz świadków przestępstw i wykroczeń),
- kontrola środków transportu poruszających się po drogach publicznych pod kątem spełnienia przez nie wymogów wynikających z przepisów ruchu drogowego oraz transportu drogowego, a także transgranicznego przemieszczania odpadów i towarów niebezpiecznych,
- systematyczne lub okresowe kontrole miejsc publicznych, w których gromadzą się obywatele państw trzecich (targowiska, dworce kolejowe, giełdy), w celu kontroli legalności pobytu, legalności zatrudnienia oraz legalności prowadzenia działalności gospodarczej,
- podejmowanie (samodzielnie lub na podstawie zgłoszenia) czynności służbowych w stosunku do osób naruszających obowiązujący porządek prawny (w zakresie posiadanych przez Straż Graniczną kompetencji),
- poszukiwanie rzeczy utraconych w wyniku przestępstwa, a które mogą się stać przedmiotem transgranicznego przemieszczania,
- udział w akcjach ratowniczych i zapewniających oraz przywracających porządek na określonych obszarach,
- współpraca z uprawnionymi służbami i organami krajowymi oraz innych państw w realizacji określonych zadań pozostających we właściwości pionu granicznego (wspólne działania).

Kontrola środków transportu poruszających się po drogach publicznych

Funkcjonariusze w dalszym ciągu będą wykonywali podstawowe uprawnienie, jakim jest kontrola ruchu drogowego, ale chyba z większą częstotliwością, dlatego należy jeszcze raz zwrócić szczególną uwagę na ten aspekt. Oto kilka wskazówek dotyczących czynności z zakresu kontroli uczestnika ruchu drogowego i pojazdu, którym się porusza.

Uczestnikiem ruchu drogowego jest pieszy, kierujący, a także inne osoby przebywające w pojeździe lub na pojeździe znajdującym się na drodze.

Funkcjonariusze Straży Granicznej, zgodnie z art. 11 ust. 1 pkt. 8 ustawy z dnia 12 października 1990 roku o Straży Granicznej, mają uprawnienie do kontroli ruchu drogowego na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym. W tym zakresie szczegółowe warunki i sposób kontroli ruchu drogowego reguluje rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych i administracji z dnia 30 grudnia 2002 r. w sprawie kontroli ruchu drogowego.

Do dokonywania kontroli drogowej i legitymowania osób poruszających się pojazdami powinni być wyznaczani tylko funkcjonariusze odpowiednio przeszkoleni i wyposażeni.

Funkcjonariusz, w celu przeprowadzenia kontroli ruchu drogowego, jest uprawniony do wydawania poleceń i sygnałów. Polecenie do zatrzymania pojazdu podaje się z dostatecznej odległości, w sposób zapewniający jego dostrzeżenie przez kierującego pojazdem oraz bezpieczne zatrzymanie w miejscu wskazanym przez funkcjonariusza. Miejsce zatrzymania pojazdu może być wyznaczone przez ustawienie znaku „stój – kontrola drogowa”. Celem zwrócenia uwagi na podawane sygnały lub polecenia funkcjonariusz może używać urządzeń nagłaśniających, sygnalizacyjnych lub świetlnych. Pojazd powinien być zatrzymany w miejscu, gdzie nie utrudnia ruchu i nie zagraża bezpieczeństwu. W celu dojazdu do takiego miejsca funkcjonariusz może wydać kontrolowanemu uczestnikowi ruchu polecenie jazdy za pojazdem Straży Granicznej. Przepisu nie stosuje się w razie konieczności zatrzymania pojazdu w wyniku prowadzonych działań pościgowych, co do którego zachodzi uzasadnione podejrzenie, iż może stanowić bezpośrednie zagrożenie bezpieczeństwa ruchu drogowego ze względu na swój stan techniczny lub zachowanie się kierującego.

Ustawodawca zwrócił należną uwagę na oznakowanie osób uprawnionych do kierowania ruchem. I tak:

- policjant,
- żołnierz Żandarmerii Wojskowej lub wojskowego organu porządkowego,
- funkcjonariusz Straży Granicznej,

- inspektor Inspekcji Transportu Drogowego,
- umundurowany inspektor Kontroli Skarbowej,
- funkcjonariusz celny,

powinni być, podczas dawania poleceń i sygnałów w zakresie kierowania ruchem na drodze, wyposażeni w kamizelki barwy żółtej z elementami odblaskowymi oraz wyróżnikiem określającym formację, do której należą.

W przypadku niestosowania się uczestnika ruchu do poleceń i sygnałów wydawanych przez uprawniony organ, funkcjonariusz SG zgodnie z rozporządzeniem ministra spraw wewnętrznych i administracji z dnia 1 sierpnia 2005 r. może nakładać grzywnę w drodze mandatu karnego. Rozporządzenie to zawiera wykaz wykroczeń, za które funkcjonariusze Straży Granicznej mogą nakładać grzywny w drodze mandatu karnego oraz określa warunki i sposób wydawania funkcjonariuszom upoważnień do nakładania grzywien w drodze mandatu karnego. Zatem funkcjonariusze są uprawnieni do nakładania grzywien w drodze mandatu karnego za wykroczenia z zakresu kontroli ruchu drogowego, określone w:

- 1) art. 92 § 1 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz. U. nr 12, poz. 114, z późn. zm); kto nie stosuje się do znaku lub sygnału drogowego albo do sygnału lub polecenia osoby uprawnionej do kierowania ruchem lub do kontroli ruchu drogowego, podlega karze grzywny albo karze nagany;
- 2) art. 94 § 1 – kto prowadzi na drodze publicznej pojazd, nie mając do tego uprawnienia, podlega karze grzywny;
- 3) § 2 – tej samej karze podlega, kto prowadzi na drodze publicznej pojazd pomimo braku dopuszczenia pojazdu do ruchu;
- 4) art. 95 – kto prowadzi na drodze publicznej pojazd, nie mając przy sobie wymaganych dokumentów, podlega karze grzywny do 250 złotych albo karze nagany.

Zatrzymując uczestnika ruchu do kontroli drogowej należy pamiętać, aby pojazd SG w miarę możliwości ustawiony był za zatrzymanym pojazdem. W przypadku zatrzymania pojazdu w miejscu, gdzie jest to zabronione, kierujący pojazdem SG przed przystąpieniem do kontroli włącza niebieskie światło błyskowe. W żadnym razie pojazd SG nie mo-

że mieć włączonych światel awaryjnych. Oczywiście takie polecenie możemy wydać uczestnikowi ruchu drogowego.

Funkcjonariusz po zatrzymaniu pojazdu nie powinien przechodzić przed pojazdem w sytuacji, gdy silnik jest uruchomiony. Po podejściu podaje kierującemu stopień, imię i nazwisko oraz przyczynę zatrzymania. A na żądanie kontrolowanego okazuje legitymację służbową lub oznakę SG w sposób umożliwiający odnotowanie danych, numeru służbowego funkcjonariusza.

Przystępując do czynności kontrolnych, funkcjonariusz może wydać polecenie unieruchomienia silnika pojazdu, wyjęcia kluczyków ze stacyjki, włączenia światel awaryjnych, a w porze nocnej oświetlenia wnętrza pojazdu. W przypadkach uzasadnionych względami bezpieczeństwa lub uwarunkowanych charakterem kontroli funkcjonariusz może wydać kierującemu pojazdem, jak i pasażerowi, polecenie opuszczenia pojazdu. Te czynności kontrolowani wykonują tylko na polecenie funkcjonariusza. Powyższych zasad przystępowania do kontroli nie stosuje się w razie zatrzymania pojazdu w wyniku prowadzonych działań pościgowych, co do którego istnieje uzasadnione podejrzenie, że pochodzi z przestępstwa, lub że znajdują się w nim osoby, które popełniły przestępstwo. W takich przypadkach funkcjonariusz nakazuje kierującemu lub pasażerowi opuszczenie pojazdu, stanięcie w rozkroku i oparcie rąk na dachu (boku) pojazdu lub położenie się w obrębie pasa drogowego, twarzą do ziemi. Podyktowane jest to względami bezpieczeństwa funkcjonariuszy.

Uczestnik ruchu obowiązany jest stosować się do poleceń i sygnałów oraz wskazówek wydawanych przez kontrolującego. W razie podania przez kontrolującego sygnału do zatrzymania pojazdu, kierujący tym pojazdem (zgodnie z przepisami) jest obowiązany:

- zatrzymać pojazd,
- trzymać ręce na kierownicy i nie wysiadać z pojazdu, chyba że zażąda tego kontrolujący,
- na polecenie kontrolującego:
 - wyłączyć silnik pojazdu,
 - włączyć światła awaryjne.

Kierujący pojazdem lub pasażer pojazdu mogą wysiadać z kontrolowanego pojazdu wyłącznie za zezwoleniem kontrolującego.

Do pojazdu Straży Granicznej uczestnik ruchu może być wpuszczony tylko w razie konieczności udzielenia pomocy choremu lub rannemu, doprowadzenia go do jednostki Straży Granicznej, izby wytrzeźwień lub placówki służby zdrowia, poddania badaniu w celu ustalenia zawartości w organizmie alkoholu lub środka działającego podobnie do alkoholu – jeżeli wykonanie tej czynności w innych warunkach byłoby niemożliwe lub mogłoby zakłócić porządek, a także przeprowadzenia czynności procesowych i administracyjnych, jak również w sytuacjach podyktowanych kreowaniem pozytywnego wizerunku Straży Granicznej.

Funkcjonariusz Straży Granicznej w związku z wykonywaniem czynności kontrolnych, czuwaniem nad bezpieczeństwem i porządkiem ruchu na drogach, kierowaniem ruchem i jego kontrolowaniem **jest uprawniony do:**

- 1) legitymowania uczestnika ruchu i wydawania mu wiążących poleceń co do sposobu korzystania z drogi lub używania pojazdu;
- 2) sprawdzania dokumentów wymaganych w związku z kierowaniem pojazdem i jego używaniem, zaświadczeń (tj. zaświadczeń wydanych przez pracodawcę, potwierdzających jej zatrudnienie oraz spełnienie wymagań w zakresie badań lekarskich i psychologicznych), a także dokumentu stwierdzającego zawarcie umowy obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadacza pojazdu lub stwierdzającego opłacenie składki tego ubezpieczenia;
- 3) żądania poddania się przez kierującego pojazdem lub przez inną osobę, w stosunku do której zachodzi uzasadnione podejrzenie, że mogła kierować pojazdem, badaniu w celu ustalenia zawartości w organizmie alkoholu lub środka działającego podobnie do alkoholu;
- 4) sprawdzania stanu technicznego, wyposażenia, ładunku, wymiarów, masy lub nacisku osi pojazdu znajdującego się na drodze;
- 5) sprawdzania zapisów urządzenia rejestrującego samoczynnie prędkość jazdy, czas jazdy oraz postoju;
- 6) wydawania poleceń:
 - osobie, która spowodowała przeszkodę utrudniającą ruch drogowy lub zagrażającą jego bezpieczeństwu albo osobie odpowiedzialnej za utrzymanie drogi,

- kontrolowanemu uczestnikowi ruchu – co do sposobu jego zachowania;
- 7) uniemożliwienia:
- kierowania pojazdem osobie znajdującej się w stanie nietrzeźwości lub w stanie po użyciu alkoholu albo środka działającego podobnie do alkoholu,
 - korzystania z pojazdu, którego stan techniczny, ładunek, masa lub nacisk osi zagrażają bezpieczeństwu lub porządkowi ruchu, powodują uszkodzenie drogi albo naruszają wymagania ochrony środowiska,
 - korzystania z pojazdu, jeżeli kierujący nim nie okazał dokumentu stwierdzającego zawarcie umowy obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadacza pojazdu lub stwierdzającego opłacenie składki tego ubezpieczenia,
 - kierowania pojazdem przez osobę nie posiadającą wymaganych dokumentów uprawniających do kierowania lub używania pojazdu;
- 8) używania przyrządów kontrolno-pomiarowych, a w szczególności do badania pojazdu, określania jego masy, nacisku osi lub prędkości, stwierdzania naruszenia wymagań ochrony środowiska oraz do stwierdzania stanu trzeźwości kierującego;
- 9) kontroli przewozu drogowego towarów niebezpiecznych oraz wymagań związanych z tym przewozem;
- 10) używania urządzeń nagłaśniających, sygnalizacyjnych lub świetlnych, służących do wydawania wiążących poleceń uczestnikowi ruchu;
- 11) usuwania lub przemieszczania pojazdu w przypadkach, o których mowa w art. 130a ust. 13 ustawy Prawo o ruchu drogowym.

W zakresie czynności kontrolnych funkcjonariusz może kierować kontrolowanym pojazdem, oczywiście jedynie w zakresie posiadanego uprawnienia do kierowania pojazdami, jeżeli jest to niezbędne dla dokonania sprawdzenia stanu technicznego pojazdu, a w szczególności skuteczności działania hamulców, sprawdzenia masy lub nacisku osi pojazdu, sprowadzenia – z miejsca zabronionego do miejsca, gdzie zatrzymanie jest dozwolone – pojazdu, którym kierowała osoba będąca w stanie

po użyciu alkoholu lub w stanie nietrzeźwości albo będąca pod wpływem środka odurzającego lub działającego podobnie do alkoholu.

Bardzo szczególną czynnością w zakresie kontroli drogowej, jest kontrola warunków i sposobu przewozu materiałów niebezpiecznych, którą powinien wykonywać odpowiednio przeszkolony i przygotowany funkcjonariusz.

W ramach tej kontroli, funkcjonariusz sprawdza:

- klasyfikację materiału niebezpiecznego,
- dobór opakowania lub cysterny,
- oznakowanie opakowań i sztuk przesyłki,
- przestrzeganie zakazów pakowania razem określonych materiałów,
- przestrzeganie zakazów ładowania razem sztuk przesyłki z określonymi materiałami,
- sposób rozmieszczenia i zabezpieczenia sztuk przesyłki na pojeździe,
- stan techniczny opakowań i cystern użytych do przewozu,
- stan techniczny pojazdu użytego do przewozu, jego oznakowanie i wyposażenie,
- sposób przewozu,
- kwalifikacje kierowcy,
- dokumenty wymagane przy przewozie,
- stan zabezpieczenia magazynowanych w czasie przewozu materiałów promieniotwórczych.

Powyższe czynności funkcjonariusz może, a nawet powinien, wykonywać z udziałem przedstawicieli:

- Prezesa Państwowej Agencji Atomistyki – w sprawach warunków przewozu drogowego materiałów promieniotwórczych,
- Transportowego Dozoru Technicznego – w sprawach warunków technicznych zbiorników, w tym cystern wykorzystywanych do przewozu drogowego materiałów niebezpiecznych, w sprawach warunków technicznych opakowań przeznaczonych do przewozu drogowego gazów oraz w sprawach badań okresowych pojemników do przewozu luzem.

Jednakże bardzo często funkcjonariusze dokonują tej kontroli z Inspekcją Transportu Drogowego, w ramach podpisanego porozumienia o współdziałaniu.

W trakcie kontroli **kierujący pojazdem jest obowiązany mieć przy sobie i okazywać** na żądanie funkcjonariusza wymagane dla danego rodzaju pojazdu lub kierującego:

- 1) dokument stwierdzający uprawnienie do kierowania pojazdem;
- 2) dokument stwierdzający dopuszczenie pojazdu do ruchu;
- 3) dokument stwierdzający zawarcie umowy obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadacza pojazdu lub stwierdzający opłacenie składki tego ubezpieczenia (OC);
- 4) zaświadczenie – wydane przez pracodawcę, potwierdzające jej zatrudnienie oraz spełnienie wymagań w zakresie badań lekarskich i psychologicznych;
- 5) inne dokumenty.

Ad. 1. Dokumentami stwierdzającymi uprawnienia do kierowania pojazdem są:

- 1) prawo jazdy określonej kategorii – do kierowania pojazdem silnikowym;
- 2) karta motorowerowa lub prawo jazdy – do kierowania motorowerem przez osobę, która nie ukończyła 18 lat;
- 3) karta rowerowa, motorowerowa lub prawo jazdy – do kierowania rowerem przez osobę, która nie ukończyła 18 lat;
- 4) prawo jazdy, karta motorowerowa lub rowerowa – do kierowania pojazdem zaprzęgowym przez osobę, która nie ukończyła 18 lat;
- 5) pozwolenie – do kierowania tramwajem.

Dokumentem takim jest też pokwitowanie zatrzymanego prawa jazdy – z wyjątkiem przypadku, gdy zatrzymanie nastąpiło z powodu stwierdzenia, że kierujący pojazdem znajdował się w stanie nietrzeźwości lub w stanie po użyciu alkoholu albo środka działającego podobnie do alkoholu – które uprawnia do kierowania pojazdem przez 7 dni. Nie jest wymagane posiadanie dokumentu uprawniającego do kierowania pojazdem przez osobę, która odbywa w ramach szkolenia naukę jazdy odpowiednio przystosowanym pojazdem pod nadzorem instruktora albo zdaje egzamin państwowy odpowiednio przystosowanym pojazdem pod nadzorem egzaminatora.

Ad. 2. Dokumentem stwierdzającym dopuszczenie pojazdu do ruchu jest dowód rejestracyjny lub pozwolenie czasowe. Dokument taki jest wymagany dla pojazdu samochodowego, ciągnika rolniczego, motorowaru lub przyczepy, z wyjątkiem przyczepy motocyklowej oraz przyczepy specjalnej, przeznaczonej do ciągnięcia przez ciągnik rolniczy lub pojazd wolnobieżny. Dla innych pojazdów np. pojazdu zaprzęgowego, roweru, nie jest wymagany żaden dokument stwierdzający ich dopuszczenie do ruchu. Dokumentem takim – przez okres nie przekraczający 7 dni, określony przez policjanta – jest też pokwitowanie zatrzymanego dowodu rejestracyjnego, poza przypadkami gdy jego zatrzymanie nastąpiło ze względu na stwierdzenie lub uzasadnione przypuszczenie, że pojazd zagraża bezpieczeństwu lub narusza wymagania ochrony środowiska albo nie okazania dokumentu stwierdzającego zawarcie umowy OC.

Ad. 3. Wymóg posiadania dokumentu stwierdzającego zawarcie umowy obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadacza pojazdu lub stwierdzający opłacenie składki tego ubezpieczenia wiąże się z tym, że w myśl art. 4 pkt 1 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowego Funduszu Gwarancyjnego i Polskiego Biura Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, ubezpieczeniem obowiązkowym jest m.in. ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów (ubezpieczenie OC posiadaczy pojazdów mechanicznych). Umowa ubezpieczenia obowiązkowego określa sumę gwarancyjną lub sumę ubezpieczenia stanowiącą górną granicę odpowiedzialności zakładu ubezpieczeń. Posiadacz pojazdu mechanicznego jest obowiązany zawrzeć umowę obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem posiadanego przez niego pojazdu. To samo ma uczynić posiadacz lub kierujący pojazdem mechanicznym przed jego rejestracją, jak również posiadacz lub kierujący pojazdem zarejestrowanym za granicą, nie dopuszczonym do ruchu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz posiadacz lub kierujący pojazdem historycznym, od chwili wprowadzenia tych pojazdów do ruchu. Umowę ubezpieczenia krótkoterminowego, w odniesieniu do pojazdów mechanicznych zarejestrowanych czasowo, zawiera się na czas nie krótszy niż okres tej rejestracji, określony w decyzji starosty właściwego ze względu na miejsce zamieszkania właściciela

pojazdu mechanicznego, nie krótszy jednak niż 30 dni. Umowę ubezpieczenia krótkoterminowego, w odniesieniu do pojazdów wolnobieżnych, można zawrzeć na czas nie krótszy niż 3 miesiące. Umowę ubezpieczenia krótkoterminowego, w odniesieniu do pojazdów historycznych, można zawrzeć na czas nie krótszy niż 30 dni. Umowę ubezpieczenia granicznego, w odniesieniu do pojazdów mechanicznych zarejestrowanych za granicą, jeżeli posiadacz lub kierujący pojazdem mechanicznym wprowadzonym do ruchu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nie posiada ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, zawiera się na okres 30 dni.

Posiadacz pojazdu jest obowiązany zawrzeć umowę ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, m.in.:

- 1) najpóźniej w dniu rejestracji pojazdu mechanicznego, z wyjątkiem pojazdów historycznych;
- 2) przed wprowadzeniem do ruchu pojazdów wolnobieżnych oraz pojazdów historycznych;
- 3) przed przekroczeniem granicy, jeżeli posiadacz lub kierujący pojazdem mechanicznym wprowadzonym do ruchu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej nie posiada ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych;
- 4) przed wprowadzeniem do ruchu pojazdów samochodowych, ciągników rolniczych, motorowerów i przyczep, które nie zostały zarejestrowane;
- 5) przed wprowadzeniem do ruchu pojazdów wolnobieżnych oraz pojazdów historycznych, które nie zostały dopuszczone do ruchu;
- 6) przed wprowadzeniem do ruchu pojazdów zarejestrowanych za granicą, nie dopuszczonych do ruchu na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Spełnienie obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia obowiązkowego ustala się na podstawie polisy lub innego dokumentu ubezpieczenia, potwierdzającego zawarcie umowy tego ubezpieczenia, wystawionego ubezpieczającemu przez zakład ubezpieczeń. Osoba kontrolowana jest obowiązana okazać na żądanie organu obowiązanego lub uprawnionego do kontroli dokument potwierdzający zawarcie umowy ubezpieczenia obowiązkowego, zgodnie z warunkami tego ubezpieczenia – ważnej w roku kontroli – lub dowód opłacenia składki za to ubezpieczenie. Jeżeli osoba

kontrolowana nie okaże dokumentu potwierdzającego zawarcie umowy ubezpieczenia obowiązkowego lub dowodu opłacenia składki za to ubezpieczenie, organ przeprowadzający kontrolę zawiadamia o tym na piśmie Ubezpieczeniowy Fundusz Gwarancyjny w terminie 14 dni od dnia przeprowadzenia lub zakończenia kontroli. Osoba, która nie spełniła obowiązku zawarcia umowy ubezpieczenia obowiązkowego, zgodnie z warunkami tego ubezpieczenia określonymi w ustawie, jest obowiązana wnieść opłatę na podstawie przepisów prawnych.

Ad. 4. Punkt nie wymaga komentarza.

Ad. 5. Inne dokumenty. Podczas przejazdu wykonywanego w ramach transportu drogowego kierowca pojazdu samochodowego jest obowiązany mieć przy sobie i okazywać, na żądanie uprawnionego organu kontroli, przede wszystkim:

- wypis z licencji,
- kartę opłaty drogowej,
- zapisy urządzenia rejestrującego samoczynnie prędkość jazdy, czas jazdy i czas postoju, obowiązkowe przerwy i czas odpoczynku, a ponadto:

1. W transporcie drogowym osób:

- przy wykonywaniu przewozów regularnych i regularnych specjalnych – odpowiednie zezwolenie i formularz jazdy lub wypis z zezwolenia wraz z obowiązującym rozkładem jazdy,
- przy wykonywaniu międzynarodowych przewozów wahadłowych lub okazjonalnych – odpowiednie zezwolenie,
- przy wykonywaniu międzynarodowych przewozów na potrzeby własne – formularz jazdy,
- oryginał albo poświadczoną za zgodność z oryginałem przez przedsiębiorcę kserokopię decyzji w sprawie odstępstwa od warunków określonych w zezwoleniu na przewozy regularne i przewozy regularne specjalne, jeżeli została wydana;

2. W transporcie drogowym rzeczy – dokumenty związane z przewożonym ładunkiem, a także:

- odpowiednie zezwolenie wymagane w międzynarodowym transporcie drogowym,
- dokumenty wymagane przy przewozie drogowym towarów niebezpiecznych,

- świadectwo wymagane zgodnie z umową o międzynarodowych przewozach szybko psujących się artykułów żywnościowych i o specjalnych środkach transportu przeznaczonych do tych przewozów (ATP),
 - zezwolenie na przejazd pojazdu, z ładunkiem lub bez ładunku, o masie, naciskach osi lub wymiarach przekraczających wielkości określone w odrębnych przepisach,
 - zezwolenie wymagane przy przewozie żywych zwierząt,
 - dokumenty wymagane przy przewozie odpadów,
 - certyfikat potwierdzający spełnienie przez pojazd odpowiednich wymogów bezpieczeństwa lub warunków dopuszczenia do ruchu, jeżeli jest wymagany.
3. W międzynarodowym transporcie drogowym – świadectwo kierowcy, jeżeli jest wymagane.
 4. Podczas przejazdu wykonywanego w ramach transportu drogowego lub przewozu na potrzeby własne kierowcy pojazdu samochodowego jest obowiązany mieć przy sobie i okazywać na żądanie uprawnionego organu kontroli także zaświadczenie od przewoźnika drogowego – poświadczające zatrudnienie kierowcy oraz spełnianie wszystkich wymagań określonych ustawą o transporcie drogowym.
 5. Podczas przewozu drogowego wykonywanego na potrzeby własne kontrolowany jest obowiązany mieć przy sobie i okazywać na żądanie uprawnionego organu kontroli, oprócz odpowiednich dokumentów wymaganych przy takim przewozie określonych wyżej, wypis zaświadczenia (według ustalonego wzoru), potwierdzającego zgłoszenie przez przedsiębiorcę prowadzenia przewozów drogowych jako działalności pomocniczej w stosunku do jego podstawowej działalności gospodarczej.
 6. Podczas przejazdu wykonywanego w ramach transportu drogowego przez zagranicznego przewoźnika kierowca pojazdu samochodowego jest obowiązany ponadto mieć przy sobie i okazywać na żądanie uprawnionego organu kontroli dowód uiszczenia opłaty, jeżeli jest wymagana na zasadach wzajemności.
 7. Przedsiębiorca lub podmiot dokonujący przewozów drogowych wykonywanych: w ramach powszechnych usług pocztowych, w ramach usług polegających na przewozie odpadów komunalnych lub nieczys-

tości ciekłych, przez podmioty nie będące przedsiębiorcami czy też w ramach usuwania skutków awarii lub wypadków pojazdami pomocy drogowej, wykonujący przewozy na potrzeby własne, odpowiedzialni są za wyposażenie kierowcy wykonującego transport drogowy lub przewóz na potrzeby własne w wymagane dokumenty.

8. Podczas przejazdu wykonywanego w ramach transportu drogowego kierowca taksówki jest obowiązany mieć dodatkowo przy sobie i okazać na żądanie licencję.

Kto może dokonać kontroli przewozu drogowego?

Do kontroli ww. dokumentów oraz warunków w nich określonych, uprawnieni są:

- 1) funkcjonariusze Policji;
- 2) inspektorzy Inspekcji Transportu Drogowego;
- 3) funkcjonariusze organów celnych;
- 4) funkcjonariusze Straży Granicznej;
- 5) upoważnieni pracownicy zarządców dróg publicznych – z wyłączeniem niektórych dokumentów;
- 6) inspektorzy Państwowej Inspekcji Pracy – w odniesieniu do zapisów urządzenia rejestrującego samoczynnie prędkość jazdy oraz czas jazdy i postoju;
- 7) upoważnieni pracownicy właściwego organu, wydającego zezwolenia na wykonywanie przewozów regularnych i przewozów regularnych specjalnych – w odniesieniu do przewozów regularnych i regularnych specjalnych.

Warunki i tryb wykonywania kontroli w zakresie przewozu drogowego

Rozporządzenie Ministra Transportu i Budownictwa z dnia 19 stycznia 2006 r. w sprawie warunków i trybu wykonywania kontroli w zakresie przewozu drogowego określa warunki i tryb wykonywania kontroli w zakresie przewozu drogowego przez funkcjonariuszy Policji, inspektorów Inspekcji Transportu Drogowego, funkcjonariuszy organów celnych i Straży Granicznej, upoważnionych pracowników zarządców dróg publicznych, inspektorów Państwowej Inspekcji Pracy oraz upo-

ważnionych pracowników właściwego organu wydającego zezwolenia na przewozy regularne lub regularne specjalne.

Ponadto w załącznikach do tego rozporządzenia można znaleźć wzory dokumentów stosowanych przez uprawnionych do takiej kontroli:

- wzór protokołu kontroli,
- wzór decyzji o nałożeniu kary pieniężnej,
- wzór pokwitowania zapłaty.

W ramach kontroli w zakresie przewozu drogowego dokonuje się kontroli ww. dokumentów oraz warunków w nich określonych.

Zasady kontroli w zakresie przewozu drogowego

Inspektorzy Państwowej Inspekcji Pracy dokonują kontroli w zakresie przewozu drogowego na warunkach i w trybie określonych w przepisach o Państwowej Inspekcji Pracy.

Inspektorzy Inspekcji Transportu Drogowego dokonują kontroli na warunkach i w trybie określonych w ustawie o transporcie drogowym, z uwzględnieniem przepisów o kontroli ruchu drogowego i ww. rozporządzenia.

Funkcjonariusze Policji, organów celnych i Straży Granicznej oraz upoważnieni pracownicy zarządców dróg dokonują kontroli na warunkach i w sposób określony w przepisach o kontroli ruchu drogowego, z uwzględnieniem przepisów tego rozporządzenia.

Upoważnieni pracownicy organu wydającego zezwolenia na przewozy regularne lub regularne specjalne dokonują kontroli dokumentów na warunkach i w trybie określonych w przepisach niniejszego rozporządzenia.

Uprawnienia kontrolujących

Rozpoczęcie kontroli przez funkcjonariuszy Policji, organów celnych i Straży Granicznej oraz upoważnionych pracowników zarządców dróg czy organu wydającego zezwolenia na przewozy regularne lub regularne specjalne, poprzedza się okazaniem kontrolowanemu dokumentu uprawniającego do dokonywania czynności kontrolnych, w szczególności legitymacji służbowej lub upoważnienia do wykonywania kontroli ruchu drogowego, z wyłączeniem funkcjonariuszy Policji. Kontrolujący ma obowiązek zapoznać kontrolowanego z jego prawami i obowiązkami

wynikającymi z ustawy o transporcie drogowym. Kontrolujący wykonuje czynności kontrolne w obecności kontrolowanego, osoby zastępującej kontrolowanego lub przez niego zatrudnionej.

Kontrolujący, w zakresie posiadanych uprawnień, ma prawo do:

- wstępu do pojazdu,
- kontroli dokumentów,
- kontroli znajdujących się w pojeździe urządzeń pomiarowo-kontrolnych lub tachografu cyfrowego,
- kontrolowania masy, nacisków osi i wymiarów pojazdu przy użyciu przyrządu pomiarowego,
- żądania od przedsiębiorcy i jego pracowników pisemnych lub ustnych wyjaśnień, okazania dokumentów i innych nośników informacji oraz udostępnienia wszelkich danych mających związek z przedmiotem kontroli.

W toku kontroli kontrolujący może także:

- legitymować kierowców i inne osoby w celu ustalenia tożsamości, jeżeli jest to niezbędne na potrzeby kontroli,
- badać dokumenty i inne nośniki informacji objęte zakresem kontroli,
- dokonywać oględzin i zabezpieczać zebrane dowody,
- przesłuchiwać świadków i zasięgać opinii biegłych,
- przesłuchiwać kontrolowanego w charakterze strony, jeżeli po wyczerpaniu środków dowodowych lub z powodu ich braku pozostały niewyjaśnione fakty istotne dla ustaleń kontroli.

Obowiązki kontrolowanego

Kontrolowany jest obowiązany umożliwić kontrolującemu przeprowadzenie czynności kontrolnych m.in.:

- udzielać wyjaśnień,
- okazać dokumenty lub inne nośniki informacji objęte zakresem kontroli,
- udostępnić dane mające związek z przedmiotem kontroli,
- udostępnić pojazd w zakresie objętym kontrolą,
- umożliwić sporządzenie kopii dokumentów wskazanych przez kontrolującego,

- umożliwić sporządzenie dokumentacji filmowej lub fotograficznej, jeżeli może ona stanowić dowód lub przyczynić się do utrwalenia dowodu w sprawie będącej przedmiotem kontroli,
- przekazać kopie dokumentów oraz oryginałów zapisów urządzenia samoczynnie rejestrującego prędkość jazdy, czas jazdy i postoju.

Kontrola stanu technicznego pojazdów

Pojazd uczestniczący w ruchu drogowym powinien być tak zbudowany, wyposażony i utrzymany, aby w trakcie korzystania z niego:

- 1) nie zagrażał bezpieczeństwu osób nim jadących lub innych uczestników ruchu, nie naruszał porządku ruchu na drodze i nie narażał kogokolwiek na szkodę;
- 2) nie zakłócał spokoju publicznego przez powodowanie hałasu przekraczającego poziom określony w przepisach szczegółowych;
- 3) nie powodował wydzielania szkodliwych substancji w stopniu przekraczającym wielkości określone w przepisach szczegółowych;
- 4) nie powodował niszczenia drogi;
- 5) zapewniał dostateczne pole widzenia kierowcy oraz łatwe, wygodne i pewne posługiwanie się urządzeniami do kierowania, hamowania, sygnalizacji i oświetlenia drogi przy równoczesnym jej obserwowaniu;
- 6) nie powodował zakłóceń radioelektrycznych w stopniu przekraczającym wielkości określone w przepisach szczegółowych.

Wyposażenie i urządzenia pojazdu, w szczególności zapewniające bezpieczeństwo w ruchu i ochronę środowiska przed ujemnymi skutkami używania pojazdu, powinny być utrzymane w należyтым stanie oraz działać sprawnie i skutecznie. Urządzenia służące do łączenia pojazdu ciągnącego z przyczepą powinny zapewnić bezpieczne ciągnięcie przyczepy o dopuszczalnej masie całkowitej przewidzianej do ciągnięcia przez ten pojazd, uniemożliwić samoczynne odłączenie się przyczepy oraz zapewnić prawidłowe działanie świateł i hamulców, o ile przyczepa jest w nie wyposażona.

Podczas kontroli kontrolujący powinien zwrócić szczególną uwagę na elementy, które znajdują się w pojeździe a są zabronione. Zabrania się kierującemu:

- umieszczania wewnątrz i zewnątrz pojazdu wystających spiczastych albo ostrych części lub przedmiotów, które mogą spowodować uszkodzenie ciała osób jadących w pojeździe lub innych uczestników ruchu,
- stosowania w pojeździe przedmiotów wyposażenia i części wymontowanych z pojazdów, których ponowne użycie zagraża bezpieczeństwu ruchu drogowego lub negatywnie wpływa na środowisko,
- umieszczania w pojeździe lub na nim urządzeń stanowiących obowiązkowe wyposażenie pojazdu uprzywilejowanego, wysyłających sygnały świetlne w postaci niebieskich lub czerwonych świateł błyskowych albo sygnał dźwiękowy o zmiennym tonie,
- wyposażania pojazdu w urządzenie informujące o działaniu sprzętu kontrolno-pomiarowego używanego przez organy kontroli ruchu drogowego lub działanie to zakłócające albo przewożenia w pojeździe takiego urządzenia w stanie wskazującym na gotowość jego użycia; nie dotyczy to pojazdów specjalnych Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Policji, Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Agencji Wywiadu i Straży Granicznej,
- wymiany nadwozia pojazdu posiadającego cechy identyfikacyjne,
- dokonywania zmian konstrukcyjnych zmieniających rodzaj pojazdu, z wyjątkiem: pojazdu, na którego typ zostało wydane świadectwo homologacji lub decyzja zwalniająca pojazd z homologacji, pojazdu, w którym zmian konstrukcyjnych dokonał przedsiębiorca prowadzący działalność gospodarczą w tym zakresie.

Konsekwencją stwierdzenia, iż stan techniczny pojazdu zagraża bezpieczeństwu ruchu drogowego, powoduje uszkodzenie drogi lub narusza wymagania ochrony środowiska, zgodnie z art. 130a ust. 2 pkt 2 Prawa o ruchu drogowym, jest usunięcie pojazdu z drogi i umieszczenie go na wyznaczonym przez starostę parkingu strzeżonym.

Wyposażenie obowiązkowe

Można przyjąć, że funkcjonariusze SG najczęściej dokonują kontroli ruchu drogowego pojazdów osobowych. Dlatego należałoby zwracać uwagę podczas kontroli drogowej na podstawowe wyposażenie pojazdu, do którego należą m.in.:

- 1) samoczynne wycieraczki przedniej szyby w liczbie zapewniającej kierowcy odpowiednie pole widzenia;
- 2) urządzenie do zmywania szyby przedniej – w samochodzie osobowym zarejestrowanym po raz pierwszy po 30 czerwca 1971;
- 3) prędkościomierz umieszczony w polu widzenia kierowcy oraz drogomierz;
- 4) lusterka zapewniające kierującemu niezbędną dla bezpieczeństwa ruchu widoczność do tyłu:
 - wewnętrzne i co najmniej jedno zewnętrzne po lewej stronie pojazdu,
 - co najmniej dwa lusterka zewnętrzne, jedno po lewej i jedno po prawej stronie pojazdu – w odniesieniu do samochodu osobowego ciągnącego przyczepę i samochodu osobowego, w którym lusterko wewnętrzne nie zapewnia dostatecznej widoczności do tyłu;
- 5) sygnał dźwiękowy o ciągłym i nieprzerwałym tonie;
- 6) pasy bezpieczeństwa na siedzeniach:
 - przednich – w samochodach osobowych rejestrowanych po raz pierwszy po dniu odpowiednio: 30 czerwca 1971 – z silnikiem o pojemności skokowej powyżej 1400 cm³, 31 grudnia 1971 – z silnikiem o pojemności skokowej od 1000 cm³, 30 czerwca 1972 – pozostałych,
 - innych niż przednie – w samochodach osobowych rejestrowanych po raz pierwszy po dniu 30 czerwca 1993;
- 7) zagłówki na siedzeniach wyposażonych w pasy bezpieczeństwa mocowane co najmniej w trzech punktach – dotyczy pojazdów wyprodukowanych po dniu 31 grudnia 1995;
- 8) trójkąt do ustawiania na drodze przeznaczony do ostrzegania o obecności unieruchomionego pojazdu;
- 9) gaśnica umieszczona w miejscu łatwo dostępnym w razie potrzeby jej użycia,

- 10) opony, których wskaźniki nie pokazują granicznego zużycia bieżnika, a w odniesieniu do opon nie zaopatrzonych w takie wskaźniki – o głębokości rzeźby bieżnika nie mniejszej niż 1,6 mm; nie mogą to być opony:
- różnej konstrukcji – w tym o różnej rzeźbie bieżnika – na kołach jednej osi (dopuszcza się w celu krótkotrwałego użycia wyposażenie pojazdu w koło zapasowe o parametrach odmiennych niż parametry stosowanego normalnie koła jezdnego, jeżeli koło takie wchodzi w skład fabrycznego wyposażenia pojazdu),
 - widocznych pęknięciach odsłaniających lub naruszających ich osnowę,
 - z umieszczonymi trwale, wystającymi na zewnątrz elementami przeciślizgowymi;
- 11) dwa niezależne układy hamulcowe, z których jeden działa co najmniej na przednie koła, a drugi – co najmniej na tylne koła;
- 12) światła zewnętrzne:
- drogowe („długie”),
 - mijania („krótkie”),
 - kierunkowskazy,
 - hamowania („stop”),
 - oświetlające tylną tablicę rejestracyjną,
 - pozycyjne przednie,
 - pozycyjne tylne,
 - odblaskowe tylne inne niż trójkątne,
 - awaryjne, przeciwmgłowe tylne i cofania – nie dotyczy pojazdu zarejestrowanego po raz pierwszy przed dniem 1 stycznia 1986.

Dopuszcza się wyposażenie samochodu osobowego w światła do jazdy dziennej, przeciwmgłowe przednie, postojowe oraz odblaskowe boczne i przednie.

Poniżej przedstawiam kilka podstawowych **kryteriów świadczących o niezadawalającym stanie technicznym pojazdu**, które w warunkach terenowych może wykryć, poprzez oględziny i sprawdzenie, każdy funkcjonariusz pełniący służbę, m.in. dotyczą one:

A. Identyfikacji i dodatkowego wyposażenia pojazdu

- a) brak zgodności zapisów numeru identyfikacyjnego (VIN) lub numeru nadwozia (podwozia – ramy) i silnika, numeru rejestracyjnego ze stanem faktycznym;
- b) brak numeru identyfikacyjnego (VIN) lub numeru nadwozia (podwozia – ramy) lub numer nieczytelny;
- c) oczywiste omyłki w dowodzie rejestracyjnym związane z danymi technicznymi pojazdu;
- d) brak tabliczki znamionowej (zastępczej) albo nieczytelna lub niezgodna ze stanem faktycznym;
- e) brak numeru silnika w pojeździe zarejestrowanym w kraju, o ile jest określony w dowodzie rejestracyjnym lub odpowiadającym mu dokumencie oraz numer silnika skorodowany lub zniszczony;
- f) brak numeru silnika w pojeździe zarejestrowanym za granicą a rejestrowanym po raz pierwszy w kraju lub nowym pojeździe nowego typu wyprodukowanym lub importowanym w liczbie jednej sztuki rocznie;
- g) brak trójkąta ostrzegawczego do ustawiania na drodze;
- h) brak gaśnicy (jeżeli jest wymagana);
- i) tablice rejestracyjne nielegalizowane;
- j) tablice rejestracyjne nieczytelne lub uszkodzone;
- k) ozdobienie tablic rejestracyjnych.

B. Ogumienia

- a) na tej samej osi zamontowane są opony różnej konstrukcji (radialne, diagonalne, diagonalne z opasaniem lub o różnej rzeźbie bieżnika);
- b) na tej samej osi zamontowane są opony o różnych rozmiarach;
- c) na pojeździe samochodowym o dwóch osiach są zamontowane opony:
 - diagonalne lub diagonalne z opasaniem na kołach tylnej osi, jeżeli na kołach przedniej osi znajdują się opony radialne,
 - diagonalne na kołach tylnej osi, jeżeli na kołach przedniej osi znajdują się opony diagonalne z opasaniem;
- d) opony różnej konstrukcji (tj. niezgodne z pkt b, c) na osiach wchodzących w skład osi wielokrotnej z zastrzeżeniem, że na ko-

- łach jednej osi pojazd nie może być wyposażony w opony różnej konstrukcji, w tym o różnej rzeźbie bieżnika;
- e) opony, których wskaźniki pokazują graniczne zużycie, a w odniesieniu do opon nie zaopatrzonych w takie wskaźniki o rzeźbie bieżnika mniejszej niż 1,6 mm na 3/4 szerokości środkowej części opony;
 - f) opony o widocznych pęknięciach obnażających lub naruszających ich osnowę albo odkształcone;
 - g) opony z umieszczonymi trwale, wystającymi na zewnątrz przeciwnieślizgowymi elementami metalowymi;
 - h) rozmiar opon inny niż przewidziany dla danego typu pojazdu.

C. Światła

Światła drogowe i mijania

- a) liczba świateł niezgodna z wymaganą przepisami;
- b) niejednakowa barwa lub barwa inna niż biała bądź żółta selektywna;
- c) rozmieszczenie na pojeździe niezgodne z przepisami;
- d) całkowity brak lub brak działania świateł drogowych (jeżeli są wymagane);
- e) całkowity brak lub brak działania świateł mijania;
- f) włączenie świateł mijania lub świateł drogowych nie włącza równocześnie świateł pozycyjnych oraz oświetlenia tablicy rejestracyjnej;
- g) przełączenie świateł drogowych na światła mijania nie powoduje wyłączenia wszystkich świateł drogowych;
- h) przełączenie świateł mijania na światła drogowe nie powoduje włączenia co najmniej jednej pary świateł drogowych;
- i) brak wyraźnej granicy światła i cienia świateł mijania;
- j) całkowity brak lub brak działania kontrolnego sygnału włączenia świateł drogowych.

Światła kierunkowskazów

- a) liczba świateł niezgodna z wymaganą w przepisach;
- b) barwa inna niż żółta samochodowa;
- c) rozmieszczenie na pojeździe niezgodne z przepisami;

- d) brak kontrolnego sygnału działania lub niewłaściwe jego działanie;
- e) włączenie kierunkowskazów uzależnione jest od włączenia innych świateł;
- f) działają nie w jednej fazie;
- g) częstotliwość błysków mniejsza niż 60 cykli na minutę lub większa niż 120 cykli na minutę;
- h) włączenie świateł następuje z opóźnieniem większym niż 1 s, a pierwsze wyłączenie z opóźnieniem większym niż 1,5 s od uruchomienia przełącznika kierunkowskazów.

Światła hamowania „stop”

- a) liczba świateł niezgodna z wymaganą przepisami;
- b) barwa inna niż czerwona;
- c) rozmieszczenie na pojeździe niezgodne z przepisami;
- d) nie włącza się przy uruchomieniu hamulca roboczego;
- e) natężenie światła nie jest wyraźnie większe niż natężenie świateł pozycyjnych tylnych.

Światła pozycyjne przednie

- a) liczba świateł niezgodna z wymaganą przepisami;
- b) barwa inna niż biała (dopuszcza się barwę żółtą selektywną, jeżeli światła te są połączone ze światłem mijania lub światłem drogowym barwy żółtej selektywnej);
- c) rozmieszczenie na pojeździe niezgodne z przepisami.

Światła pozycyjne tylne, światła odblaskowe tylne inne niż trójkątne

- a) liczba świateł niezgodna z wymaganą przepisami;
- b) barwa inna niż czerwona;
- c) rozmieszczenie na pojeździe niezgodne z przepisami.

Światła oświetlające tylną tablicę rejestracyjną

- a) barwa inna niż biała;
- b) widoczne bezpośrednio z tyłu pojazdu.

Światła odblaskowe tylne trójkątne

- a) liczba świateł niezgodna z wymaganą przepisami;
- b) barwa inna niż czerwona;
- c) rozmieszczenie na pojeździe niezgodne z przepisami;

- d) kształt trójkąta inny niż równoboczny;
- e) wewnątrz trójkąta umieszczone jest inne światło;
- f) umieszczone na innym pojeździe niż przyczepa.

Światła odblaskowe przednie

- a) liczba świateł niezgodna z wymaganą przepisami;
- b) barwa inna niż biała;
- c) rozmieszczenie na pojeździe niezgodne z przepisami;
- d) mają kształt trójkąta.

Światła odblaskowe boczne

- a) liczba świateł niezgodna z wymaganą przepisami;
- b) barwa inna niż żółta samochodowa, z tyłu dopuszcza się barwę czerwoną;
- c) rozmieszczenie na pojeździe niezgodne z przepisami;
- d) mają kształt trójkąta.

Światła awaryjne

- a) liczba świateł niezgodna z wymaganą w przepisach;
- b) barwa inna niż żółta samochodowa;
- c) rozmieszczenie na pojeździe niezgodne z przepisami;
- d) brak kontrolnego sygnału działania lub niewłaściwe jego działanie;
- e) częstotliwość błysków mniejsza niż 60 cykli na minutę lub większa niż 120 cykli na minutę;
- f) nie działają, gdy urządzenie włączające silnik znajduje się w położeniu uniemożliwiającym jego pracę.

Światła przeciwmgłowe tylne

- a) liczba świateł niezgodna z wymaganą przepisami;
- b) barwa inna niż czerwona;
- c) rozmieszczenie na pojeździe niezgodne z przepisami;
- d) brak lub niewłaściwie działający kontrolny sygnał włączenia;
- e) może być włączone bez włączonych świateł mijania lub świateł przeciwmgłowych przednich;
- f) nie ma możliwości wyłączenia światła przeciwmgłowego tylnego niezależnie od światła przeciwmgłowego przedniego;
- g) natężenie światła nie jest wyraźnie większe niż natężenie świateł pozycyjnych tylnych;

- h) umieszczone w odległości mniejszej niż 10 cm od światła stop.

Światła cofania

- a) liczba świateł niezgodna z wymaganą przepisami;
- b) barwa inna niż biała;
- c) rozmieszczenie na pojeździe niezgodne z przepisami;
- d) włączanie na biegu innym niż wsteczny.
- e) możliwość włączenia, gdy urządzenie włączające silnik jest w położeniu uniemożliwiającym jego pracę;
- f) oślepiają innych użytkowników drogi.

Światła obrysowe

- a) liczba świateł niezgodna z wymaganą przepisami;
- b) barwa inna niż biała z przodu i czerwona z tyłu;
- c) rozmieszczenie na pojeździe niezgodne z przepisami;
- d) umieszczone na innym pojeździe niż pojazd samochodowy i przyczepa, których szerokość przekracza 1,8 m.

Światła przeciwmgłowe przednie

- a) liczba świateł niezgodna z wymaganą przepisami;
- b) barwa inna niż biała lub żółta selektywna;
- c) rozmieszczenie na pojeździe niezgodne z przepisami;
- d) włączają się bez włączenia świateł pozycyjnych;
- e) oślepiają innych użytkowników drogi;
- f) nie ma możliwości włączenia i wyłączenia niezależnie od świateł drogowych i mijania.

Światła jazdy dziennej

- a) liczba świateł niezgodna z wymaganą przepisami;
- b) barwa inna niż biała;
- c) rozmieszczenie na pojeździe niezgodne z przepisami;
- d) podłączenie elektryczne niezgodne z przepisami.

Światła pozycyjne boczne

- a) liczba świateł niezgodna z wymaganą przepisami;
- b) barwa inna niż żółta samochodowa, z tyłu dopuszcza się barwę czerwoną;
- c) rozmieszczenie na pojeździe niezgodne z przepisami.

Światła postojowe

- a) liczba świateł niezgodna z wymaganą przepisami;
- b) barwa inna niż:
 - biała z przodu,
 - czerwona z tyłu,
 - żółta samochodowa z boku, jeśli światło jest połączone z kierunkowskazem bocznym;
- c) rozmieszczenie na pojeździe niezgodne z przepisami;
- d) zamontowane na pojeździe samochodowym o długości przekraczającej 6,0 m i szerokości przekraczającej 2,0 m.

D. Układu hamulcowego (wszystkie)

- a) konstrukcja niezgodna z wymaganiami przepisów;
- b) samodzielne zmiany konstrukcyjne jakiegokolwiek części układu hamulcowego, z wyłączeniem pojazdów przystosowanych do kierowania przez inwalidów oraz pojazdów modernizowanych przez uprawnione jednostki;
- c) nieszczelna instalacja układu hamulcowego (szczególnie na połączeniach).

Hamulec postojowy, dźwignia sterująca, zapadka hamulca postojowego

- a) zapadka hamulca postojowego nie blokuje prawidłowo;
- b) nadmierne zużycie łożyska dźwigni lub mechanizmu. Nadmierny ruch dźwigni wskazujący na nieprawidłową regulację.

E. Podwozia i zawieszenia i innych elementów

Rama podwozia

- a) pęknięcie lub odkształcenie ramy;
- b) nadmierna korozja mająca wpływ na wytrzymałość całej konstrukcji.

Resory, wahacze, drążki reakcyjne, amortyzatory

- a) niepewne mocowanie do nadwozia/podwozia lub do osi kół;
- b) pęknięcia lub silne odkształcenia;
- c) nadmierne luzy;
- d) istotne wycieki płynu z amortyzatorów.

Zderzaki, urządzenia ochronne

- a) brak lub niespełnienie wymagań rozporządzenia (jeżeli są wymagane; zderzak tylny lub boczne urządzenia ochronne);
- b) pęknięcia lub odkształcenia zderzaka grożące zranieniem innych uczestników ruchu drogowego;
- c) pęknięcia lub odkształcenia bocznych urządzeń ochronnych, grożące zranieniem innych uczestników ruchu drogowego.

Zbiornik paliwa i przewody

- a) nadmierna korozja zbiornika;
- b) nieszczelny zbiornik lub przewody;
- c) ocieranie przewodów o ruchome części podwozia;
- d) niewłaściwe umieszczenie zbiornika.

F. Instalacji elektrycznej

Akumulator

- a) brak wyłącznika akumulatora (o ile jest wymagany);
- b) brak możliwości uruchomienia pojazdu;
- c) brak mocowania akumulatora do nadwozia;
- d) pęknięcie obudowy, wycieki elektrolitu.

Przewody i urządzenia elektryczne

- a) przetarta izolacja;
- b) brak połączenia elektrycznego silnika z nadwoziem, tzw. „masa”.

G. Nadwozia i osprzętu

Lusterka wsteczne

- a) brak wymaganych lusterek wstecznych;
- b) brak wymaganej widoczności;
- c) pęknięcia powierzchni luster;
- d) ograniczenie pola widzenia w lusterkach zewnętrznych.

Szyby

- a) pęknięcia lub zmatowienie szyb ograniczające widoczność kierowcy lub osłabiające wytrzymałość szyb;
- b) brak ociechania szyb;
- c) ograniczenie pola widzenia lub widoczności w szybie przedniej i przednich bocznych.

Wycieraczki i spryskiwacze

- a) brak wycieraczek lub brak ich działania;
- b) brak spryskiwaczy brak ich działania.

Sygnal dźwiękowy

- a) brak działania;
- b) ton przeraźliwy lub nieciągły;
- c) za niski poziom dźwięku.

Pasy bezpieczeństwa i miejsca kotwiczenia pasów

- a) brak pasów bezpieczeństwa (jeżeli są wymagane);
- b) brak miejsc kotwiczenia pasów (jeżeli są wymagane);
- c) brak działania mechanizmu blokowania pasów bezwładnościowych;
- d) stan techniczny nasuwający wątpliwości co do prawidłowości działania w razie wypadku.

Prędkościomierz, drogomierz, tachograf

- a) brak lub brak działania prędkościomierza i drogomierza;
- b) prędkościomierz umieszczony poza polem widzenia kierowcy;
- c) brak lub brak działania tachografu w pojeździe, o którym mowa w przepisach,
- d) brak, w dniu badania technicznego, ważnego oznakowania legalizacyjnego tachografu w pojeździe, o którym mowa w przepisach.

H. Zagadnień związanych z ochroną środowiska

- a) wyraźnie nieszczelny układ wydechowy;
- b) niekompletny układ wydechowy;
- c) poziom hałasu zewnętrznego przekracza określone w przepisach wartości.

Wycieki płynów eksploatacyjnych

- a) wycieki paliwa, olejów, płynów hamulcowych, chłodniczych i innych, tworzące plamy na drodze.

Oględziny przeprowadza się bez demontażu zespołów i części pojazdu. Powyższy wykaz oceny stanu technicznego pojazdów nie wyczerpuje wszystkich możliwych wypadków niesprawności. W indywidualnych, uzasadnionych przypadkach, przedmiot i zakres badania, sposób

przeprowadzania badania i kryteria uznania stanu technicznego za niezadowolający ustala i wskazuje okręgowa stacja kontroli pojazdów.

Przed wyjazdem do służby pojazdami służbowymi, należy zwracać szczególną uwagę na obsługę codzienną pojazdu i sprawdzanie jego stanu technicznego. Sprawdzanie stanu technicznego pojazdu przez kierowcę przed każdym wyjazdem w trasę zwiększa samopoczucie (pewność) kierowcy i komfort jazdy, a ponadto zmniejsza ryzyko wypadku. Do typowych czynności zaliczanych do obsługi codziennej i sprawdzania stanu technicznego wpływających bezpośrednio na bezpieczeństwo jazdy jest kontrola:

- ciśnienia powietrza w ogumieniu i jego stan,
- działania hamulców,
- działania układu kierowniczego,
- oświetlenia zewnętrznego i wewnętrznego – czy jest sprawne,
- właściwego poziomu płynów eksploatacyjnych,
- właściwego poziomu oleju – czy jest prawidłowy, czy nie ma wycieków płynu eksploatacyjnego, oleju, paliwa,
- czystości szyby (sprawdzenie działania wycieraczek), reflektorów, lamp i tablic,
- ważności gaśnicy,
- skrzyni ładunkowej, czy jest we właściwym stanie (np. czy jest czysta, nie posiada widocznych pęknięć i dziur itp.),
- czy kierowca wyjeżdżając w trasę ma wszystkie niezbędne dokumenty łącznie z prawem jazdy, dowodem rejestracyjnym i innymi wymaganymi do jazdy.

Oczywiście sposób sprawdzania pojazdu jest podany w instrukcji obsługi pojazdu i może się różnić w zależności od pojazdu.

Poniżej przedstawiam najważniejsze praktyczne informacje dla jadących m.in. do Austrii, Bułgarii, Czech, Francji, Słowacji, Niemiec, Słowenii, Szwajcarii, Włoch, Federacji Rosyjskiej, na Ukrainę, Litwę, i Białoruś.

Austria

Niezbędne wyposażenie pojazdu:

- pasy bezpieczeństwa na wszystkich siedzeniach,
- apteczka pierwszej pomocy,
- trójkąt ostrzegawczy.

W zimie obowiązkowe używanie opon zimowych. W przypadku zbyt dużego osnieżenia/oblodzenia nawierzchni drogi obowiązkowe jest zakładanie łańcuchów przeciwślizgowych na koła napędowe. Przypominają o tym drogowe znaki nakazu. Dozwolona prędkość – 40 km/h. Używanie opon okoliczowanych dozwolone w okresie od 15.11 do pierwszego poniedziałku po Wielkanocy, dla pojazdów o ciężarze do 3,5 tony (i nacisku – 1,8 t/oś). Z uwagi na warunki atmosferyczne używanie ich może być przedłużone. Dozwolona prędkość: na autostradach – 100 km/h; na pozostałych drogach – 80 km/h. W przypadku gdy pojazd ciągnący jest wyposażony w opony okoliczowane, ciągnięta przez niego przyczepa winna być też w nie wyposażona. Z tyłu pojazdu należy umieścić tabliczkę wskazującą ograniczenie prędkości. Używanie świateł mijania przez 24 h obowiązkowe przez cały rok, zarówno w terenie zabudowanym jak i niezabudowanym

Obowiązek posiadania kamizelki bezpieczeństwa (odblaskowej) w pojazdach 2-osiowych. Kamizelka winna być używana przez kierowcę bądź pasażera w przypadku wyjścia z pojazdu (np. awaria pojazdu) w terenie niezabudowanym, na autostradach i drogach ruchu szybkiego. Nierespektowanie tego przepisu karane jest mandatem w wysokości 14 EUR, pobieranym na miejscu. Należy także liczyć się z surowymi kontrolami policji, badającymi stan techniczny pojazdów (szczególnie ogumienie, hamulce, posiadanie apteczki i trójkąta ostrzegawczego). Zły stan techniczny pojazdu lub brak podstawowego, wymaganego wyposażenia naraża właściciela na wysokie mandaty lub nawet zatrzymanie samochodu. Przejazd autostradami i drogami ruchu szybkiego – dla samochodów do 3,5 tony – jest płatny w formie winietek. Wysokość opłat zależna jest od kategorii pojazdu i okresu pobytu na terytorium Austrii. Niezależnie od posiadania winietki dodatkowo obowiązują opłaty za przejazd niektórymi tunelami i drogami wysokoalpejskimi.

Bulgaria

Niezbędne wyposażenie pojazdu:

- pasy bezpieczeństwa na przednich siedzeniach i na tylnych, o ile są zamocowane,
- trójkąt ostrzegawczy,
- gaśnica,
- apteczka + rękawice gumowe,

- zaleca się zabranie ze sobą kompletu zapasowych żarówek i zainstalowanie zabezpieczenia antywłamaniowego.

Używanie łańcuchów przeciwślizgowych jest dozwolone w przypadku, gdy wymagają tego warunki drogowe lub jest ustawiony międzynarodowy znak nakazu używania łańcuchów. Zakaz używania opon okoliczowanych. Światła mijania. Używanie świateł mijania w terenie zabudowanym obowiązkowe w nocy w przypadku źle oświetlonych ulic. Światła przeciwmgielne mogą być używane tylko w przypadku mgły, silnych opadów deszczu lub śniegu, razem ze światłami pozycyjnymi. W przypadku złej widoczności i braku świateł przeciwmgielnych, należy używać świateł mijania. Motocykliści są obowiązani używać świateł mijania przez 24 h. Opłaty drogowe. Przy wjeździe do Bułgarii, także w transzycie, pobierane są na granicy opłaty drogowe w formie winietek.

Czechy

Niezbędne wyposażenie pojazdu:

- pasy bezpieczeństwa na wszystkich siedzeniach, o ile pojazd jest w nie wyposażony,
- trójkąt ostrzegawczy,
- apteczka (w tym rękawice gumowe),
- komplet zapasowych żarówek.

Używanie łańcuchów przeciwślizgowych dozwolone tylko na drogach pokrytych warstwą śniegu wystarczającą do zabezpieczenia nawierzchni drogi. Zakaz używania opon okoliczowanych.

Obowiązek jazdy z włączonymi światłami mijania przez cały rok przez 24 h. Korzystanie z autostrad i dróg ruchu szybkiego jest płatne w formie winietek opłat drogowych, których cena zależy od kategorii pojazdu i okresu pobytu. Motocykle są zwolnione z obowiązku posiadania winietki.

Francja

Niezbędne wyposażenie pojazdu:

- pasy bezpieczeństwa na przednich siedzeniach, a tylnych o ile są zamontowane,
- trójkąt ostrzegawczy,
- zewnętrzne lusterko wsteczne,
- zabezpieczenie antywłamaniowe,

- komplet zapasowych żarówek,
- zaleca się posiadanie apteczki,

Używanie łańcuchów przeciwślizgowych obowiązkowe w przypadku, gdy umieszczone są znaki nakazu ich używania; niestosowanie się do ww. znaków karane jest mandatami. Używanie opon okolcowanych dla pojazdów do 3,5 tony dozwolone w okresie od 11 listopada do ostatniej niedzieli marca; jednak ze względu na warunki atmosferyczne może być przedłużone. Dozwolona prędkość – 90 km/h. Zaleca się umieszczenie z tyłu pojazdu plakietki wskazującej ograniczenie prędkości. Używanie świateł mijania w terenie zabudowanym jak i niezabudowanym zalecane przez całą dobę przez wszystkie pojazdy silnikowe. Motocykle – używanie świateł mijania obowiązkowe przez 24 h przez cały rok. Korzystanie z autostrad jest płatne. Wysokość opłat zależna jest od odcinka drogi i kategorii pojazdu. Opłaty reguluje się na bramkach gotówką bądź kartami kredytowymi.

Słowacja

Niezbędne wyposażenie pojazdu:

- pasy bezpieczeństwa na przednich siedzeniach, na tylnych o ile są zamocowane,
- zapasowe bezpieczniki elektryczne, jeżeli są używane w instalacji elektrycznej danego samochodu,
- zapasowe żarówki, po jednej sztuce z każdego rodzaju,
- podnośnik samochodowy,
- klucz do demontażu kół samochodowych,
- koło zapasowe,
- linka holownicza,
- trójkąt ostrzegawczy,
- kamizelka odblaskowa, która musi być umieszczona w kabinie pasażera, a nie w bagażniku,
- apteczka samochodowa wyposażona w:
 - gazę hydrofilną, składaną sterylną 7,5 x 7,5 cm – 10 szt.,
 - roztwór dezynfekcyjny Ajatin – jodynę 50 ml – 1 szt.,
 - ustnik do sztucznego oddychania – 1 szt.
 - folię izotermiczną – 1 szt.
 - chustę trójkątną – 2 szt.

- rękawice ochronne (gumowe) jednorazowe – 1 parę,
- chustę foliową 20 x 20 cm – 1 szt.,
- plaster, szeroki 1,25 cm – 1 szt.,
- bandaż sterylny – 4 szt.,
- kompresy hydrofilne, sterylne 10 x 15 cm – 1 szt.,
- kompresy hydrofilne, sterylne 6 x 5 cm – 1 szt.,
- opaskę gumową 70 cm – 1 szt.,
- opaskę elastyczną 6 x 4 cm – 1 szt.,
- plaster opatrunkowy 8 x 4 cm – 10 szt.,
- agrafki – 4 szt.,
- nożyce – 1 szt.,
- plastikowy pojemnik apteczki do transportu – 1 szt.

Używanie opon zimowych obowiązkowe w okresie od 15 listopada do 15 marca. Używanie łańcuchów przeciślizgowych dozwolone tylko na drogach pokrytych warstwą śniegu wystarczającą do zabezpieczenia nawierzchni drogi. Zakaz używania opon okoliczowanych. Używanie świateł mijania przez 24 h przez cały rok. Obowiązek posiadania kamizelki bezpieczeństwa (odblaskowej) w pojazdach silnikowych. Kamizelka winna być używana przez kierowcę bądź pasażera w przypadku wyjścia z pojazdu (np. awaria pojazdu) w terenie niezabudowanym, na autostradach i drogach ruchu szybkiego. Nierespektowanie tego przepisu karane jest mandatem w wysokości od 50 EUR, pobieranym na miejscu. Korzystanie z autostrad i dróg ruchu szybkiego i kategorii I jest płatne w formie winietek. Wysokość opłat zależy od kategorii pojazdu (wagi pojazdu zapisanej w dowodzie rejestracyjnym) i okresu pobytu. Brak winietki karany jest mandatem w wysokości jej 10-razowej wartości, odpowiedniej dla kategorii danego pojazdu.

Niemcy

Niezbędne wyposażenie pojazdu:

- pasy bezpieczeństwa, na przednich siedzeniach i tylnych, o ile są zamontowane,
- trójkąt ostrzegawczy (pojazdy powyżej 3,5 tony winny być wyposażone dodatkowo w przenośne lampy o żółtym pulsującym świetle, które należy ustawiać łącznie z trójkątem ostrzegawczym),
- apteczka + gumowe rękawiczki,
- płyn do wycieraczek samochodowych winien być niezamarzający.

Obowiązek używania w zimie opon zimowych i wożenie ze sobą łańcuchów przeciwślizgowych. Łańcuchy przeciwślizgowe winny być używane zgodnie ze wskazaniem informacyjnych znaków drogowych; dozwolona prędkość – 50 km/h. Opony letnie z założonymi łańcuchami przeciwślizgowymi nie są uważane za ogumienie zimowe. Zakaz używania opon okoliczowanych; jedynie w promieniu 15 km od granicy austriackiej dozwolone jest ich używanie pod warunkiem, że kierowca nie korzysta z autostrad. Kierowca pojazdu wyposażonego nieodpowiednio do warunków atmosferycznych karany jest mandatem w wysokości 20 Euro, a jeżeli utrudnia ruch – mandatem 40 Euro i 1 punktem karnym. Używanie świateł mijania w dzień obowiązkowe w przypadku złej widoczności spowodowanej warunkami atmosferycznymi. Ogólnie zalecana jazda z włączonymi światłami mijania przez 24 h. Światła przeciwmgielne mogą być używane, gdy widoczność jest ograniczona do 50 m. Obowiązek używania świateł mijania w tunelach. Zakaz jazdy z włączonymi światłami postojowymi. W Niemczech jest ok. 11 700 km autostrad federalnych. Korzystanie z autostrad i dróg krajowych, dla podróżujących turystycznie samochodami osobowymi, jest bezpłatne. Płatny jest przejazd nowo otwartym tunelem (Herrentunnel) łączącym Lubekę z Travemunde.

Słowenia

Niezbędne wyposażenie pojazdu:

- pasy bezpieczeństwa na wszystkich siedzeniach, o ile pojazd jest w nie wyposażony,
- trójkąt ostrzegawczy; w przypadku pojazdu z przyczepą 2 trójkąty,
- apteczka pierwszej pomocy,
- komplet żarówek zapasowych,
- zaleca się posiadanie zabezpieczenia antywłamaniowego.

W okresie od 15 listopada do 15 marca pojazdy winny być wyposażone w opony zimowe. Dopuszczalne są również opony wielosezonowe pod warunkiem posiadania łańcuchów przeciwślizgowych na koła napędowe o głębokości rzeźby bieżnika nie mniejszej niż 4 mm. Zakaz używania opon okoliczowanych. Używanie świateł mijania w terenie niezabudowanym jest obowiązkowe przez 24 h. Obowiązek używania świateł przeciwmgielnych przy widoczności ograniczonej do 50 m. Opłaty za przejazd autostradami pobierane są, w TSL, w zależności od odcinka

drogi i kategorii pojazdu. Płatny jest też za przejazd tunelem Karawanken (Austria – Słowenia).

Szwajcaria

Niezbędne wyposażenie pojazdu:

- pasy bezpieczeństwa na przednich i na tylnych siedzeniach, o ile są zamontowane,
- trójkąt ostrzegawczy.

Wymagane wyposażenie pojazdu w opony zimowe, gdyż kierowca utrudniający ruch na ośnieżonej drodze (pojazd bez opon zimowych) może zostać ukarany mandatem. Obowiązkowe używanie łańcuchów przeciślizgowych w rejonach, gdzie umieszczone są znaki nakazu ich używania. Pojazd winien mieć zamontowane łańcuchy przynajmniej na kołach napędowych. Używanie opon okolcowanych (pojazdy do 3,5 tony) jest generalnie dozwolone w okresie od 01.11. do 30.04., ale samochody w nie wyposażone mają zakaz poruszania się po autostradach i drogach ruchu szybkiego, za wyjątkiem przejazdu tunelami: S. Bernardino (A13) i S. Gothard (A2). Pojazdy wyposażone w opony okolcowane winny poruszać się z prędkością do 80 km/h i mieć umieszczoną z tyłu pojazdu plaketkę określającą dozwoloną prędkość tj. 80 km/h. Zalecana jest jazda z włączonymi światłami mijania przez 24 h. Przejazd drogami krajowymi (autostrady, drogi ruchu szybkiego i tunel St. Gothard łączący Goschenen z Airolo) jest płatny. Obowiązuje opłata w postaci winietek. Dla pojazdów silnikowych do 3,5 tony (w tym i motocykli) obowiązuje wyłącznie winietka roczna. Winietka ważna jest od 1 grudnia roku poprzedniego do 31 stycznia roku następnego tj. 14 miesięcy. Brak winietki karany jest mandatem w wysokości 100 CHF + koszt wykupienia winietki. Dodatkowo płatny jest przejazd tunelami drogowymi: Munt la schera (czynny 8:00 - 20:00) i Grand st. Bernard.

Włochy

Niezbędne wyposażenie pojazdu:

- pasy bezpieczeństwa na przednich siedzeniach i na tylnych, o ile są zamontowane,
- trójkąt ostrzegawczy,
- zewnętrzne lusterko wsteczne z prawej strony pojazdu oraz wewnętrzne lusterko wsteczne,

- zaleca się posiadanie apteczki i gaśnicy.

W regionie Val d'Aoste obowiązek używania opon zimowych lub wożenia ze sobą łańcuchów przeciwślizgowych w okresie od 15 października do 15 kwietnia. Na drogach, gdzie łańcuchy przeciwślizgowe są obowiązkowe (uwaga na znaki drogowe), można używać łańcuchów bądź opon zimowych. Używanie opon okolcowanych (pojazdy do 3,5 tony) dozwolone w okresie od 15 listopada do 15 marca. Opony winny być zamontowane na wszystkich kołach pojazdu oraz ewentualnej przyczepy. Zaleca się zakładanie fartuchów przeciwbłotnych. Dozwolone prędkości: autostrady – 120 km/h; drogi – 90 km/h. Używanie świateł mijania w terenie zabudowanym, dozwolone jest zarówno w nocy jak i w dzień przy widoczności ograniczonej warunkami atmosferycznymi; poza terenem zabudowanym obowiązuje przez 24 h. Obowiązek używania ww. świateł w tunelach. Obowiązek posiadania w samochodzie kamizelek z pasami odbłaskowymi tzw. salva-vita.

Korzystanie z autostrad jest płatne. Opłaty za przejazd autostradami można regulować gotówką (w Euro), kartami kredytowymi Visa, Eurocard/Mastercard, American Express, Diner lub kartami magnetycznymi Viacard. W użyciu są też inne karty opłat za przejazd autostradami np. Bancomat (wystawiane przez banki), Fastpay (o zasadach zbliżonych do Viacard) i Tele-Pass. Wysokość opłat zależy od odcinka autostrady i kategorii pojazdu. Uwaga: Viacard nie jest honorowana na Sycylii. Na większości autostrad popularna jest forma regulowania opłaty za pomocą kart magnetycznych. Dodatkowo pobierane są opłaty za przejazd tunelami: Frejus, Munt La Schera, Mont Blanc i Grand Saint Bernard.

Ukraina

W wypadku kontroli drogowej należy mieć przygotowane do okazania milicji:

- prawo jazdy kierowcy,
- dowód rejestracyjny pojazdu,
- podstawowy dokument stwierdzający tożsamość kierowcy (paszport),
- odcinek karty migracyjnej wypełnianej na granicy (z wbitą datą przekroczenia granicy),
- zieloną kartę.

Samochód może po przekroczeniu granicy legalnie przebywać na Ukrainie do 2 miesięcy. Podróżowanie po Ukrainie samochodem wyma-

ga dobrej znajomości miejscowych dróg. Brak drogowskazów, oznakowania miejscowości i dróg a złe oznakowanie ulic bardzo utrudnia orientację w miastach i w terenie. Kierowcy powinni szczególnie uważać, zwłaszcza o zmroku i w nocy, na pieszych i rowerzystów poruszających się bez odpowiedniego oświetlenia poboczami dróg oraz wkraczających na jezdnię w celu zatrzymania przejeżdżających samochodów. Zaleca się w związku z tym bezwzględne przestrzeganie ograniczenia prędkości we wskazanych miejscach. W przypadku stłuczki samochodowej należy bezwzględnie wezwać milicję drogową i nie opuszczać miejsca zdarzenia (nie zmieniać położenia auta, nie zjeżdżać na pobocze). W przypadku gdy za winnego uznany zostanie obcokrajowiec, milicja zatrzymuje prawo jazdy i wydaje w zamian tymczasowe prawo jazdy, które uprawnia jedynie do poruszania się po terenie Ukrainy. Aby uniknąć zatrzymywania i przewlekłych rozpraw w sądzie, obcokrajowcy spisują umowy z poszkodowanymi o braku z ich strony roszczeń materialnych i moralnych – po wcześniejszym uzgodnieniu wysokości kwoty, jaką sprawca kolizji płaci poszkodowanemu.

Obywatel RP ma prawo przebywać na Ukrainie do 90 dni, samochód zaś może użytkować do 60 dni. Po tym okresie samochód musi opuścić terytorium Ukrainy albo należy dokonać odprawy czasowej (to w przypadku legalnego prawa do pracy, kontraktu itp.).

Dopuszczalna prędkość: teren zabudowany/drogi (drogi główne, ekspresowe)/autostrady 60/90 – 110/130 km/h. Obowiązek używania świateł mijania w dzień, także przy dobrej widoczności. Obowiązek posiadania kamizelki odblaskowej, którą musi założyć osoba wychodząca z samochodu na drodze (na autostradzie, poza terenem zabudowanym itp.).

Litwa

Obowiązkowa jazda w pasach – obowiązek zapinania pasów bezpieczeństwa dotyczy kierowców i pasażerów. Dzieci do lat trzech muszą być przewożone w specjalnych fotelikach, mocowanych na tylnym siedzeniu pojazdu. Dzieci do lat dwunastu mogą podróżować na przednim siedzeniu pasażera, również w specjalnych fotelikach. W mieście autobusy i tramwaje mają pierwszeństwo. Osoby, które mają prawo jazdy krócej niż dwa lata, nie mogą jeździć szybciej niż 70 km/h.

Od 1 listopada do 1 kwietnia obowiązuje używanie opon zimowych. Używanie opon okolicowanych dozwolone w okresie od 1 listo-

pada do 1 kwietnia (w takim przypadku kierowca jest zobowiązany wyposażyć samochód w specjalną nalepkę informującą o kolcach). Zezwala się na używanie świateł przeciwmgłowych w przypadku awarii świateł mijania.

Kierowcom zabrania się w czasie jazdy prowadzenia rozmów telefonicznych, jeżeli samochody nie są wyposażone w specjalne urządzenia nagłaśniające. Od 1 września do 1 kwietnia obowiązuje używanie świateł mijania. Dopuszczalna prędkość maksymalna w terenie zabudowanym wynosi 50 km/godz., poza nim 90-100 km/godz., na autostradzie 130 km/godz. (od 1 listopada do 1 kwietnia – 110 km/godz.). Nie ma zależności prędkości od pory dziennej i nocnej, ograniczenia dotyczą całej doby.

Federacja Rosyjska

Milicja Rosyjska nie ma prawa odebrać kierowcy dowodu rejestracyjnego, natomiast może odebrać kierowcy tablice rejestracyjne samochodu. Dzieje się tak w przypadku, gdy podczas kontroli drogowej stwierdzono:

- brak badań technicznych samochodu,
- niesprawny układ hamulcowy,
- niesprawny układ kierowniczy.

Od 1 października do 1 marca na terenie Rosji nie ma obowiązku używania świateł w porze dziennej. Obowiązek używania pasów bezpieczeństwa na przednich siedzeniach; na tylnych, o ile pojazd jest w nie wyposażony. Zabrania się przewożenia dzieci do 12 lat na przednim fotelu bez specjalnego zezwolenia.

Dokumenty, jakie kierowca musi okazać przy kontroli:

- Zaświadczenie kierowcy i czasowe zaświadczenie o prawie do kierowania samochodem;
- Dowód rejestracyjny pojazdu;
- Dokument stwierdzający posiadanie pojazdu albo upoważnienie na jego używanie;

Kierowcy cudzoziemcy zobowiązani są ponadto posiadać:

- a) dowód rejestracyjny;
- b) międzynarodowe prawo jazdy (prawa jazdy rosyjskie są też międzynarodowe);
- c) znak identyfikacyjny państwa, w którym samochód jest zarejestrowany (np. PL).

Dopuszczalna prędkość:

- w miejscowościach: 60 km/h,
- drogi poza miastami: 90 km/h,
- autostrady: 110 km/h.

Białoruś

Międzynarodowe prawo jazdy nie jest wymagane, natomiast bardzo skrupulatnie milicja kontroluje posiadanie przez polskich kierowców obowiązkowego wyposażenia samochodu:

- apteczka,
- trójkąt ostrzegawczy,
- koło zapasowe,
- nalepki PL,
- ważny przegląd techniczny,
- ubezpieczenie (tzw. zielonej karty).

W razie stwierdzenia uchybień i nieprzestrzegania zasad ruchu drogowego wymierzane są kary do kilkudziesięciu USD.

Obowiązek jazdy z włączonymi światłami w ciągu dnia w sezonie jesienno-zimowym został na Białorusi zniesiony, co wymaga zachowania wzmożonej ostrożności. Wjeżdżając samochodem osobowym należy pamiętać o dopełnieniu na granicy procedury czasowego bezcłowego wwozu środka komunikacji. Na podstawie wydanego zezwolenia samochód może znajdować się na Białorusi do 90 dni. Brak ważnego zaświadczenia o bezcłowym wwozie pojazdu lub przekroczenie terminu ważności zaświadczenia może grozić nawet konfiskatą samochodu w trybie administracyjnym (przy okazji rutynowej kontroli lub w drodze powrotnej na granicy).

Podróżujący pożyczonym samochodem i/lub przyczepą obowiązani są posiadać notarialną umowę użyczenia środka transportu. Przy przejazdach tranzytowych do Federacji Rosyjskiej obowiązani są do uiszczenia w kasie urzędu celnego opłaty gwarancyjnej w wysokości zależnej od wieku samochodu (pojazdy 3-letnie i nowsze – ok. 1000 USD; pozostałe – ok. 500 USD). Obowiązkowe posiadanie ubezpieczenia komunikacyjnego OC „Zielona Karta”, obowiązkowe wykupienie białoruskiej polisy ubezpieczenia medycznego. Posiadanie ważnego ubezpieczenia medycznego wydanego przez firmy upoważnione przez władze białoruskie do

sprzedaży polis będzie warunkiem do uzyskania wizy wjazdowej. Dopuszczalne prędkości:

teren niezabudowany:	autostrady	drogi krajowe
motocykl	90	90
samochód osobowy	110	90
samochód osobowy z przyczepą powyżej 3,5 tony, samochód ciężarowy	90	70
początkujący kierowcy, legitymujący się prawem jazdy nie starszym niż 2 lata	70	70

Ze względu na znaczny wzrost liczby pojazdów samochodowych poruszających się po drogach musimy skupić się nad bezpieczeństwem drogowym. Wzrost liczby pojazdów spowodował zwiększenie zagrożenia w ruchu drogowym oraz szkodliwego oddziaływania motoryzacji na środowisko naturalne. Ciągłe sprawdzanie stanu technicznego pojazdów jest konieczne zarówno podczas okresowych badań technicznych, jak i w czasie kontroli drogowej prowadzonej przez Policję, Inspekcję Transportu Drogowego, Straż Graniczną i inne instytucje uprawnione do kontroli. Uwaga: Należy unikać postoju na przydrożnych parkingach w miejscach nie zaludnionych i mało uczęszczanych. Zaleca się parkowanie pojazdów przy posterunkach milicji (GAI)

Literatura:

- Ustawa z dn. 12.10.1990 r. o Straży Granicznej (Dz. U. nr 78, poz. 462 z 1990 z późn. zm.).
- Ustawa z dn. 20.06.1997 r. Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. 1997 nr 98, poz. 602 z późn. zm.).
- Ustawa z dn. 20.05.1971 r. Kodeks wykroczeń (Dz. U. nr 12, poz. 114, z późn. zm.).
- Ustawy z dn. 22.05.2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz. U. nr 124, poz. 1152 z późn. zm.). Ustawa z dn. 06.09.2001 r. o transporcie drogowym (Dz. U. 2004, nr 204, poz. 2088, ze zm.).
- Rozporządzenie (WE) nr 562/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dn. 15.03.2006 r. ustanawiający wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice, Kodeks Graniczny Schengen (Dz. Urz. UE L 2006 r., nr 105).
- Rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych i administracji z dnia 30 grudnia 2002 r. w sprawie kontroli ruchu drogowego (Dz. U. nr 14, poz. 144 z późn. zm.).
- Rozporządzenie ministrów infrastruktury oraz spraw wewnętrznych i administracji z dn. 31.07.2002 r. w sprawie znaków i sygnałów drogowych (Dz. U. nr 170, poz. 1393 z późn. zm.).
- Rozporządzenie ministra spraw wewnętrznych i administracji z dn. 01. 08.2005 r. w sprawie wykroczeń, za które funkcjonariusze Straży Granicznej są uprawnieni do nakładania grzywien w drodze mandatu karnego (Dz. U. z 2005 nr 157. poz. 321).
- Rozporządzenie ministra transportu i budownictwa z dn. 19.01.2006 r. w sprawie warunków i trybu wykonywania kontroli w zakresie przewozu drogowego (Dz. U. 2006 nr 19, poz. 153).
- Rozporządzenie Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej z dn. 13.06. 2001 w sprawie wzorów dokumentów stwierdzających uprawnienia do kierowania pojazdami (Dz. U. nr 70, poz. 729 i nr 83, poz. 899).
- Rozporządzenie ministra infrastruktury z dn. 21.04.2004 r. w sprawie wzorów dokumentów stwierdzających uprawnienia do kierowania pojazdami (Dz. U. 2004 nr 89 poz. 855).
- Rozporządzenie ministra infrastruktury z dn. 16.12. 2003 r. w sprawie zakresu i sposobu przeprowadzania badań technicznych pojazdów oraz wzorów dokumentów stosowanych przy tych badaniach (Dz. U. z 2003 nr 227, poz. 2250 z późn. zm.).

Rozporządzenia ministra infrastruktury z dn. 31.12.2002 r. w sprawie warunków technicznych pojazdów oraz zakresu ich niezbędnego wyposażenia (Dz. U. z 2003 nr 32, poz. 262 z późn. zm.).

por. SG Wioletta Zglińska

CS SG w Kętrzynie

WSPÓLNE PATROLE, CZYLI *GEMEINSAME STREIFEN* W PSG ŚWIECKO

W listopadzie 2007 roku miałam okazję odbyć miesięczną praktykę zawodową w Lubuskim Oddziale Straży Granicznej, a dokładniej mówiąc w PSG Świecko. Wcześniej wiele słyszałam na temat wspólnych służb polskich i niemieckich funkcjonariuszy, a w czasie praktyki miałam możliwość osobiście uczestniczyć w kilku wspólnych patrolach. Zdobyte informacje i wrażenia chciałabym przedstawić w poniższym artykule.

Geneza

Pierwsze wspólne patrole w Lubuskim Oddziale Straży Granicznej odbyły się w 1998 roku po podpisaniu umowy pomiędzy Urzędem BGS (Bundesgrenzschutz) we Frankfurcie nad Odrą (*BGS Amt Frankfurt/O*) a Lubuskim Oddziałem Straży Granicznej. Jednak nie doszło do tego z dnia na dzień, gdyż rozwój współpracy polskich i niemieckich służb granicznych rozpoczął się już w roku 1991, kiedy to 17 czerwca oba państwa podpisały Umowę o stosunkach dobrosąsiedzkich i przyjaznej współpracy (*Vertrag über gute Nachbarschaft und freundschaftliche Zusammenarbeit*). W dalszej kolejności zawarte zostały kolejne umowy: 6 listopada 1991 roku Umowa o współpracy w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej (*Abkommen über die Zusammenarbeit bei der Bekämpfung der organisierten Kriminalität*), w dniu 29 lipca 1992 roku Umowa o ułatwieniach w odprawie granicznej (*Abkommen über die Erleichterung der Grenzabfertigung*) i wreszcie 5 kwietnia 1995 roku pierwsza Umowa o współpracy policji (*erstes Abkommen über die Zusammenarbeit der Polizeibehörden*). Umowa ta podlegała wielokrotnym przekształceniom i była dostosowywana do zachodzących zmian politycznych.

Obecnie współpracę policji i służb granicznych reguluje Umowa między Rządem Republiki Federalnej Niemiec a Rządem Rzeczypospolitej Polskiej o współpracy policji i straży granicznych na terenach przygranicznych z 18 lutego 2002 roku (*Abkommen zwischen der Regierung*

der Bundesrepublik Deutschland und der Regierung der Republik Polen über die Zusammenarbeit der Polizeibehörden und der Grenzschutzbehörden in den Grenzgebieten), która weszła w życie 26.06.2003.

Szkolenia

Funkcjonariusze kierowani do pełnienia służby w mieszanych patrolach muszą najpierw odbyć specjalne szkolenie. Rocznie organizowane są cztery takie szkolenia, dwa w Krośnie Odrzańskim i dwa w Blumberg lub Bad Döben. Grupa każdorazowo liczy 16 osób, po 8 funkcjonariuszy z Inspekcji Frankfurt/Oder i z PSG Świecko. Zajęcia prowadzą niemieccy i polscy multiplikatorzy, a wspierają ich tłumacze. Podczas takich szkoleń, składających się z pięciu modułów, funkcjonariusze poznają na początku strukturę i zadania obu służb granicznych, podstawy prawne prowadzenia wspólnych niemiecko-polskich patroli granicznych oraz przepisy normujące ochronę prawną, odpowiedzialność za szkody i wypadki w służbie.

W kolejnym module zostają zapoznani z uprawnieniami obu służb granicznych w zakresie legitymowania osób. Zagadnienia te realizowane są nie tylko teoretycznie, ale także praktycznie z wykorzystaniem kamery umożliwiającej nagranie ćwiczących funkcjonariuszy, a następnie analizę ich zachowania i współdziałania. Podstawowe normy prawne każdej ze stron w zakresie przestępczości granicznej oraz przeprowadzania kontroli pojazdów są tematem kolejnego modułu. Problematyka użycia środków przymusu bezpośredniego, zatrzymania i doprowadzenia osób realizowana jest podczas czwartego modułu. Ostatni dzień czyli piąty moduł przeznaczony jest na wyjaśnienie wszelkich wątpliwości oraz podsumowanie szkolenia¹. Podczas tych szkoleń multiplikatorzy kładą duży nacisk na organizację współdziałania w czasie wspólnej służby oraz skuteczną komunikację nawet w przypadku słabej znajomości języka funkcjonariuszy państwa zwierzchniego tzn. państwa, na terytorium którego odbywa się patrol. W tym celu wypracowana została lista najważniejszych słów

¹ Osoby zainteresowane problematyką wspólnych szkoleń z Policją Federalną w innych jednostkach organizacyjnych SG odsyłam do art. ppłk. C. Szczepańskiego *Szkolenie funkcjonariuszy BGS i SG w Szczecinie*, Biuletyn CS SG „Problemy Ochrony Granic” nr 20, Kętrzyn 2002, s. 151-162.

i zwrotów do porozumiewania się funkcjonariuszy w trakcie realizacji zadań.

Tabela 1.

Zestwienie najważniejszych zwrotów przydatnych w czasie wspólnych patroli

Phrase 1:	ACHTUNG!	WAFFE!	STOPP/HALT!
Fraza 1:	UWAGA!	BRÓŃ!	STÓJ!
Phrase 2:	HANDFESSEL	PERSON	RICHTUNG
Fraza 2:	KAJDANKI	OSOBA	KIERUNEK
Phrase 3:	BEOBACHTE!	AUTO	MOTORRAD
Fraza 3:	OBSERWUJ!	SAMOCHÓD	MOTOCYKL
Phrase 4:	ZEIGEN SIE	PASS	PERSONAL AUSWEIS
Fraza 4:	POKAŻE PAN	PASZPORT	DOWÓD OSOBISTY
Phrase 5:	WARTEN SIE!		HÄNDE ZEIGEN!
Fraza 5:	PROSZĘ CZEKAĆ!		POKAZAĆ RĘCE!
Phrase 6:	MOTOR ABSTELLEN!	HÄNDE AUF DAS LENKRAD!	
Fraza 6:	WYŁĄCZYĆ SILNIK!	RĘCE NA KIEROWNICY!	
Phrase 7:	RECHTS RAN!	SIE SIND FESTGENOMMEN!	
Fraza 7:	NA PRAWO!	JEST PAN ZATRZYMANY!	

Źródło: oprac. multiplikatorzy szkoleń.

Jest to minimum słownictwa, jakim powinni posługiwać się funkcjonariusze mieszanych patroli. Należałoby dążyć do takiej sytuacji, aby większość funkcjonariuszy potrafiła się porozumieć na poziomie A2 (poziom początkujący wyższy), zgodnie z „Europejskim systemem opisu kształcenia językowego” Rady Europy.

Zadania i rola funkcjonariuszy

Do zadań mieszanych patroli granicznych zgodnie ze Wspólną Instrukcją należą:

- kontrola wspólnej granicy na wyznaczonych odcinkach,
- ujawnianie i zatrzymywanie osób po dokonaniu przez nie przekroczenia granicy wbrew przepisom,
- wymiana doświadczeń i wiedzy,
- podejmowanie niezbędnych i nie cierpiących zwłoki przedsięwzięć w zakresie kompetencji innych organów państwa zwierzchniego.

Zadaniem funkcjonariuszy działających na terenie państwa sąsiedniego jest:

- ubezpieczanie kolegów-funkcjonariuszy państwa, na którego terytorium odbywa się wspólny patrol i udzielanie doraźnej pomocy,
- wsparcie w zakresie oceny autentyczności dokumentów danego kraju,
- przejmowanie inicjatywy na płaszczyźnie komunikacji wobec obywateli swojego kraju.

Wyposażenie i uprawnienia funkcjonariuszy

Funkcjonariusze pełnią służbę w umundurowaniu zgodnym z przepisami służbowymi każdej ze stron i zgodnie z art. 18 ust. 3 Umowy o współpracy upoważnieni są do posiadania broni służbowej i dopuszczonych przez prawo krajowe środków przymusu bezpośredniego. Jednakże z broni służbowej można korzystać w państwie sąsiednim tylko w przypadku obrony koniecznej. Jeszcze kilka lat temu funkcjonariusze państwa delegującego, tzn. polscy funkcjonariusze na terenie Niemiec i analogicznie niemieccy funkcjonariusze na terytorium Polski, nie mogli posiadać przy sobie broni. Dopiero umowa z 2003 roku wprowadziła zmiany w tym zakresie. Posiadanie przy sobie broni podnosi poczucie

własnego bezpieczeństwa oraz daje możliwość reagowania w sytuacjach zagrożenia życia.

Środków przymusu bezpośredniego można używać tylko na warunkach i w sposób określony przepisami prawa wewnętrznego państwa, na którego terytorium odbywa się wspólna służba. Funkcjonariusze mogą posiadać i używać inne środki techniczne, które są niezbędne do pełnienia służby.

Funkcjonariuszom państwa delegującego nie przysługują żadne uprawnienia wykonawcze. Ich działania, nie licząc ubezpieczenia, mają funkcję informacyjną i doradczą.

Rodzaje patroli

Wspólne patrole planowane są na odcinku służbowej odpowiedzialności PSG Świecko oraz Inspekcji Frankfurt/Oder, zarówno po stronie polskiej jak i po stronie RFN. Mogą odbywać się za pomocą:

- samochodów służbowych,
- jednostek pływających (kutrów),
- statków powietrznych.

Jedną z możliwych form wspólnych patroli są także patrole piesze. Jednak typowe patrole piesze praktycznie nie są planowane. Występują one jedynie jako część patrolu samochodem, kiedy funkcjonariusze nie mają możliwości dotarcia pojazdem do miejsc trudno dostępnych i udają się pieszo np. w celu poszukiwania wszelkiego rodzaju przedmiotów mogących służyć za środek transportu nielegalnych migrantów przez Odrę.

Wspólne patrole samochodem

Samochodem służbowym szybko i sprawnie można dotrzeć prawie do każdego miejsca, praktycznie bez względu na aurę, co jest jego niewątpliwą zaletą w porównaniu z kutrem (użycie go ogranicza np. skuta lodem Odra) i śmigłowcem (przy niesprzyjających warunkach atmosferycznych loty są odwoływane). Nie bez znaczenia jest tu także wskaźnik ekonomiczny, ponieważ koszty eksploatacji śmigłowców i kutra są dużo wyższe niż eksploatacja samochodów. Niewątpliwą przewagą samochodu nad kutrem i śmigłowcem stanowi możliwość bezpośredniego działania i interwencji, np. zatrzymanie sprawcy przestępstwa granicznego, w przypadku wykrycia zdarzenia sprzecznego z prawem.

Najczęściej planowane są patrole w formie 2+2, tzn. dwóch funkcjonariuszy państwa zwierzchniego i dwóch funkcjonariuszy państwa sąsiedniego (delegującego). Pojazd, którym odbywa się patrol, to z reguły pojazd służbowy państwa, na terytorium którego realizowana jest wspólna służba. Miejsce spotkania uzgadniane jest wcześniej i jest to przeważnie dpg Słubice.

Fot. 1 i 2. Wspólny patrol samochodem służbowym na terytorium Niemiec – ze zbiorów chor. P. Zakrzewskiego i st. sierż. sztab. K. Markowskiego.

- W zależności od przydzielonych zadań funkcjonariusze:
- patrolują wyznaczony odcinek pasa drogi granicznej celem niedopuszczenia do przekroczenia granicy państwowej wbrew przepisom,
 - prowadzą rozpoznanie miejsc szczególnie narażonych na przekroczenie granicy państwowej wbrew przepisom,
 - ujawniają zdarzenia wskazujące na popełnienie przestępstwa lub wykroczenia,
 - prowadzą kontrolę osób przebywających w pasie drogi granicznej,
 - zatrzymują pojazdy w celu kontroli osób i przewożonych towarów,
 - prowadzą kontrolę pojazdów i legitymują osoby przebywające w strefie nadgranicznej,
 - prowadzą kontrolę przestrzegania przepisów ruchu drogowego,
 - ujawniają osoby nie przestrzegające przepisów porządkowych obowiązujących w strefie działania PSG Świecko,
 - uzyskują informacje o osobach, rzeczach lub zdarzeniach mających wpływ na ochronę granicy państwa.

Fot. 3. Przywitanie polskiego funkcjonariusza z funkcjonariuszem BPOL (Bundespolizei) – fot. W. Zglińska.

Wspólne patrole kutrem na Odrze

Patrole kutrami Policji Federalnej odbywają się dopiero od 2005 roku. Wcześniej PSG Świecko dysponowała własną jednostką pływającą i organizowała samodzielnie służby tym rodzajem środka transportu. Policja Federalna (BPOL), a dokładniej inspekcja Frankfurt/O ma obecnie do dyspozycji dwa kutry.

Dane techniczne kutra BP 44:

długość całkowita:	10,20 m,
szerokość całkowita:	3,20 m,
maksymalne zanurzenie:	0,95 m,
wyporność:	7,25 ton,
typ silnika:	2 x Volvo Penta TAMD, 6-cylindrowy silnik Diesla,
moc:	2 x 170 kW,
zużycie paliwa:	ok. 20 l/h,
rodzaj paliwa:	olej napędowy,
zapas paliwa:	2 x 300 l,
maksymalna prędkość:	60 km/h,
maksymalny zasięg:	900 km,
Wyposażenie techniczne:	urządzenia łączności radiowej (w paśmie 2 m i 4 m), radar, echosonda, GPS, odbiornik pogodowy i poziomu wody, urządzenie termowizyjne,
załoga:	3 funkcjonariuszy.

Ze względu na ograniczoną liczbę załogi (3 funkcjonariuszy) podczas wspólnego patrolu stronę polską reprezentuje tylko jeden funkcjonariusz, którego załoga kutra odbiera z brzegu przy znaku granicznym 445 w miejscowości Kłopot. Taki patrol to bez względu na warunki pogodowe czysta przyjemność: ogrzewana kabina, kuchenka gazowa, zlewozmywak, kabina WC (teoretycznie, gdyż praktycznie jest nieużywana). W takich warunkach można spokojnie i komfortowo pełnić służbę tzn. przy świetle dziennym obserwować brzegi Odry, a po zmroku śledzić monitor kamery termowizyjnej w poszukiwaniu osób, których celem jest przedostanie się na drugą stronę Odry.

Wspólne patrole statkiem powietrznym

Wspólne patrole z wykorzystaniem śmigłowców trwają dopiero od 2007 roku i odbywają się na bazie śmigłowców będących na wyposażeniu BPOL. Do zadań funkcjonariuszy odbywających wspólne loty patrolowe należy w szczególności:

- prowadzenie rozpoznania dróg dojazdowych w pasie drogi granicznej,
- ujawnianie śladów przekroczenia granicy,

- rozpoznanie kryjówek w celu przekazania/przejęcia osób lub rzeczy.

Tego typu patrole realizowane są w oparciu o comiesięczne plany wykorzystania statków powietrznych na podstawie wspólnie dokonanej analizy przestępczości za miniony miesiąc oraz wniosków komendanta PSG Świecko oraz kierownika Inspekcji Frankfurt/O. Funkcjonariusz polski władający językiem niemieckim lub angielskim wytypowany do takiego lotu zostaje zgłoszony Urzędowi Policji Federalnej Frankfurt/O przez Punkt Kontaktowy. Pisemnego zezwolenia na lot zgodnie z zarządzeniem PDV 550 udziela kierownik tego Urzędu. W sytuacjach nagłych zezwolenie wydawane jest ustnie.

Współdziałanie i łączność w trakcie wykonywania wspólnych lotów odbywa się w oparciu o środki łączności na statku powietrznym oraz służby dyżurne danego kraju.

Fot. 4. Śmigłowiec EC 135 ze zbiorów www.bundespolizei.de

Fot. 5. Widok na Odrę z lotu ptaka www.lubuski.strazgraniczna.pl

Śmigłowiec EC 135 – dane techniczne:

producent:	Fa. Eurocopter, Donauwörth,
prędkość maksymalna:	257 km/h,
prędkość przelotowa:	234 km/h,
zasięg lotu:	640 km,
czas trwania lotu:	2:50 h,
maksymalna masa startowa:	2720 kg,
maksymalna ładowność:	690 kg,
zbiornik paliwa:	673 l,
zużycie paliwa:	225 l/h,
liczba miejsc (łącznie z załogą):	7,
moc startowa:	675 PS,
moc trwała:	570 PS.

Dokumentacja służbowa

Po zakończeniu każdego patrolu dowódca patrolu, a więc funkcjonariusz państwa zwierzchniego (funkcjonariusz BPOL na terenie Niemiec lub funkcjonariusz SG na terenie Polski) sporządza raport ze służby, w którym dokumentuje przebieg służby oraz wyniki.

Placówka państwa zwierzchniego przesyła niezwłocznie raport ze służby odpowiedniej placówce państwa sąsiedniego (zob. wzór 1 i 2).

Korzyści wspólnych patroli

Jako zaletę wspólnych patroli można wymienić przede wszystkim możliwość bezpośredniego wspólnego reagowania na zdarzenia, czy sytuacje ważne z punktu widzenia wykonywanych zadań, które mają swój początek w kraju sąsiednim. Dzięki intensywniejszej komunikacji sprawniejsza jest wymiana informacji. Funkcjonariusze państwa delegującego szybciej połączą się ze służbą dyżurną swojego kraju, niż funkcjonariusze państwa zwierzchniego, biorąc pod uwagę chociażby kwestię wzajemnego porozumienia się. Nie bez znaczenia jest funkcja doradcza funkcjonariuszy państwa delegującego np. przy ocenie autentyczności dokumentów. Polscy funkcjonariusze na pewno w lepszym stopniu znają system zabezpieczeń polskich dokumentów, a funkcjonariusze Policji Federalnej – dokumentów wydawanych przez organy niemieckie, szybciej więc zwrócą uwagę na wszelkiego rodzaju nieścisłości i łatwiej wy-

chwyć przerobione bądź podrobione dokumenty. Nie można nie doceniać także możliwości wymiany doświadczeń, uczenia się od siebie nawzajem oraz przełamywania stereotypów.

Rzeczą niezmiernie ważną jest, aby we wspólnych służbach udział brali funkcjonariusze pozytywnie nastawieni do współpracy z funkcjonariuszami strony sąsiedniej, widzący potrzebę podnoszenia swoich umiejętności porozumiewania się w języku swoich kolegów. Kilkugodzinna służba, w czasie której funkcjonariusze patrzą na siebie z niechęcią i ograniczają komunikację tylko do niezbędnego służbowego minimum, nie może być miłą dla żadnej ze stron.

Wzór 1.

Pierwsza strona raportu ze wspólnego patrolu

Bundespolizeiinspektion Placówka SG		Datum / Data
Streifenbefehl für die gemeinsame Grenzstreife Rozkaz do wykonania wspólnego patrolu		
Name/ Amtsbez. der Beamten des Gebietsstaates Nazwisko/stopień f-sza państwa zwierzchniego	Name/ Amtsbez. der Beamten des Nachbarstaates Nazwisko/stopień f-sza państwa sąsiedniego	Funkkanal/Rufname Kanal / kryptonim
Beginn der Streife Rozpoczęcie patrolu	Ende der Streife Koniec patrolu	Art und Kennzeichen des Fahrzeuges Rodzaj i numer rejestracyjny pojazdu
1. Auftrag / Zadanie		
Bestätigung des Streifenbefehls durch Leiter o.V.i.A. Potwierdzenie rozkazu do przeprowadzenia patrolu przez Komendanta/Zastępcę		Unterschrift / Podpis
2. Streifenbericht der gemeinsamen Streife / Raport ze służby w ramach wspólnego patrolu		

Tabela 2.

Zestawienie wspólnych służb z Policją Federalną w PSG Świecko

Rodzaj wspólnych służb	2004		2005		2006		2007	
	Po stronie RP	Po stronie RFN	Po stronie RP	Po stronie RFN	Po stronie RP	Po stronie RFN	Po stronie RP	Po stronie RFN
Wspólne służby z wykorzystaniem techniki termowizyjnej (stacjonarnej i ruchomej)	2	409	0	397	0	348	0	155
Wspólne patrole piesze	0	0	0	0	0	0	0	0
Wspólne patrole samochodowe	110	152	83	113	19	16	14	21
Wspólne patrole kutrem	0	0	0	2	0	25	0	37
Wspólne patrole z wykorzystaniem statków powietrznych	0	0	0	0	0	0	0	22
Odwołane wspólne patrole	7	4	38	36	12	22	9	9
Wyniki (osoby zatrzymane)	8	19	5	17	2	4	0	3

Źródło: roczne i miesięczne raporty dot. współpracy z BPOL w PSG Świecko

Perspektywy

Przystąpienie Polski do Układu z Schengen pociąga za sobą szereg zmian, zwłaszcza na granicy wewnętrznej, począwszy od reorganizacji struktur, a kończąc na taktyce działania. Zniesienie stacjonarnej kontroli granicznej nie oznacza jednak rezygnacji z realizowania dotychczasowych głównych zadań przez Straż Graniczną, takich jak ochrona granicy, kontrola ruchu granicznego czy też zapobieganie i zwalczanie przestępczości granicznej. Funkcjonariusze SG nadal będą wykonywać te zadania, zmieni się tylko sposób działania, polegający dotąd głównie na fizycznej ochronie granicy państwowej oraz kontroli granicznej w przejściach granicznych.

Główny nacisk w nowym systemie po 21 grudnia zostanie położony na mobilne patrole. Pozostaną również wspólne patrole z funkcjonariusza-

mi BPOL. Moim zdaniem zyskają one nawet na znaczeniu, gdyż współpraca pomiędzy Polską a RFN będzie musiała się jeszcze bardziej zacieśnić dla obopólnego interesu. Pierwszym takim sygnałem jest utworzenie polsko-niemieckiego Wspólnego Centrum współpracy służb policyjnych, granicznych i celnych w PSG Świecko w jednym z budynków na [byłym] drogowym przejściu granicznym w Świecku, którego uroczyste otwarcie miało miejsce 20 grudnia 2007. Zgodnie z projektem „Wspólnej niemiecko-polskiej koncepcji działań w zapewnieniu porządku publicznego na granicy wewnętrznej” (*Gemeinsames deutsch-polnisches Fahndungskonzept für den Binnenraum*) główny cel zawarty w nazwie koncepcji może zostać osiągnięty jedynie przez intensyfikację wspólnych działań, w tym czynności kontrolnych i patrolowych. Będą się one dzielić na:

1. Działania w sytuacjach zwyczajnych
 - wspólne patrole prewencyjne
2. Działania ukierunkowane (zmierzające do ujawnienia osób będących w zainteresowaniu organów ścigania oraz rzeczy pochodzących z przestępstw):
 - patrole mobilne na drogach,
 - patrole mobilne w rejonie kolei.
3. Działania w sytuacjach szczególnych.

Jak faktycznie będzie odbywać się współpraca naszych służb przekonamy się już na początku roku. Ja jednak wierzę w jej intensywny rozwój, gdyż obie strony widzą potrzebę i znaczenie wspólnych działań, a jak mówi stare przysłowie: gdzie są chęci, tam znajdzie się i sposób (*Wo ein Wille, da ist auch ein Weg*). Poza tym wspólnie jest znacznie łatwiej niż w pojedynkę osiągnąć zamierzone cele.

Literatura:

Projekt „Wspólnej polsko-niemieckiej koncepcji działań w zapewnieniu porządku publicznego na granicy wewnętrznej”.

Umowa między Rządem Republiki Federalnej Niemiec a Rządem Rzeczypospolitej Polskiej o współpracy policji i straży granicznych na terenach przygranicznych z 18 lutego 2002 r.

Wspólna instrukcja dla patroli Policji Federalnej i Straży Granicznej pełniących wspólną służbę patrolową w ochronie granicy państwowej w polsko-niemieckiej strefie nadgranicznej z marca 2006 r.

ml. chor. SG dr Lucyna Sikorska

CS SG w Kętrzynie

POSTRZEGANIE STEREOTYPOWE I JEGO WPŁYW NA POSTAWĘ UPRZEDZENIA

Przeglądając strony Internetu natrafiłam na intrygujący artykuł, jego treść napisana z nutką kpiarstwa i humoru wydała mi się ciekawa, zwłaszcza że odnosiła się do stereotypowych poglądów Polaków na temat przedstawicieli innych nacji, kultur czy rasy. Była to zastanawiająca lektura, zwłaszcza że podobno jedną z naszych cnót narodowych jest daleko posunięta tolerancja i lubimy szczerzyć się nią na każdym kroku. W rzeczywistości jest znacznie gorzej. Zatem warto uświadomić sobie, jakie wypowiadamy opinie oraz jak zachowujemy się, kiedy w zasięgu naszego wzroku pojawi się Cygan, Murzyn bądź Rumun. Okazuje się, że teoria nie idzie w parze z praktyką a nasze deklaracje brzmią jak hasła na billboardach. Polacy na przedstawicieli obcych nacji patrzą przez pryzmat swojej dawnej i współczesnej historii formułując stereotypowe poglądy często o zabarwieniu humorystyczno-ironicznym. Jako przykład powyższego wywodu przedstawiam część artykułu pt. „O nietolerancji tzw. obcych nacji”¹:

M u r z y n

Zwany też czarnuchem lub brudasem. Czarnoskórych nie lubimy. To, że nie ma u nas Ku Klux Klanu, nie świadczy o naszej tolerancji, lecz jest spowodowane małą liczbą czarnuchów w Polsce. Murzyn oprócz koloru skóry, tym różni się od Polaka, że do Ameryki trzeba go było ciągnąć siłą. Czarnuchy służą do gry w koszykówkę i boksowania.

Ż y d

Najbardziej nie lubiana w Polsce rasa, mimo że Żydów u nas jak na lekarstwo (nie należy się sugerować ilością wypijanej w kraju wódki korszkiej – łysi i itp. też ją piją). Zazdrościmy im przede wszystkim głów do interesów. Każdy, kto zarabia w Polsce kilka złotych więcej niż średnia krajowa, podejrzewany jest o jerozolimski rodowód. Żydzi są narodem

¹ www.serious-dial.atari.pl

wybranych. Najpierw wybrał ich Bóg, potem Hitler. Najbardziej znany Żyd to Mojżesz, który swoim ziomkom zafundował rekonesans do Ziemi Obiecanej.

R o s j a n i n

Też nie lubiany. Rosjanie przywożą do nas czerwoną rtęć, czarny kawior i cholere. Jak jeden należą do mafii. Bardziej lubimy Rosjanki, które chętnie... Najbardziej znani Rosjanie to Ała Pugaczowa i Jelcyn.

C z e c h

Nazywany przez nas »szwejkiem« lub »pepitkiem«. Słabi z nich wojacy i faceci. Piją dużo browaru, przez co są ociężali i dobroduszni. Czeszki wolą Niemców niż Polaków, co świadczy samo o sobie. Najbardziej znany Czech to Navratilova.

N i e m i e c

Zazdrościmy mu, bo dobrze mówi po niemiecku, a oprócz tego, mimo iż przegrał wojnę, ma się lepiej niż my. Niemki są niesamowicie brzydkie, a jak już się trafi jakaś ładna, to okazuje się, że to jakaś polska Wanda, co chciała Niemca. Polki chętnie pracują w tamtejszych lokalach nocnych i salonach masażu, a jak wracają z pełnym portfelem do kraju, to mówią, że opiekowały się staruszką lub sprzedawały hot dogi.

C h i Ń c z y k

Obawiamy się tej nacji, bo jak krakał Nostradamus, wkrótce zaleje nas żółta rasa i może to być rasa chińska, która rozmnaża się systemem »miliard w środę, miliard w sobotę«. Chińczycy szczycą się swoim ogrodzeniem zwanym chińskim murem i rowerami.

A r a b

Słynie z ręcznika na głowie i kilku żon. Zazdrościmy mu zwłaszcza żon, które może sobie kupować jak Polak trampki. W Polsce wielożeństwo nie przejdzie, choćby z tego powodu, że u nas do każdej żony przysługuje osobna teściowa, co może zniechęcić największego plejboja. Arab pije wódkę dopiero po zachodzie słońca, czego rasowy Polak by nie zniósł.

J a p o Ń c z y k

Też skośnooki. Ulubionym napojem tego żółtka jest sake, a ulubioną śmiercią harakiri. Japonia jest krajem miniaturyzacji (nawet »śledź po japońsku« w polskich barach jest mniejszy od innych śledzi). Japończycy to

workaholicy – w ciągu roku mają przeważnie tylko siedem dni urlopu, co przesądza o tym, że drugą Japonią być nie możemy, bo u nas w każdym miesiącu musi być co najmniej siedem dni świąt.

Węgier

Z bliżej nieznanego powodu jest naszym bratankiem. Węgrów lubimy, bo nawet gdy źle o nas mówią, nic z tego nie rozumiemy. Słyną z wina »Tokaj« i papryki. Węgierki, gdy tylko słońce mocniej zaświeci, noszą »biust luzem rzucony« (czytaj: chodzą bez biustonosza), co warte jest spopularyzowania także u nas.

Ukrainiec

Bardziej przez nas lubiany, pod warunkiem że nie chce mu się śpiewać po swojemu w Przemyślu. Ukraińcy określają nas mianem »polaczków« lub »panów«, co w ich zamyśle jest obraźliwe, ale my o tym nie wiemy.

Amerikanin

Najbardziej oczekiwany przez nas krewny. Nawet gdy jest to »dziesiąta woda po kisielu«, mówimy do niego wujku. Amerykanin, mimo że pobory bierze w dolarach, potrafi być skąpy jak Szkot. Chociaż tacy bogaci, nie mają nawet własnego języka, a po angielsku mówią tak kiepsko, że żaden absolwent polskiej uczelni języka nie może ich zrozumieć. Amerykanin świeżej daty to przeważnie nieudacznik, któremu nic nie wychodziło w ojczyźnie. Amerykanin polskiego pochodzenia, co trzy lata przyjeżdża do Wrocławia, żeby zaśpiewać »Góralu, czy ci nie żal«. Stosunek Amerykanów do Polaków jest identyczny, jak stosunek Polaków do Rosjan.

Szwed

Kiedyś zalał nas potopem, ale już mu tego nie pamiętamy, bo zostawił nam wazę. Obecnie żaden Szwed Częstochowy nie sięgnie, bo upija się już na promie. Szwedzi wynaleźli stół szwedzki, który pozwala najeść się do syta na stojąco, a resztę wynieść w reklamówkach. Podobno najwięcej Szwedów jest w Warszawie.

I wreszcie Polak, gościnny, dżentelmeński – całuje kobiety między innymi po rękach. Pracowity, zwłaszcza za granicą. Odważny, nawet po trzeźwemu. Waleczny, jak Nastula czy inna Gołota. I kto tu jest narodem wybranym”.

Treść tego artykułu, mimo że wydała się swobodna i z humorem, wywołała refleksję w kwestii postrzegania „innych” oraz zasobu naszych obiegowych informacji o reprezentantach odmiennych grup. W rzeczywistości jesteśmy pełni stereotypów, chętnie się nimi posługujemy przede wszystkim po to, by nie marnować własnego czasu i wysiłku w celu poznania prawdy. Ponadto naszym myśleniem i naszymi wypowiedziami kierują kompleksy często nieuświadomione, ukryte bardzo głęboko i równie mocno zakorzenione w naszej świadomości. Popychają one nas ku myśleniu stereotypowemu, blokują chęci poznania odmienności i powodują okazywanie postaw uprzedzeniowych. W związku z tym warto wyjaśnić pojęcie stereotypu oraz sposób jego funkcjonowania. Czym jest stereotyp i jakie postawy powoduje?

Pojęcie stereotypu funkcjonuje od dawna a jego znaczenie należy rozumieć jako uproszczony, skrótowy i zabarwiony wartościująco obraz rzeczywistości, odnoszący się do grup społecznych, osób, sytuacji, instytucji, utrwalony wielokrotnym powtarzaniem funkcjonujący w świadomości społeczeństwa (stereotyp z grec. *stereós* – stanowiący bryłę, stężały + *typos* – odbicie, obraz). Stereotyp powstaje w rezultacie bezrefleksyjnego przyjmowania opinii rozpowszechnionych w danym środowisku; ponieważ przekazywane treści są zawsze zabarwione ocenami i emocjami, powoduje to, że stereotyp jest przekąźnikiem zarówno społecznej sympatii i aprobaty, jak i uprzedzeń, dezaprobaty lub antypatii. Treści stereotypów przekazywane są w procesie komunikacji i edukacji, w kontaktach z innymi, również za pomocą mass mediów. Stereotypy mogą mieć różnorodne podłoże i dzielić się na:

- rasowe (np. murzyn, czarnuch),
- narodowościowe (np. Szkot, Rosjanin),
- dotyczące subkultur (np. punk, skin),
- związane z wiarą (np. Żyd),
- związane z płcią (np. kobieta, baba, blondynka),
- dotyczące grup zawodowych (np. lekarz, policjant, urzędnik),
- ról i grup społecznych (np. wredna teściowa),
- wiążące się z wyglądem człowieka. (np. okularnik, rudzielec),
- i inne.

Stereotyp a wiedza kulturowa

Stereotypy dotyczące grup kulturowych bardzo często oznaczają błąd myślenia wynikający z niezrozumienia odmiennego systemu kulturowego i traktowania własnej kultury jako właściwej, najlepszej. Aby wyjść z pułapki oceniania przez pryzmat stereotypów, należy podjąć wysiłek poznania innych i zastąpienia stereotypów trafną wiedzą o zjawiskach, standardach i sposobach interpretacji właściwych drugiej kulturze.

Stereotyp cechuje zabarwienie emocjonalne negatywne lub pozytywne. Jeżeli w ocenie innych stosujemy stereotyp pozytywny, to nasz kontakt jest właściwy. Kiedy jednak posługujemy się wyłącznie stereotypem o zabarwieniu negatywnym, wówczas powstaje negatywna postawa zwana uprzedzeniem, która może prowadzić do innych wrogich zachowań.

Uprzedzenie można zdefiniować jako zachowanie polegające na przyjęciu wrogiej postawy wobec osób należących do „innej” grupy posługując się wyłącznie klasyfikacją grupowej przynależności. Jako głęboko zakorzeniona i silna postawa ma ona wiele przyczyn, ale jednym z najbardziej oczywistych źródeł jest rywalizacja oraz zwykła ludzka zazdrość o wszelkie dobra, władzę, status społeczny. W przypadku osób do czegoś uprzedzonych trudno je przekonać do pozbycia się uprzedzeń poprzez racjonalną argumentację. Uprzedzenia stają się groźne dla funkcjonowania społeczeństwa lub pewnych kategorii społecznych, gdy przybierają charakter instytucjonalny i stają się częścią określonych ideologii, np.: prowadzą do dyskryminowania, rasizmu, szowinizmu czy seksizmu.

Dyskryminacja (łac. *discriminatio* – rozróżnianie) często zamiennie bywa nazywane prześladowaniem lub upośledzeniem jednostki bądź grupy, na przykład ze względu na jej pochodzenie etniczne, orientację seksualną, przynależność klasową, narodową, rasową, wyznaniową, płeć, czy wiek. Chodzi o ogół działań zarówno świadomych, jak i nieświadomych, zmierzających do pozbawienia dyskryminowanych osób praw i korzyści przysługujących wszystkim ludziom.

Do najgorszych negatywnych zachowań należy zaliczyć rasizm – ideologię, w której wypływające z niej zachowania określonych osób (grup) przyjmowane są poprzez założenie wyższości niektórych ras nad innymi. Przetrwanie tych „wyższych” ras staje się wartością nadrzędną i z racji swej wyższości dążą do dominowania nad rasami „niższymi”.

Amerykański Murzyn pije wodę tylko dla „kolorowych”

Źródła powstawania uprzedzeń

*Pierwszym podstawowym źródłem jest **wychowanie i kultura***

Każde dziecko wychowuje się w określonym środowisku i zdobywa wiedzę o świecie w oparciu o to, z czym ma kontakt. Dzieci przyswajają większość wartości w ciągu dziesięciu pierwszych lat życia, a ich przyjmowanie następuje głównie przez obserwację i naśladowanie starszych. Kultura, wartości i postawy rodziców są dla dziecka głównymi wskazówkami do interpretowania otoczenia. Dotyczy to również stosunku i otwartości wobec odmiennych grup społecznych i narodowościowych. Jest więc jasne, że dzieci przejmują stereotypy i uprzedzenia swoich rodziców. Przykładem uprzedzeń tworzących się głównie w ten sposób jest stosunek Polaków do Romów i Żydów. Mimo że Romowie i Żydzi żyją w Polsce już od wielu wieków, nadal dla większości z nas pozostają obcy i niezrozumiali.

Romom przyznajemy prawo do „zwykłego” życia wśród nas, ale tylko z racji współczucia dla ich ubóstwa, a nie z naturalnych relacji międzyludzkich, gdzie każdy ma prawo do bycia sobą. Niechęć wobec Romów można określić jako zakorzenioną w kulturze, co jest najbardziej widoczne w warstwie językowej np. w potocznych określeniach takich jak „ocyganić” (oszukać) czy „wycyganić” (wyprosić, wyżebrać), a także w przesądach np. w tym, że „cyganka może zauroczyć małe dziecko”. Bardzo silny

jest też negatywny stereotyp Romów, postrzeganych jako złodzieje, lenie i nieuki.

W podobny sposób tworzone są stereotypy i uprzedzenia wobec innych grup społecznych i etnicznych. Jeżeli chodzi o Żydów to nie jesteśmy w stanie dokładnie zidentyfikować korzeni naszych niechęci, potrafimy tylko powtarzać zasłyszane opinie, dość często okrutne, nie wysilając się na próbę ich zweryfikowania. Według obiegowych poglądów każdy kto potrafi dobrze finansowo sobie radzić i prowadzić własny biznes, musi mieć korzenie żydowskie.

*Innym źródłem jest nasza **historia***

Historyczne źródła tworzenia się uprzedzeń i stereotypów są bardzo istotne, zwłaszcza kiedy młodzi ludzie zapoznają się z nią w szkole lub w rodzinie. Historia narodowa wpływa na ich świadomość w dość szerokim stopniu. Po pierwsze samo zetknięcie się z informacjami historycznymi dokonuje pewnego podziału na grupy społeczne i narodowościowe, które odegrały pozytywną rolę w historii (w przypadku Polski będą to na przykład Francja i Stany Zjednoczone), a także te, które zapisały w niej czarne strony (w przypadku Polski Niemcy i Rosja). Po drugie historia determinuje w pewien sposób zawartość literatury narodowej, z którą stykają się młodzi ludzie w procesie edukacji. Po trzecie wreszcie, historia w oczywisty sposób warunkuje stereotypy i uprzedzenia konkretnych osób, te zaś przekazują je swoich potomkom. Można przyjąć, że poprzez dzieje historyczne Polacy najczęściej opowiadają się za niechęcią do Rosjan i Niemców, chociaż jednymi wyłącznie pogardzamy a drugimi pogardzamy i zazdrościmy im, że pomimo wszystko potrafili stać się jednym z czołowych narodów Europy.

Media zwane „czwartą władzą” mają ogromny wpływ na zasób naszych informacji i naszą ocenę innych

Media „kreują” rzeczywistość ogromnej rzeszy ludzi, ich wpływ jest niezaprzeczalny. Zaawansowana i szeroko rozpowszechniona technika tworzenia przekazów radiowych, telewizyjnych oraz Internetowych sprawia, że odbiorca czuje się doskonale poinformowany. Ponadto przyjmuje złudne przeświadczenie, o rzetelności podawanych informacji. Faktycznie jednak to dziennikarze i producenci decydują od tym, co i w jaki sposób przedstawić, a kierują się w tym własnymi założeniami i wartościami, ale także wytycznymi swoich zwierzchników. Poza garstką najbardziej wyro-

bionych odbiorców większość obywateli kształtuje swoje poglądy na temat innych narodowości i kultur na podstawie przekazów telewizyjnych, radiowych czy prasowych.

Rozbudzenie negatywnych stereotypów i uprzedzeń wyłącznie poprzez medialne przekazy można nazwać stygmatyzacją medialną. Przykładem takiego mechanizmu w Polskim społeczeństwie jest duża niechęć wobec Serbów, a przede wszystkim wobec Arabów. Niewiele wiemy o „prawdziwym” Bliskim Wschodzie, o życiu codziennym zwykłych obywateli, o tradycjach, zdobyczach kultury czy atrakcjach turystycznych. Wiadomości takie nie są „atrakcyjne” medialnie, dlatego nie mają szansy dotrzeć do polskiego odbiorcy.

Innym źródłem są negatywne doświadczenia nasze lub informacje przekazane od osób nam dobrze znanych

Spotkanie z przedstawicielem innej grupy społecznej powoduje szybką analizę naszych wiadomości o nim, przede wszystkim szukamy potwierdzeń przynajmniej w minimalnym stopniu. Co się dzieje kiedy nasz kontakt znacznie odbiega od stereotypowych informacji? Często przypadki takie wolimy klasyfikować jako „wyjątki od reguły”, bez wysiłku ich analizy i zmiany w kierunku modyfikacji stereotypu o tej grupie. Zasada jest następująca, jeśli pierwsze doświadczenia nasze lub naszych bliskich z przedstawicielem innej grupy, o której nie mieliśmy wcześniej wyraźnych informacji są negatywne, wówczas zostaje zbudowana podstawa uprzedzenia, którą przekazujemy dalej.

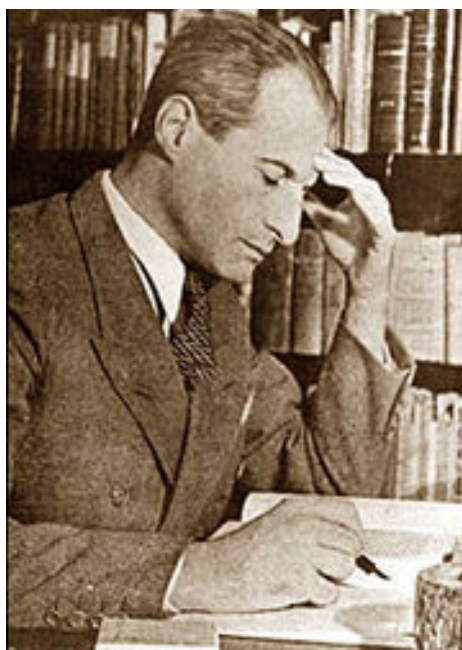
Narodowe obsesje Polaków

Historia Żydów na ziemiach polskich liczy ponad tysiąc lat. Jest więc dłuższa od historii państwa polskiego. Były w niej długie okresy religijnej tolerancji i pomyślnej koniunktury dla krajowej wspólnoty żydowskiej, ale również niemal całkowita eksterminacja (holokaust) podczas okupacji Polski przez nazistowskie Niemcy.

Od czasów powstania Królestwa Polskiego w XI wieku, poprzez utworzoną w 1569 r. Rzeczpospolitą Obojga Narodów, Polska była jednym z najbardziej tolerancyjnych państw w Europie, stała się więc domem dla jednej z największych i najdynamiczniej się rozwijających społeczności żydowskich. Jednakże, kiedy unia polsko-litewska zaczęła słabnąć (z powodu zewnętrznych ataków zbrojnych i konfliktu na linii protestancka

reformacja – katolicka kontrreformacja), działo się to samo z tradycyjną polską tolerancją, począwszy od XVII wieku. W konsekwencji pogorszyła się sytuacja polskiego żydostwa, w krótkim czasie zrównując się z położeniem Żydów w innych krajach Europy. Po trzecim rozbiore Polski w 1795, gdy Polska przestała być niepodległym państwem, Żydzi ją zamieszkujący trafili pod władzę prawa zaborców – ich sytuacja była szczególnie ciężka w Imperium Rosyjskim, w którym wzrastał się antysemityzm a ludności żydowskiej wyznaczono specjalną strefę osiedlenia. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, zamieszkiwało ją ponad 3 miliony Żydów, co stanowiło jedną z największych populacji na świecie. Poważny problem stanowił umacniający się antysemityzm.

Po wkroczeniu do Polski wojsk hitlerowskich Niemiec, w czasie holokaustu, ponad 90% polskich Żydów zostało zamordowanych. Wielu Żydów zginęło jako oficerowie i żołnierze Wojska Polskiego w kampanii 1939 roku oraz w innych bitwach np. pod Monte Cassino. Zostali pochowani na wspólnych cmentarzach z polskimi katolikami i muzułmanami. Po wojnie, wielu ze 180-240 tys. ocalonych zdecydowało się na emigrację z komunistycznej Polski do nowo powstałego państwa Izrael, USA lub Południowej Afryki.

Julian Tuwim (1894-1953)

Większość tych, którzy pozostali, zdecydowała się na emigrację w późnych latach 60. W marcu 1968 studencka demonstracja w Warszawie dała pretekst rządowi Gomułki do rozpoczęcia antysemickiej nagonki. Sponsorowana przez państwo kampania „antysyjonistyczna” zaowocowała usunięciem ich z PZPR, ze stanowisk kierowniczych w zakładach pracy oraz posad w szkołach i uniwersytetach. Ze względów politycznych, ale również i ekonomicznych, 25 tys. Żydów zostało zmuszonych do emigracji w latach 1968-1970. Kampania, pomimo iż wymierzona przeciwko Żydom zajmującym wysokie stanowiska państwowe w okresie stalinowskim, dotknęła przede wszystkim zasymilowanych w większości polskich Żydów, niezależnie od ich rzeczywistych poglądów. Wydarzenia marcowe przyczyniły się także do zniszczenia wizerunku Polski na Zachodzie, zwłaszcza w USA. Po upadku komunizmu w Polsce w 1989, sytuacja Żydów uległa normalizacji, a ci, którzy byli polskimi obywatelami przed drugą wojną światową, mają możliwość odzyskania obywatelstwa. Polska społeczność żydowska oceniana jest obecnie na liczącą od 8 do 12 tys. członków, choć liczba osób mających żydowskie korzenie, ale nie związanych z judaizmem czy kulturą żydowską, może być kilkakrotnie większa.

Kultura i twórczość żydowska w niepodległej Polsce

Niepodległą Polskę zamieszkiwała duża społeczność żydowska – biorąc pod uwagę przyrost naturalny i emigrację, 1 września 1939 w Polsce mieszkało 3 474 000 Żydów. Byli oni skupieni głównie w dużych i mniejszych miastach: 77% żyło w miastach, a 23% na wsiach. Żydowskie partie polityczne, takie jak Bund czy syjonistyczne ugrupowania prawicowe i lewicowe były reprezentowane w Sejmie, jak również w organach władz samorządowych.

Rozwijało się dynamicznie życie kulturalne. Pojawiło się wiele żydowskich publikacji, funkcjonowało ponad 116 czasopism. Autorzy piszący w jidysz (najbardziej znany Isaac Bashevis Singer), zyskiwali międzynarodowe uznanie (Singer w 1978 otrzymał literacką Nagrodę Nobla). Inni twórcy żydowscy lub będący takiego pochodzenia, tacy jak Bruno Schulz, Julian Tuwim, Jan Brzechwa czy Bolesław Leśmian byli mniej znani poza granicami kraju, ale posiadali niemały wkład w rozwój polskiej literatury. Rozwijał się także teatr jidysz – w Polsce funkcjonowało 15 teatrów i grup

teatralnych. W Warszawie miała swoją siedzibę najwybitniejsza żydowska trupa teatralna – „Trupa Wileńska”.

Romowie w Polsce

Pomimo otwartości Polski na świat wśród naszych rodaków panują powszechne animozje szczególnie na temat Żydów, Rosjan czy Rumunów. Jednak na prawdziwą dezaprobatę, niezależnie od wieku i regionu zamieszkania osób wyrażających niechęć, skazani są przedstawiciele ludności romskiej, czyli Cyganie. I mimo że Romowie żyją w Polsce już od wielu wieków, nadal dla większości z nas pozostają obcy i niezrozumiali. Owszem, uznajemy ich prawo do „zwykłego” życia jedynie z racji współczucia dla ich ubóstwa, a nie z naturalnych relacji międzyludzkich.

Romowie (Cyganie) są częściowo osiadłym ludem koczowniczym zamieszkującym Europę, zachodnią Azję, Afrykę, Amerykę i Australię. Ich praojczyzną są północno-zachodnie Indie, skąd wywędrowali ponad 1000 lat temu. Obecnie liczebność ich jest szacowana na 8 do 10 mln.

Jednymi z największych skupisk Cyganów w Polsce są takie miasta jak Swarzędz, Konin oraz miasta śląskie. Posługują się językiem romskim z licznymi dialektami (romani). Mimo silnego przywiązania do tradycji niektóre grupy Romów zatraciły niemal zupełnie swój język, jak np. Romowie w Hiszpanii (Caló) czy w Wielkiej Brytanii.

Romowie nie mają własnej religii i przyjmują religię dominującą w kraju ich pobytu. Są wśród nich katolicy, prawosławni, protestanci i muzułmanie, jednak nie przywiązują zbyt dużej wagi do liturgii i łączą obrzędy religijne z własną tradycją. Pierwotne wierzenia Romów uformowały z czasem skomplikowany system reguł moralnych czy zakazów stykania się z pewnymi przedmiotami, osobami albo zwierzętami lub zakazów dokonywania pewnych czynności.

Najwcześniejsza historia Romów wciąż pozostaje zagadką. Nie udało się ustalić, czy w kraju pochodzenia należeli do pariasów, czy też pochodzili z różnych kast. Nie wiadomo też jakie okoliczności doprowadziły do migracji. Wiadomo jedynie, że pomiędzy VIII a X wiekiem opuścili w kilku etapach Półwysep Indyjski.

Jedna z teorii zakłada, że Romowie wywodzili się z niskich kast i stanowili armię najemników wysłaną na zachód, by przeciwstawić się militarnej ekspansji islamu. Nie można wykluczyć, że muzułmanie podbi-

jający zachodnie Indie pojмали Romów i sprowadzili z sobą już jako niewolników. Według źródeł, Mahmud z Ghazni pojmał 500 tysięcy jeńców podczas inwazji na Sindh i Pendżab. Dlaczego Romowie nie wrócili do Indii i wybrali tułaczkę – pozostaje kolejną niewiadomą w ich historii.

Relacje Romów z innymi nacjami nie są łatwe ich równouprawnienie postępuje powoli. np w Wielkiej Brytanii długi czas odmawiano im prawa do obozowania. W krajach komunistycznych zmuszano do osiadłego trybu życia, mieszając ich z ludnością miejscową (np. Czechosłowacja). To z kolei stawało się zarzewiem konfliktów na tle kulturowym. Wielowiekowa tradycja niezależności nie wytrzymała zderzenia z obowiązkiem podejmowania najemnej pracy. W wielu państwach (głównie w krajach niemieckich) Cyganie padli ofiarą krwawych prześladowań, co spowodowało przyspieszenie ich dalszej migracji oraz utrwaliło izolację. W czasie II wojny światowej w niemieckich obozach koncentracyjnych i licznych egzekucjach zginęło 400-500 tys. Cyganów. Ciągle wielu Europejczyków (zwłaszcza na wschodzie i w centrum kontynentu) uważa (zazwyczaj niesłusznie) Romów za złodziei, chuliganów i oszustów.

W 1971 r. pod Londynem odbył się I Światowy Kongres Cyganów. Zaprezentowano tam po raz pierwszy flagę cygańską i hymn oraz oficjalnie powołano Romani Unia – Światowy Związek Cyganów. W 1978 r. odbył się kolejny Kongres w Genewie, a w 1981 r. – w Getyndze. Zwrócono się do krajów członkowskich ONZ o uznanie Cyganów za odrębny naród i traktowanie ich jako pełnoprawnej mniejszości narodowej. Zalecono też używanie w językach narodowych określenia *Rom* w miejsce słowa *Cygan*. IV Kongres Romów odbył się pod Warszawą w 1990 r. a jednym z głów-

nym tematów obrad była standaryzacja języka romani. W 1993 r. Romani Unia przyjęta została do ONZ w charakterze członka – obserwatora.

Podział społeczności Romskiej

Romowie nie stanowią jednej, zwartej grupy, podzieleni są na wiele mniejszych, określanych tradycyjnie jako szczepy, o odrębności kulturowej kształtowanej na skutek różnych dróg migracji do Europy i wpływu społeczeństw, wśród których później zamieszkali.

W Polsce wyróżnia się cztery szczepy

1. Polska Roma określani jako polscy Cyganie nizinni, są najliczniejsi spośród społeczności romskich w Polsce; dotarli na nasze ziemie już w XV wieku. Bardzo blisko są z nimi związane są także dwie małe grupy: Sasytka Roma (uważający się za Cyganów niemieckich) i Chaładytka Roma (wskazujący na swe rosyjskie korzenie). Wcześniej wszystkie te trzy społeczności stanowiły jedność, a o różnicach zdecydowało życie na pograniczu – z jednej strony polsko-niemieckim a z drugiej polsko-rosyjskim.
2. Bergitka Roma nazywani polskimi Cyganami wyżynnymi. Najbardziej charakterystycznymi cechami tej grupy są: prowadzony już od wielu pokoleń osiadły tryb życia oraz wyjątkowa nawet jak na społeczność romską bieda.
3. Kelderasze, potocznie zwani kotlarzami, żyją we wszystkich chyba krajach Europy, a do Polski przybyli w XIX wieku.
4. Równie rozprzestrzenioną na kontynencie grupą są Lowarzy, czyli koniarze (zwani tak od handlu końmi, które zostały obecnie zastąpione przez samochody). Przybyli do Polski również w XIX wieku.

Romowie oddzielają siebie od gadziów na podstawie kilku kryteriów:

- urodzenia z rodziców będących Cyganami i późniejszej enkultuacji w społeczności romskiej,
- przestrzegania ceremonialnych zasad czystości i szacunku dla przywódców rodu,
- kluczowe znaczenie mają kodeksy skalań (np. kodeks Mageripen – polska Roma) będące prawem grupy i decydujące o przypadkach wykluczenia z niej – pozwalają one na zachowanie opozycji czyste-nieczyste, najważniejszej w tradycyjnym życiu Romów, ustalającej granicę między tym, co swoje i tym, co obce; z kodeksami

owymi wiąże się także uznanie najwyższego autorytetu przywódcy grupy,

- znajomości i używania jakiegoś dialektu cygańskiego,
- akceptacji nakazów wynikających z samej organizacji społecznej grupy (odnoszących się do płci, wieku, stosunków pokrewieństwa, zwyczajów), gwarantujących utrzymanie koherencji grupy,
- prowadzenia aktywności ekonomicznej, polegającej na dużej mobilności przestrzennej i eksploatowaniu świata gadziów,
- cech wizualnych (np. rysów twarzy, karnacji, ubioru).

Obyczaje społeczne i rodzinne

Ponieważ Romowie żyją w diasporze i podlegają różnym wpływom lokalnym, ich kultura i organizacja społeczna podlegają silnemu zróżnicowaniu. Jednak wspólną cechą jest silne poczucie wspólnoty i przywiązanie do tradycji. Jest to najprawdopodobniej spuścizna podziału kastowego i wierzeń ich indyjskich przodków. Romowie przywiązują duże znaczenie do tradycji, którą kultywują – zwłaszcza nomadowie, a w mniejszym stopniu także szczepy osiadłe. Funkcją obyczaju jest kontrola społeczna, zachowanie niezgodne z przepisami obyczaju natychmiast powoduje negatywną reakcję grupy. Obyczaje zmieniają się bardzo powoli.

Cenią ponad wszystko związki rodzinne. Rolę autorytetu etycznego odgrywa powszechnie szanowana starszyzna. Jej przedstawiciele sprawują rolę sądu rozstrzygającego spory i waśnie oraz ciała stanowiącego prawo zwyczajowe *romanipen*. Normy moralne są ściśle przestrzegane w relacjach międzyludzkich. Cyganem jest ten, kto trzyma się zasad *romanipen*. Sprawia to, że Cyganie niechętnie podporządkowują się prawom i zwyczajom stanowionym przez „nie-Romów”. Jak w każdej społeczności tradycyjne zwyczaje ulegają zmianom w konfrontacji z życiem codziennym. Romowie przestrzegają złożonego systemu zachowań regulującego niemal wszelkie aspekty życia. W wielu grupach na straży dobrych obyczajów wciąż stoi instytucja przyzwoitki, gdyż dziewictwo uważane jest za najcenniejszy skarb niezamężnej kobiety. Małżeństwa są często aranżowane, by utworzyć więzy krwi między rodzinami czy grupami. By wynagrodzić rodzicom stratę córki i zapewnić jej dobre traktowanie, rodzina pana młodego jest zobowiązana zapłacić okup.

Niektóre profesje Romów wywodzą się najprawdopodobniej jeszcze z Indii np. wróżbiarstwo, obróbka metali, tresura zwierząt. Powszechnie wśród nich były także handel końmi i ich leczenie. Ubodzy Cyganie w Karpatach zajmowali się przed laty tłuczeniem kamieni na budowy dróg. Współcześnie kobiety nadal uprawiają wróżbę, natomiast mężczyźni często muzykują lub zajmują się drobnym handlem. Bogata tradycja muzyczna zasiliła folklor wielu narodów – m.in. Węgrów (orkiestry smyczkowe), Rosjan (chóry, solowy romans z towarzyszeniem gitary). Najwspanialej muzyka cygańska urozmaiciła folklor hiszpański, łącząc taniec z muzyką (gitary, kastaniety, klaskanie w dłonie) i śpiewem (tzw. canto flamenco). Ponieważ wśród Romów wielu było niepiśmiennych, więc ich wkład w literaturę jest niewielki, do najbardziej znanych zaliczyć należy: Papuszę (*Panienka*) – naprawdę Bronisława Wajs.

Ważnym obyczajem jest dla Romów „patyw”, co oznacza gościnność, okazywanie czci gościom poprzez przyjęcie biesiadne, szacunek oraz uroczysty poczęstunek. Przyjmowanie gości zobowiązuje do licznych toastów na ich cześć oraz obfitego poczęstunku. Demonstracja wzajemnego szacunku odbywa się poprzez picie z jednego kieliszka. Z oddzielnych naczyń je i pije ktoś, kto jest uważany za nieczystego i odrzuconego. W czasie patyw dobrze widziane jest również odkrawanie najsmakowitszych kąsków i częstowanie nimi gości. Wystawne przyjęcia są jednocześnie manifestacją gościnności, jak i zamożności gospodarza. Określenie „patywało Rom” oznacza człowieka gościnnego i godnego szacunku, a obfite przyjęcia wspomina się długo. Zasada gościnności przejawia się także w tym, że nie pytając gościa o to czy jest głodny, stawia się przed nim miskę z jedzeniem. W efekcie trudno jest uniknąć poczęstunku, kiedy odwiedza się cygańskie domy. Obyczaj patyw może doprowadzić Cygana do kłopotów finansowych, nieraz zdarza się, że Romowie zaciągają pożyczki tylko po to, aby wystawnie przyjąć gości. Co ciekawe, zwyczaj „patyw” znany jest również w cywilizacji arabskiej. Inny obyczaj społeczny odnosi się do starszeństwa, nosi on nazwę „phuripen” i nakazuje poszanowanie starszych. W zachowaniu przejawia się to jako całowanie starszych mężczyzn w rękę, w towarzystwie młody musi prosić najstarszego o zgodę na zabranie głosu. Niezależnie od pokrewieństwa bądź jego braku, do starszych należy zwracać się per „wujku” (*kako*) i „ciociu” (*bibi*), używając formy „wy”. Rodzice (ojciec – *dad*

i matka – *daj*) są największymi autorytetami, którym należy się bezwzględny szacunek i posłuch.

Jedną z ważniejszych tradycyjnych zasad jest reguła czystości, którą wyznają głównie plemiona Polska Roma i niemieccy Sinti. Zasada skalań opiera się na przekonaniu, że świat dzieli się na dwie sfery: czystą (*žužo*) i nieczystą (*marime*) w sensie rytualnym, brud fizyczny (*mel*) stanowi zupełnie inną kategorię. Granica czystości ciała przebiega według linii pasa i oddziela połowę czystą (górną) od nieczystej (dolnej) oraz przez powierzchnię ciała oddzielającą to, co czyste (na zewnątrz) od tego, co nieczyste (od wewnątrz). Nieczystość ciała dotyczy szczególnie kobiet w wieku rozrodczym. Szczególne zagrożenie stanowi kobieta w czasie menstruacji oraz rodząca. Poród jest aktem nieczystym, w tym czasie mogą towarzyszyć kobiecie tylko wybrane akuszerki spoza społeczności cygańskiej. Cyganki chętnie rodzą w szpitalu, gdyż traktują go jako miejsce odosobnienia.

Szczególnym rygorom podlega przygotowywanie pożywienia, gdyż wszystko co przechodzi przez usta, musi być rytualnie czyste. Wspólne jedzenie oznacza czystość rytualną wszystkich ucztujących. Jedzenie jest przygotowywane przez kobiety, przy czym one same podlegają skomplikowanym rytuałom, aby nie skalać przygotowywanego posiłku.

Obyczaje związane z czystością i wiążące się z nimi tabu antropologowie uważają za centralny element kultury Romów, jego funkcją jest wzmocnienie granic etnicznych i wytyczenie zasadniczej granicy podziału na Cyganów i *gadžo* (obcych). Uznanie za skalanego jest dla Cygana największą hańbą, która spada także na jego rodzinę. Wszystko, czego dotknie taka osoba, jest skalane dla innych.

Dla Romów bardzo ważny jest obrzęd zaślubin (*bijav*). Cygańskie małżeństwa zawierane są przeważnie bardzo wcześnie (dziewczyna ma 13-14 lat, chłopak 16), wcześniej niż zezwala na to prawo cywilne i kanoniczne, dlatego rzadko bywają legalizowane. W bogatych rodzinach małżeństwa kojarzą rodzice, którzy decydują o wysokości zapłaty za dziewczynę, którą płaci ojciec chłopaka. W przypadku rozwodu opłata musi zostać zwrócona, co ma gwarantować, że wysoka cena dziewczyny zabezpieczy ją przed złym traktowaniem przez męża. Porzucenie kobiety może być uznane za poważne naruszenie norm, przypadki odwrotne (porzucenie męża przez żonę) są niezwykle rzadkie.

W czasie obrzędu weselnego stary Cygan wiąże chustą ręce młodej pary, wcześniej pyta pannę młodą, czy decyduje się na zaślubiny z własnej woli, a następnie Cygan wygłasza formułkę: *Rzucam klucz do wody. Tak jak nikt go z niej nie wydobędzie, tak i nic nim nie otworzy, tak i was już nic nie rozłączy.* Po rozwiązaniu rąk nowożeńców zaczyna się huczna i obfita uczta weselna. Młoda żona mieszka z rodziną męża. Jej zadaniem jest opieka nad teściami i rodzenie im wnuków.

Zarówno w przypadku Żydów jak i Romów ich dziedzictwo kulturowe i obyczaje są bardzo bogate i mają wielowiekową tradycję. Przebiegająca osoba spoza kręgu posiada ograniczony zasób wiedzy w tej dziedzinie a wiedza jaką dysponuje, często jest zafałszowana, zabarwiona emocjonalnie i często nie pochodzi z wiarygodnych źródeł. Taki stan rzeczy powoduje, iż informacje wedle których dokonujemy oceny innych, tworzą wypaczony wizerunek i nieprawidłowe podejście.

Niechęć do innych, nacjonalizm czy ksenofobia wyrażające się w myślach, słowach, a nawet czynach to jedne z gorszych cech, które występujących nie tylko wśród dorosłych, ale nawet wśród młodzieży. Wobec powyższego należy pamiętać o tym, że otwarte granice naszego państwa powodują, iż każdego dnia możemy spotkać się z przedstawicielami „innych grup”, a być może obok nas zamieszka ktoś „obcy”, „inny”. Unia Europejska poza wspólnotą gospodarczą niesie ze sobą niezwykłą różnorodność kulturową, z którą każdy z nas styka się czy się chce, czy nie. Ponadto należy uświadomić sobie, że już we wcześniejszych wiekach Polska nie była jednolita a niektóre jej rejony były wielonarodowe, choćby wschód kraju. W każdym przypadku ważne jest, by nie zasklepić się we własnej „swojskości”, korzystać z możliwości nawiązywania kontaktów z innymi, aby nauczyć się tolerancji, zrozumienia i akceptacji innych. Stereotypy i postawę uprzedzeniową należy modyfikować.

Literatura:

- Bratkowski S., *Pod wspólnym niebem: krótka historia Żydów w Polsce i stosunków polsko-żydowskich*, Warszawa 2001.
- Ficowski J., *Cyganie na polskich drogach*, Kraków 1985.
- Hertz A., *Żydzi w kulturze polskiej*, Warszawa 2003.
- Kochowska W., Wojecki M., *Żydzi w Polsce*, Zielona Góra 1994.

Kofta M., Jasińska-Kania A., *Stereotypy i uprzedzenia. Uwarunkowania psychologiczne i kulturowe*, red. Wyd. Scholar, 2001.

Mirga A., Mróz L., *Cyganie, odmienność i nietolerancja*, Warszawa 1994.

www.serious-dial.atari.pl

www.encyklopediamultimedialnapwn.

por. SG dr Sebastian Skalski

Bi OSG w Przemyślu

STRES I JEGO ZNACZENIE W SŁUŻBIE FUNKCJONARIUSZY STRAŻY GRANICZNEJ

Służba w Straży Granicznej wiąże się w sposób szczególny z narażeniem funkcjonariuszy na silny i długotrwały stres. Wymaga się od nich stałej gotowości i przygotowania do odpowiedniego reagowania w różnego rodzaju sytuacjach, niejednokrotnie zagrażających zdrowiu lub życiu. Wiąże się to także z koniecznością mobilizacji organizmu i zachowania stałej gotowości do radzenia sobie z zaistniałymi problemami.

Stres określany jest najczęściej jako stan zwiększonego pobudzenia i napięcia organizmu. Nierozzerwalnie złączony jest z egzystencją człowieka. Towarzyszy mu w większym lub mniejszym stopniu na wszystkich etapach jego rozwoju. Pojawia się już w okresie prenatalnym, w którym nie narodzone dziecko doświadcza emocji przeżywanych przez matkę, potem przez kolejne stadia egzystencji, aż do starości. W życiu człowieka zawsze pojawiają się sytuacje trudne, które w zależności od przyjętej wobec nich postawy, stanowią dla niego albo wyzwanie albo zagrożenie – problem. W pierwszym przypadku dochodzi do aktywizacji posiadanego potencjału jednostki i potraktowania sytuacji trudnej jako „zadania”, z którym trzeba sobie poradzić. W drugim przypadku, pojawia się tendencja do koncentracji na negatywnych emocjach i skłonność do unikania bezpośredniej konfrontacji z danym problemem.

Skuteczne poradzenie sobie z określoną sytuacją „zadaniową” pozwala na doświadczenie poczucia sukcesu, odzyskanie kontroli nad tym, co się wokół dzieje. Wzmacnia się tym samym poczucie własnej wartości. W przypadku porażki, jednostka może przypisać sobie winę za nieudolność, z czym wiąże się wzrost odczuwanego niezadowolenia i dyskomfortu. Inną postawą jest obarczenie odpowiedzialnością za niepowodzenie otoczenia lub określonych czynników zewnętrznych. Prowadzi to tylko jednak do chwilowego rozładowania napięcia. Tego typu sytuacje odnoszą się zarówno do życia osobistego, społecznego, jak i aktywności zawodowej.

Wzrost tempa życia w dobie obecnego postępu technologicznego, nastawienie na sukces, rozwój kariery oraz rywalizacja w celu osiągnięcia coraz to nowych celów powoduje konieczność stałej aktywności psychofizycznej człowieka oraz pobudzenie działania układu nerwowego i endokrynologicznego. Zbyt długie narażenie na oddziaływanie czynników stresogennych może powodować destabilizację funkcjonowania organizmu. Odnosi się to zarówno do wymiaru fizycznego, jak psychicznego. Człowiek może czuć się wyczerpany fizycznie, jak i emocjonalnie. Osłabia się jego układ odpornościowy, co czyni go bardziej podatnym na różnego rodzaju choroby i dolegliwości. Szczególne znaczenie ma tutaj rodzaj wykonywanej pracy. W sytuacji, gdy zapewnia ona zadowolenie i satysfakcję zaspokajając najważniejsze potrzeby człowieka, przyczynia się do poprawy ogólnego poziomu funkcjonowania i zdrowia. W innym przypadku, gdy stanowi nadmierne obciążenie, może prowadzić do wyczerpania, doświadczanego dystresu i ostatecznie do wypalenia zawodowego.

Głównym celem tego artykułu jest przybliżenie czytelnikowi roli stresu oraz jego znaczenia w życiu człowieka.

Definicja stresu

W literaturze przedmiotu można spotkać różnorodne definicje i określenia dotyczące stresu. Stanowią wyraz wieloaspektowości i złożoności ujęcia tego zjawiska, pozwalając na jego głębsze i całościowe zrozumienie. Z. Ratajczak¹ definiuje pojęcie stresu jako „stan emocjonalny (napięcie) odczuwany przez podmiot jako przykry i dezorganizujący jego aktywność”.

Zdaniem A. Lewickiego² stres jest „wywołany przez zewnętrzne i wewnętrzne elementy sytuacji (stresory), powodujące wzrost napięcia, czyli wzrost poziomu aktywacji od spokojnej czujności do stresu, który można nazwać „podnieceniem”. Początkiem „skali stresu psychicznego jest moment przejścia spokojnej czujności w podniecenie”.

¹ Z. Ratajczak, Stres – radzenie sobie – koszty psychologiczne, [w:] *Człowiek w sytuacji stresu*, red. I. Heszen-Niejodek, Z. Ratajczak, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2000, s. 72.

² A. Lewicki, *Psychologia kliniczna*, PWN, Warszawa 1974, s. 52.

J. Reykowski³ określa stres jako zespół czynników, które wywołują zagrożenie i zakłócenie procesu aktywności zadaniowej. Stres nie stanowi tylko cechę bodźca, ale przede wszystkim jest relacją zachodzącą między nim a podmiotem (osobowością).

Problematyka stresu ujmowana jest w dwóch zasadniczych aspektach. W pierwszym mówi się o stresie biologicznym (fizjologicznym), w drugim – o stresie psychologicznym. Stres biologiczny rozumiany jest jako „zespół zmian fizjologicznych organizmu, pojawiających się w odpowiedzi na działanie bodźców szkodliwych”. Drugie ujęcie dotyczące stresu psychologicznego określa go jako „zmiany występujące w psychologicznych mechanizmach regulacyjnych i czynnościach pod wpływem różnego rodzaju trudnych sytuacji”⁴. Oba rodzaje stresu są ze sobą ściśle związane i w zasadzie nie mogą występować rozdzielnie. W sytuacjach egzaminacyjnych lub wymagających ryzyka pojawia się zarówno napięcie emocjonalne, jak i towarzyszące mu zmiany fizjologiczne w organizmie.

M. Sokołowska⁵ wprowadza rozróżnienie na stres fizjologiczny, psychiczny i społeczny. W stresie psychicznym reakcja uzależniona jest od indywidualnej interpretacji i oceny zagrożenia bądź szkodliwej sytuacji. Szkodliwość w stresie fizjologicznym jest bezpośrednio związana ze stanem tkanek organizmu. Ocena występującego zdarzenia wpływa na pobudzenie emocjonalne i mobilizację behawioralną.

A. Titkow⁶ poszerza dotychczasowe znane typologie reakcji stresowych. Wyróżnia cztery rodzaje „stresów”:

- a) stres biologiczny – będący reakcją na zagrożenie przyrodnicze (biologiczne, fizyczne itd.);
- b) stres biologiczny – rozumiany jako reakcja na zagrożenie i naciski pochodzące ze środowiska społecznego;
- c) stres psychiczny – pochodzenia przyrodniczego lub fizycznego;

³ J. Reykowski, *Funkcjonowanie osobowości w warunkach stresu psychologicznego*, PWN, Warszawa 1966.

⁴ A. Frączek, M. Kofta, Frustracja i stres psychologiczny, [w:] *Psychologia*, red. T. Tomaszewski, PWN, Warszawa 1978, s. 651.

⁵ M. Sokołowska, Pojęcie stresu w interpretacji mechanizmów adaptacji biologicznej i społecznej, [w:] *Wizje człowieka i społeczeństwa w teoriach i badaniach naukowych*, red. S. Nowak, PWN, Warszawa 1984, s. 112-134.

⁶ A. Titkow, *Stres i życie społeczne*, PIW, Warszawa 1993.

- d) stres psychiczny (psychologiczny) – powodowany przez zagrożenia i naciski ze strony środowiska społecznego – określany inaczej jako psychospołeczny.

Powyższa typologia jest próbą stworzenia ogólnej koncepcji stresu. Powstała w konsekwencji skrzyżowania charakteru stresora (np. przyrodniczy, psychospołeczny) ze sferą, w jakiej funkcjonuje człowiek (fizjologiczną, psychospołeczną). Pomaga w teoretycznym ujednoczeniu koncepcji rozumienia stresu w stosunku do innych, dotychczasowych teorii na ten temat.

Typowo biologiczną koncepcję stresu sformułował jeden z pionierów medycyny Hans Selye. Uważa on, że „stres jest nieswoistą reakcją organizmu na wszelkie stawiane mu żądanie”⁷. Rozumienie reakcji nieswoistej polega na tym, że wszelkie żądania, którym nasz organizm musi sprostać, są w pewnym sensie niepowtarzalne czyli swoiste. Wymagają przystosowania się do danego zakłócenia bez względu na jego specyfikę. Tak więc organizm ludzki jest wystawiony na działanie różnego rodzaju czynników powodujących poza swoistym działaniem również nieswoisty wzrost potrzeby realizacji funkcji przystosowawczych. Ostatecznie wiąże się to z powrotem do stanu normalnego.

W wyniku działania stresu organizm dąży do przystosowania się do zaistniałych zmian, działających czynników stresogennych. Celem tego jest osiągnięcie stanu normalnego – przystosowania się do nowej sytuacji. Wspomnianą reakcję organizmu nazwał H. Selye ogólnym zespołem przystosowania się (G.A.S. – ang. General Adaptation Syndrome). Innym używanym przez niego określeniem jest zespół stresu biologicznego. Selye wyróżnia 3 stadia tego zespołu:

1. Reakcja alarmowa.
 2. Stadium odporności.
 3. Stadium wyczerpania.
- Ad. 1. Charakterystyczną cechą tego stadium jest spadek odporności. Stanowi początkowy okres działania stresora. W przypadku, gdy posiada on bardzo duże nasilenie (np. niska lub wysoka temperatura), może prowadzić nawet do śmierci.

⁷ H. Selye, *Stres okiełznany*, PIW, Warszawa 1977, s. 25.

Ad. 2. W tej fazie nie zauważa się objawów, które pojawiły się w czasie reakcji alarmowej. Wzrasta odporność na działający ciągle stresor. Przekroczony zostaje normalny poziom odporności.

Ad. 3. Długotrwałe oddziaływanie stresora powoduje wyczerpanie energii organizmu. Nie jest on już w stanie utrzymać się na tym samym poziomie przystosowania. Gwałtownie zmniejsza się odporność, powodując powrót objawów reakcji alarmowej. W tym przypadku nie ma już powrotu do stanu równowagi, co prowadzi bezpośrednio do śmierci.

Elementarne znaczenie w przystosowaniu organizmu do działających stresorów według H. Selyego⁸ ma energia przystosowawcza. Im dłużej działa dany stresogenny bodziec, tym większe niebezpieczeństwo jej zużycia. Tak więc zasoby energetyczne są w tym względzie ograniczone i podlegają ostatecznemu wyczerpaniu. Zdolność organizmu do przystosowania jest czynnikiem umożliwiającym zachowanie życia w całej jego złożoności. Zapewnia zdolność do zachowania homeostazy i odporności na stres.

A. Titkow⁹ nawiązując do teorii stresu H. Selyego twierdzi, że w wyniku długotrwałego działania stresora nie zawsze dochodzi do ostatecznego wyczerpania organizmu. Zdarzają się sytuacje, w których mimo wzrastających zagrożeń i wymagań otoczenia, człowiek jest w stanie trochę się do nich przystosować. Udaje mu się wówczas efektywnie funkcjonować, bez większego niebezpieczeństwa załamania lub nie poddania nowym warunkom. Dokonuje się trwała adaptacja, pozwalająca na sprostanie pojawiającym się wymogom.

Autorka zwraca jednak uwagę na to, iż przystosowanie się do jednego stresora może dokonać się kosztem pogorszenia funkcjonowania w innych sferach życia. Jeżeli jest ono znaczne, mogą pojawić się objawy reakcji stresowej. System ulega rozpadowi w innym miejscu, nie związanym z pierwotnym zagrożeniem. W przypadku skrajnym, organizm może w ogóle nie sprostać wymaganiom otoczenia i nie nastąpi nawet chwilowa adaptacja. Zawodzą wówczas wszelkie próby radzenia sobie z zagrożeniem.

⁸ Ibidem.

⁹ A. Titkow, op. cit.

Zdaniem Lazarusa stres stanowi rodzaj relacji równowagi lub utraty równowagi pomiędzy wymaganiami a możliwościami ich sprostania, bez narażania się na wysokie tego koszty. O natężeniu i rodzaju relacji emocjonalnej na transakcję decyduje ocena pierwotna. Stanowi proces oceny znaczenia danej transakcji dla położenia, w którym znajduje się jednostka. Określa więc wagę danej transakcji dla osoby, przejawiającą się w pytaniu o zagrożenie. W przypadku stwierdzenia istniejącego niebezpieczeństwa, czyli sytuacji możliwej szkody, straty lub wyzwania uaktywniony zostaje pierwotny proces adaptacji, czyli radzenia sobie.

Autor podkreśla, że sposób działania, odczuwania i myślenia człowieka zależy od interakcji cech sytuacji zewnętrznej z cechami, które posiada. Przyjmuje orientację procesualną, zajmującą się zachodzącą stale interakcją między osobą a otoczeniem. Określenie to oznacza zarówno wpływ otoczenia na osobę, jak również oddziaływanie osoby na otoczenie. Dwie strony relacji wpływają na siebie nawzajem. Oddziaływanie przybiera charakter dwukierunkowy. Koncepcja ta jest więc odejściem od modelu linearnego i jednokierunkowego na transakcyjny. W odróżnieniu od interakcji, w której występuje odrębność przyczynowych zmiennych poprzedzających, w koncepcji transakcyjnej biorącej pod uwagę jakąś relację, zmienne tracą swój indywidualny charakter – ulegają modyfikacji. Istotą tego jest powstanie „nowego bytu”, stanowiącego wyraz szczególnego stosunku między zmiennymi uczestniczącymi w interakcji. Dochodzi do połączenia osoby i otoczenia podczas adaptacyjnej konfrontacji. Tworzy się swoista jedność części składowych.

R. S. Lazarus¹⁰ zwraca uwagę na to, co faktycznie dzieje się w danej konfrontacji stresowej i jakiego rodzaju zachodzą w niej zmiany. Podkreśla więc jej dynamikę traktując jako pewien proces, czyli zachodzące zmiany w czasie lub w trakcie danej konfrontacji. Istotną rolę odgrywają tu przekonania, wartości i umiejętności człowieka. W ciągu całego życia dochodzi do wielu tego rodzaju konfrontacji. Od sposobu radzenia sobie z nimi zależy jego zdolność przeżycia i własnego rozwoju. Stres psychologiczny ma miejsce wówczas, gdy jednostka interpretuje konfrontację jako niszczącą, zagrażającą lub stanowiącą wyzwanie. Natomiast jeżeli ocenia ją pozytywnie – przeżywa dodatnie emocje. Sam więc stres psy-

¹⁰ R. S. Lazarus, *Paradygmat stresu i radzenia sobie*, „Nowiny psychologiczne” 1986, nr 3-4, s. 2-39.

chologiczny nie zależy wyłącznie tylko od samej sytuacji i od samego człowieka. Stanowi konsekwencję relacji przystosowania – sposobu spostrzegania jej przez podmiot. Tego rodzaju relację R. S. Lazarus¹¹ nazywa „transakcją”.

Interesującą koncepcję rozumienia stresu przedstawia A. Hart¹². Nazywa „stresem” określone pobudzenie, które charakteryzuje się dużą intensywnością i jest niszczące (szkodliwe) dla człowieka. Zdrowe i normalne stymulacje określa mianem „zwykłych pobudzeń”. W sytuacji gdy przekroczona zostaje pewna granica (norma), lecz niekoniecznie jeszcze destrukcyjna, mówimy o powstaniu wewnętrznego „napięcia”. Pobudzenie doświadczane przez jednostkę jest czymś pożądanym dla jej rozwoju – ma neutralny charakter i stanowi pierwszy poziom stresu. Umożliwia działanie i sprzyja jego kontynuowaniu. Zapobiega nudzie i beczynności.

Drugi poziom stymulacji określony jest napięciem. Powstaje w sytuacji dużego podekscytowania i presji wywieranej na jednostkę. Nie określa napięcia jako stanu niepożądanego lub destrukcyjnego, jeżeli doświadczany jest jedynie okazjonalnie np. egzamin w szkole może nas skłonić do bardziej wyęźnionego wysiłku.

Dopiero w sytuacji, gdy dochodzi do silnego pobudzenia – możemy mówić o trzecim poziomie stresu – najbardziej niszczącym, nazwanym skrajnym stanem alarmowym. Cechy charakterystyczne tego stanu przejawiają się we wzmożonych reakcjach fizjologicznych organizmu np. przyspieszona praca serca, napięcie mięśni itp.

Zdaniem A. Harta¹³ im dłużej człowiek pozostaje w stresie, tym jego oddziaływanie jest bardziej względem niego destrukcyjne. Czynnikiem, który więc pozwala odróżnić normalny pozytywny stres od niszczącego w skutkach, jest czas jego trwania. Tak więc jedynie stres krótkotrwały jest najbardziej pożądanym dla organizmu.

J. F. Terelak¹⁴ analizując różne teorie stresu stwierdza, że:

- stres dotyczy stanu całego organizmu,
- powstaje w wyniku integracji organizmu i otoczenia,

¹¹ Ibidem.

¹² A. Hart, *Twoje dziecko i stres*, Wyd. Rodzinny Krąg, Warszawa 1995.

¹³ Ibidem.

¹⁴ J. F. Terelak, *Studia z psychologii stresu*, Wyd. ATK, Warszawa 1997.

- znacznie przekracza stan zwykłego napięcia nerwowego,
- wymaga pojawienia się czynnika zagrażającego,
- musi dojść do spostrzeżenia i oceny poznawczej zagrożenia,
- stres uaktywnia regulacyjne funkcje psychiczne, powstając w sytuacji braku normalnej reakcji przystosowawczej.

Istnieją trzy charakterystyczne sposoby określenia stresu, mogące pozostawać ze sobą we wzajemnym związku. Pierwsze z nich określa stres jako odpowiedź organizmu na szkodliwe bodźce lub jako reakcję na stawiane wymagania o charakterze fizycznym bądź psychicznym. Drugie, charakteryzuje stres z punktu widzenia oddziaływania środowiska (otoczenia), traktując go jako rodzaj sytuacji trudnej. Trzecie, najpóźniej powstałe podejście, określa stres jako reakcję powstałą w wyniku braku „odpowiedniości” pomiędzy jednostką a jej otoczeniem (środowiskiem) biologicznym lub społecznym¹⁵.

Problematykę związaną ze stresem najlepiej zrozumieć dzieląc ją na trzy osobne zagadnienia. Dotyczące: stresorów – czyli przyczyn stresu, objawów stresu – czyli następstw stresu oraz zdolności radzenia sobie ze stresem.

Przyczyny stresu

Zdaniem T. Tomaszewskiego¹⁶ człowiek doświadcza stresu w różnorodnych trudnych sytuacjach, które wiążą się z zakłóceniem normalnego przebiegu aktywności i zmniejszeniem prawdopodobieństwa realizacji zadania. Pojęcie trudności jest pojęciem relatywnym, ponieważ to, co dla jednej osoby będzie trudne, dla innej takie być nie musi. Zależy to również np. od poziomu zmęczenia czyli stanu, w jakim znajduje się jednostka w danym momencie. Człowiek jest więc elementem własnej sytuacji, która może być zależna od jego stanu, jak i stan, w którym się znajduje może być uzależniony od stanu innych elementów sytuacji.

Do czynników stresogennych zaliczyć można wszystkie bodźce ze świata zewnętrznego lub wewnętrznego naszego organizmu, jak i psychiki. Wywołują one zwiększenie napięcia psychosomatycznego prowadząc

¹⁵ W. Oniszenko, *Stres to brzmi groźnie*, WSiP, Warszawa 1993.

¹⁶ T. Tomaszewski, Człowiek i otoczenie, [w:] *Psychologia*, red. T. Tomaszewski, s. 13-35, PWN, Warszawa 1978.

do zakłócenia równowagi fizjologicznej (homeostazy) ustroju¹⁷. Stresujące sytuacje stanowią trwały element życia człowieka.

Zdaniem M. Fąfrowicz i T. Marek¹⁸ stres psychiczny można interpretować jako swego rodzaju rezultat zbyt dużego obciążenia psychicznego.

Na jego działanie szczególnie narażone są dzieci. Zdaniem A. Harta¹⁹ czynnikami stresogennymi przejawiającymi się już od dzieciństwa są współzawodnictwo w dążeniu do sukcesu i coraz większe oczekiwania stawiane dzieciom. Zmuszane są one do ciągłego uczenia się nowych ról społecznych, co stanowi dla nich niejednokrotnie trudne wyzwanie, któremu muszą sprostać. Dodatkowym źródłem stresu jest rodzina, w której jest tylko jeden rodzic oraz częste zatłoczenie i niebezpieczeństwa występujące w szkołach, do których dziecko uczęszcza.

Zdaniem T. Tomaszewskiego²⁰ dzieci narażone są na różnego rodzaju przeciążenia a najczęściej spotykane są przeciążenia szkolne dotyczące programów, jak i złej organizacji pracy szkolnej oraz domowej (zbyt duża ilość prac domowych do wykonania). Głównymi przyczynami stresu w tym okresie życia człowieka są:

- zadania związane z dorastaniem (nauka samodzielności, nauka czytania itp.),
- kolejność urodzin (dzieci, które urodziły się jako pierwsze są bardziej podatne na stres, ponieważ spoczywa na nich duża odpowiedzialność, większa niż na dzieciach młodszych),
- miejsce zajmowane w rodzinie (środkowe dzieci mogą mieć poczucie bycia „zapomnianym” a najmłodsze mogą być pod presją dorównywania, nie odbiegania we wszystkim od starszego rodzeństwa).

Zdaniem J. Rybakowskiego²¹ stres psychologiczny wywołują różnego rodzaju trudne sytuacje i wydarzenia życiowe. Posiadają one zróżnicowane znaczenie dla osób, które ich doświadczają. Zależy to głównie od

¹⁷ W. Szewczyk, *Rozumieć siebie i innych. Zarys psychologii*, Wyd. Byblos, Tarnów 1998.

¹⁸ M. Fąfrowicz, T. Marek, Werońska koncepcja źródeł stresu, [w:] *Źródła stresu*, red. J. F. Trelak, ATK, Warszawa 1999.

¹⁹ A. Hart, op. cit.

²⁰ T. Tomaszewski, *Ślady i wzorce*, WSiP, Warszawa 1984.

²¹ J. Rybakowski, Czynniki psychospołeczne w etiopatogenezie zaburzeń psychicznych, [w:] *Psychiatria*, red. A. Bilikiewicz, Wyd. lek. PZWL, Warszawa 1998.

oceny osobistego znaczenia danej sytuacji oraz zdolności poradzenia sobie z ich konsekwencjami.

Zagadnienie stresu wiąże się ściśle z życiem człowieka. Głównym jego źródłem okazuje się cywilizacja i postęp techniczny, niosące ze sobą negatywne konsekwencje dla zdrowia psychicznego. Badania prowadzone przez Szymańską wskazują u badanych na istnienie silnego lęku przed różnego rodzaju zagrożeniami, jakie niesie z sobą cywilizacja, głównie więc przed:

1. Degradacją środowiska naturalnego przez zakłady przemysłowe stanowiące główny czynnik powodujący często nieodwracalne zmiany w otoczeniu człowieka. Skutkiem tego narasta długotrwały stres związany z obawą o własne zdrowie i o konsekwencje dla otaczającej przyrody.
2. Zagrożeniem ze strony chorób cywilizacyjnych – nowotwór, AIDS. Codzienne informacje dostarczane przez środki masowego przekazu na ten temat przyczyniają się do narastania coraz większego niepokoju społecznego. Upowszechnia się poczucie braku bezpieczeństwa i bezbronności względem tych chorób. Informacje o nowych zachowaniach przyczyniają się do powstawania powszechnej psychozy śmierci.
3. Groźbą wojny nuklearnej i zagładą świata. Perspektywa ta staje się obecnie coraz bliższa ze względu na brak odpowiednich środków bezpieczeństwa w stosunku do ochrony informacji technologicznej i materiałów rozszczepialnych. Pojawia się lęk o stan techniczny elektrowni atomowych i zagrożenie w wyniku ewentualnych awarii.
4. Problemem nadmiernego uprzemysłowienia i urbanizacji związanym z brakiem zdolności adaptacyjnych do zmieniających się warunków życia i pracy. Zmienia się sposób wykonywania zadań na stanowiskach pracy. Powszechna staje się automatyzacja, co wiąże się z koniecznością dostosowania się człowieka do zaistniałych nagle zmian. Także wzrastająca obojętność społeczna względem innych ludzi w większych aglomeracjach miejskich oraz przestępczość nieletnich są wyraźnym wskaźnikiem narastającego nieprzystosowania w stosunku do gwałtownego rozwoju przemysłowego²².

²² Za: A. Biela, Stres życia i pracy w Polsce lat osiemdziesiątych, [w:] *Stres w pracy zawodowej*, red. A. Biela, KUL, Lublin 1990, s. 17-34.

Interesującą koncepcję przyczyn powstawania stresu przedstawia Z. Ratajczak²³. Określa on jako główne źródło stresu czynnik zagrożenia. Definiuje go jako zwiększenie prawdopodobieństwa utraty ważnej dla człowieka wartości. Może to być życie, zdrowie, dobra materialne, uczucia innych osób. Napięcie doświadczane w sytuacji zagrożenia zależy od znaczenia przypisywanego przez jednostkę danej wartości. Im większe posiada znaczenie, tym bardziej intensywne jest napięcie. Człowiek jest wówczas przygotowany na większy wysiłek, na walkę z czynnikiem zagrażającym. Jako najczęstsze źródła stresu wymienia zagrożenia:

- fizyczne (pożar),
- środowiskowe (utrata prestiżu),
- psychologiczne (sytuacje egzaminacyjne).

Biorąc pod uwagę sposób pojawienia się zagrożeń oraz ich konsekwencje dla jednostki, można wyróżnić zagrożenia doraźne i długotrwałe. Doraźne lub incydentalne wydarzenia w życiu człowieka mogą nieść długotrwałe konsekwencje (trwała utrata zdrowia w wyniku wypadku). Mogą również działać chwilowo, przemijająco.

Do istotnych źródeł stresu zaliczyć należy również czynniki szkodliwe. Stanowią one zagrożenie dla zdrowia fizycznego lub psychicznego człowieka. Przyjmują postać trwałych stanów otoczenia takich jak: hałas, zimno, zapylenie, towarzyszące podejmowanym działaniom. Mogą to być także właściwe dla jednostki nawykowe zachowania, w tym palenie papierosów i spożywanie alkoholu. Zarówno zdarzenia zagrażające jak i czynniki szkodliwe mogą mieć swoje źródło w otoczeniu człowieka lub mogą być konsekwencją jego działań²⁴.

Do typowo fizycznych czynników, związanych z warunkami pracy przyczyniających się do powstania stresu zaliczyć również można: nieodpowiednią widoczność, gorąco, zmiany temperatur i wiatr, zanieczyszczenia atmosferyczne, promieniowanie jonizujące, zmiany ciśnienia atmosferycznego, wibracje, kontakt z toksycznymi substancjami, nadmierne zatłoczenie w miejscu pracy itp.²⁵.

²³ Z. Ratajczak, op. cit.

²⁴ Ibidem.

²⁵ E. Ch. Poulton, Stres w pracy fizycznej, [w:] *Stres w pracy*, C. L. Cooper, R. Pane'a, PWN, Warszawa 1987.

Zdaniem A. Harta²⁶ w wyniku tego rodzaju warunków pracy i życia dochodzi do nadmiernego wydzielania się adrenaliny, co stanowi źródło problemów powiązanych ze stresem.

W literaturze przedmiotu można się spotkać z różnymi klasyfikacjami czynników stresogennych oddziałujących na człowieka w środowisku pracy. Jedną z bardziej interesujących charakterystyk przedstawili C. L. Cooper i J. Marshall²⁷. Sprowadzili obecne w literaturze podziały czynników stresogennych do kilku najistotniejszych:

1. **Czynniki związane ze sposobem wykonywania pracy:** za dużo lub za mało pracy, złe fizyczne warunki pracy, presja czasu, podejmowanie decyzji, częste zmiany sposobu wykonywania pracy itp.
2. **Rola pełniona w organizacji:** konflikt roli i jej niejednoznaczność, podejmowanie odpowiedzialności, brak udziału w podejmowaniu decyzji.
3. **Rozwój zawodowy:** zbyt szybki lub zbyt wolny awans, niezaspokojone ambicje i brak pewności pracy, brak możliwości rozwoju zawodowego.
4. **Struktura i klimat panujący w organizacji:** brak możliwości korzystania z konsultacji, ograniczanie aktywności itp.
5. **Stosunki międzyludzkie w organizacji:** złe relacje z szefem, złe relacje ze współpracownikami i podwładnymi.
6. **Sfera kontaktów organizacji z otoczeniem:** obowiązki wobec organizacji a obowiązki względem rodziny, interes organizacji a interes własny.

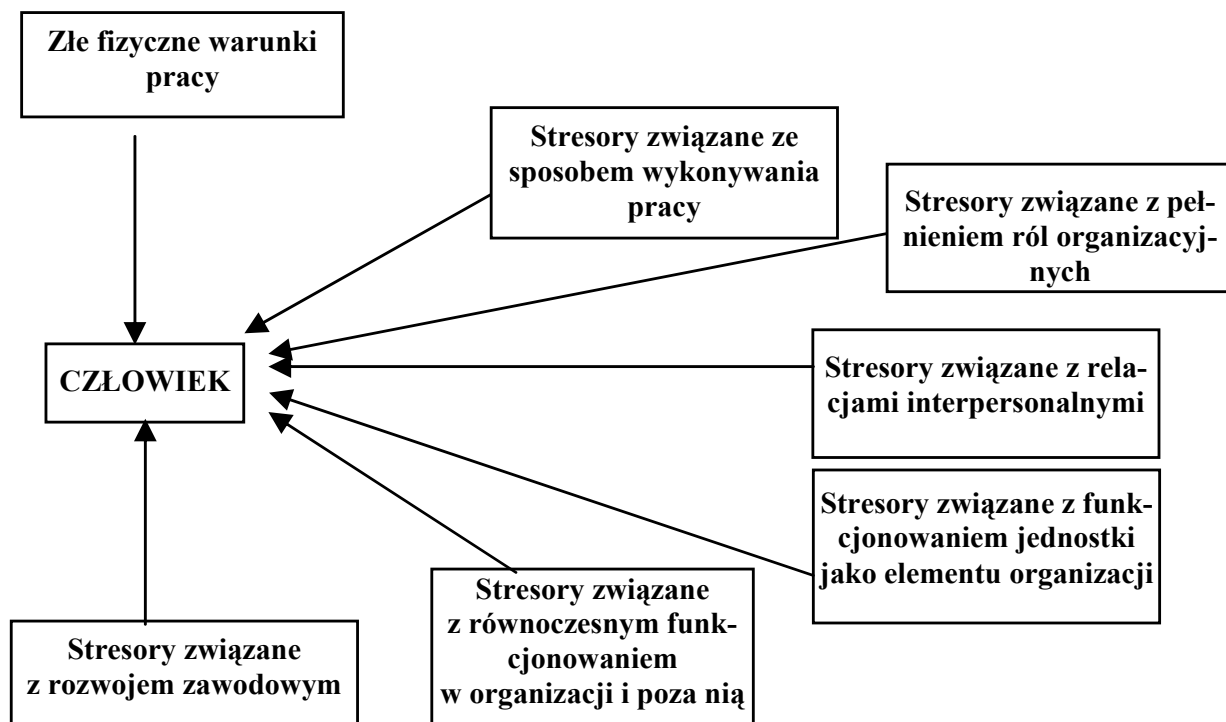
M. Łoboda²⁸ dokonał uzupełnienia powyższego podziału przyjmując rozszerzoną perspektywę klasyfikacji stresorów. Wyodrębnił dodatkową kategorię dotyczącą złych fizycznych warunków pracy (zob. poniższy schemat.)

²⁶ A. Hart, op. cit.

²⁷ C. L. Cooper, J. Marshall, Źródła stresu w pracy kierowniczej i umysłowej, [w:] *Stres w pracy*, red. C. L. Cooper, R. Pane, PWN, Warszawa 1987.

²⁸ M. Łoboda, Czynniki stresogenne w organizacji, [w:] *Stres w pracy zawodowej*, red. A. Biela, op. cit. s. 67-94.

Czynniki stresogenne (stresory w organizacji)

E. Ch. Poulton²⁹ oprócz czynników związanych z fizycznymi warunkami, w jakich odbywa się praca, zwraca uwagę na znaczenie odczucia niebezpieczeństwa – praca na dużej wysokości stwarzająca niebezpieczeństwo upadku, akcje ratunkowe w sytuacji pożarów lub katastrof.

Stresory (czynniki wywołujące wzrost napięcia) można podzielić na 4 grupy :

1. Sytuacje deprivacji.
2. Sytuacje frustrujące.
3. Sytuacje bolesne i drażniące.
4. Sytuacje zagrożenia.

Ad. 1. Doświadczenie silnej potrzeby biologicznej, kulturowej lub społecznej, które w danym momencie nie może zostać zaspokojone.

Ad. 2. Jednostka napotyka przeszkodę pozbawiającą ją możliwości realizacji celu. Może mieć charakter zewnętrzny (sprzeciw kogoś na nasz pomysł) lub wewnętrzny (zmęczenie).

²⁹ E. Ch. Poulton, *Stres w pracy fizycznej*, op. cit.

Ad. 3. Doświadczenia bólu fizycznego (eksperymenty na zwierzętach z użyciem prądu) lub przykrości ze strony innych osób.

Ad. 4. Przewidywanie sytuacji frustrujących lub trudnych, które dopiero mają nadejść i wywołują w człowieku uczucie lęku i gniewu.

Sytuacje życiowe często złożone są z nakładających się zespołów stresorów. Napotkane niepowodzenie w realizacji jakiegoś zadania może łączyć jednocześnie elementy frustracji, jak i porażki. Należy również powiedzieć o sytuacjach konfliktowych, w których człowiek narażony jest na doznawanie przykrości. Dotyczą one podejmowania decyzji, często związanych z wyrzeczeniem się czegoś, co jest dla nas ważne lub z doświadczeniem bólu³⁰.

Oprócz sytuacji zagrożenia i deprivacji innym ważnym źródłem stresu według T. Tomaszewskiego³¹ są sytuacje przeciążenia. Do przeciążenia dochodzi wskutek nieodpowiedniości między zadaniami realizowanymi przez człowieka a jego możliwościami wykonawczymi. Natomiast sytuacja deprivacji ma miejsce wtedy, gdy istnieją niezaspokojone potrzeby człowieka. Jednostka doświadcza wówczas braku czegoś potrzebnego – głód (brak pożywienia) itp.

Zdaniem R. S. Lazarusa³² „stres psychologiczny odnosi się przede wszystkim do wymagań (lub konfliktów między wymaganiami), które według oceny danej osoby wyczerpują bądź przekraczają dostępne jej zasoby (wewnętrzne i zewnętrzne)”. Cechą charakterystyczną jest tutaj subiektywne poczucie niebezpieczeństwa jednostki. Wyraża to rodzaj relacji równowagi lub utraty równowagi pomiędzy wymaganiami a możliwościami im sprostania, bez narażania się na wysokie tego koszty.

Objawy stresu

Pozostawanie przez dłuższy czas w sytuacjach trudnych i stresujących może powodować zakłócenia w funkcjonowaniu człowieka. Sytuacje trudne, przekraczające możliwości uzyskania normalizacji, mogą przekształcić się w sytuacje kryzysowe, w których zmiany wewnętrzne podmiotu przyczyniają się do dezorganizacji jego zachowania³³.

³⁰ A. Lewicki, op. cit.

³¹ T. Tomaszewski, *Ślady i wzorce*, op. cit.

³² R. S. Lazarus, *Paradygmat stresu i radzenia sobie*, op. cit., s. 19.

³³ T. Tomaszewski, *Ślady i wzorce*, op. cit.

Napięcia przeżywane przez człowieka prowadzą do stresu a stres przyczynia się do powstania chorób stresopochodnych. Im dłużej człowiek znajduje się w sytuacji stresowej, tym bardziej narażony jest na poważne szkody zdrowotne. Z drobnych dolegliwości żołądkowych powstają wrzody. Bóle głowy o charakterze naczyniowym doprowadzają do stwardnienia ścian tętnic. Podwyższone ciśnienie przechodzi w poważne problemy z sercem. Powstaje groźba zawału³⁴.

Na skutek przeciążenia psychofizjologicznego (nadmiernej stymulacji), a zwłaszcza sytuacji stresowych o charakterze zagrożenia, może dojść do zmian wegetatywno-somatycznych. Wraz z dodatkowymi okolicznościami mogą prowadzić do powstania zaburzeń układu krążenia, trawienego, oddechowego, mięśniowo-kostnego i układu odpornościowego³⁵.

Stres wywołuje różnorodne zmiany w funkcjonowaniu całego organizmu. Najbardziej charakterystyczne objawy można sklasyfikować jako:

- 1) reakcje fizjologiczno-somatyczne;
- 2) reakcje psychologiczne;
- 3) reakcje przejawiające się w zachowaniu.

Ad. 1.

- przyspieszone tętno,
- zwiększone pocenie się,
- wzrost ciśnienia tętniczego krwi,
- płytki oddech,
- gwałtowne odczucia zimna i gorąca,
- napięcie mięśni kończyn górnych i dolnych,
- rozszerzenie się źrenic,
- zaciśnięte szczęki,
- częste oddawanie moczu.

Ad. 2.

- trudność w koncentracji uwagi,
- utrata pewności siebie,

³⁴ A. Hart, op. cit.

³⁵ G. Dolińska-Zygmunt, Psychologia a podatność na choroby, [w:] *Podstawy psychologii zdrowia*, red. G. Dolińska-Zygmunt, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2001.

- wzrost agresywności,
- poczucie napięcia i rozdrażnienia,
- zaniżona samoocena,
- gonitwa myśli,
- zmęczenie i wyczerpanie,
- zamartwianie się i niepokój.

Ad. 3.

- tiki nerwowe,
- roztargnienie,
- nadpobudliwość ruchowa,
- pociąganie za włosy, obgryzanie paznokci,
- nieostrożność podczas jazdy samochodem,
- spadek apetytu lub nadmierne objadanie się,
- większe spożycie alkoholu lub substancji odurzających,
- trudności w zasypianiu³⁶.

A. Lewicki³⁷ określa wpływ stresorów na psychikę i zachowanie.

W wyniku ich działania pojawiają się:

- 1) napięcie emocjonalne;
- 2) dezorganizacja zachowania;
- 3) mechanizmy obronne;
- 4) doświadczenie stanu deprywacji.

Ad. 1 **Napięcie emocjonalne** jest ściśle związane z mechanizmami fizjologicznymi. Powstaje i wzrasta przy udziale:

- a) układu podkorowego, aktywizującego korę mózgową;
- b) układu autonomicznego poprzez pobudzenie pracy serca i zaopatrywania krwi w cukier;
- c) podkorowych ośrodków motorycznych odpowiedzialnych za wykonywanie schematów ruchowych, mimicznych i pantomimicznych oraz instynktownych, takich jak atak i ucieczka;
- d) mechanizmu wydzielania wewnętrznego m.in. tarczycy i nadnerczy;

³⁶ Por. E. J. Neidhardt, M. S. Einstein, R. F. Conry, *Jak opanować stres*, Wyd. M & A Communications Polska Sp. z o.o., Lublin 1996.

³⁷ A. Lewicki, op. cit.

- e) mechanizmów aferencji zwrotnej – kontrolujących przewodzenie impulsów nerwowych (pobudzeń).

Dzięki tym mechanizmom, pozostającym z sobą w ścisłym związku, dochodzi do samoczynnego wzrastania napięcia emocjonalnego. Organizm jest mobilizowany do gwałtownego działania. Jego kierunek – agresja lub ucieczka – zależy od tego czy stresor przyczyni się do powstania uczucia gniewu, czy strachu. Dochodzi dodatkowo do zwiększonego napięcia mięśni, zmian w pracy narządów wewnętrznych itp.³⁸.

Ad. 2 Dezorganizacja zachowania wynika z silnego pobudzenia kory mózgowej, zaburzającej percepcję otoczenia jak i swojej osoby (samoorientacji). Dochodzi do utraty kontroli panowania nad sobą, co przyczynia się bezpośrednio do zachowań impulsywnych i nieprzemyślanych.

Dezorganizacja przybiera formy:

- a) lękowego zahamowania – działania dochodzącego w skrajnym przypadku do całkowitego przerwania działania;
- b) gniewu, przybierającego formy zachowań agresywnych np.: atak fizyczny lub werbalny na inną osobę;
- c) regresji, czyli rozwiązywania problemu w sposób prymitywny i właściwy dla wcześniejszego stadium rozwoju człowieka;
- d) fiksacji, czyli stałego powtarzania nieefektywnej operacji nie zbliżającej jednostkę do rozwiązania problemu.

Ad. 3 Mechanizmy obronne czyli zwykle nieświadome sposoby zmniejszenia nieprzyjemnego obciążenia emocjonalnego, bez dokonywania zmian w samej sytuacji stresowej. Wśród wielu mechanizmów obronnych wyróżniamy:

- a) odreagowanie, czyli rozładowanie napięcia na skutek określonych zachowań nie pociągających za sobą negatywnych konsekwencji dla jednostki np. „wygadanie się” przed inną osobą;
- b) przemieszczanie przedmiotu potrzeby, polegające na wyładowaniu napięcia na innym przedmiocie niż ten, który mógł być pierwotnie; przykładem może być przemieszczenie złości na kogoś innego;

³⁸ Por. T. Sroka, Ryzyko choroby wieńcowej – wzór zachowania, [w:] *Podstawy psychologii zdrowia*, red. G. Dolińska-Zygmunt, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2001.

- c) ekspiacja jako forma zadośćuczynienia za odczuwaną niechęć w stosunku do jakiejś osoby, realizowana jedynie w sferze myśli i uczuć; jednostka czuje się winna za odczuwaną wrogość, staje się przesadnie uważna i pomocna, chce to jakoś tej drugiej osobie wynagrodzić.

Ad. 4 Doświadczenie stanu deprywacji prowadzi do głębokich i bardziej destrukcyjnych zmian, które nie są skutkiem jedynie silnego pobudzenia emocjonalnego. Człowiek pozbawiony jest wartości istotnych dla jego pełnego satysfakcjonującego funkcjonowania. Posiada więc związek z wartościami typowo biologicznymi, potrzebnymi do przeżycia organizmu takimi jak woda i pokarm oraz czynnikami psychologicznymi – kontaktem emocjonalnym z otoczeniem i uzyskiwaniem informacji z zewnątrz. W wyniku niezaspokojenia tych potrzeb może dojść do zaburzeń zachowania. U dzieci ma to szczególny wyraz w niedojrzałości społecznej, chłdzie uczuciowym i nieodwracalnych zmianach osobowości.

W zależności od charakteru stresora, jak również poczucia kontroli nad sytuacją, zależy natężenie reakcji emocjonalnej. W przypadkach skrajnych może dojść nawet do załamania psychicznego. Brak zdolności do poradzenia sobie z sytuacją trudną prowadzi w rezultacie do zachowań regresywnych i zaburzeń psychopatologicznych³⁹.

Człowiek w kryzysie może doświadczyć stresu fizycznego lub psychicznego bądź obu jednocześnie. W wyniku wyczerpania posiadanych możliwości zaradczych jednostka czuje się bezradna. Ogarnia ją poczucie bezsilności i bezcelowości wszelkiej aktywności⁴⁰.

Skutki stresu – wypalenie zawodowe

Jednym z najbardziej znaczących problemów związanych z destrukcyjnym wpływem stresu na życie człowieka jest wypalenie zawodowe. Wiąże się ściśle z wykonywaną pracą, a zwłaszcza z negatywnym jej wymiarem, czyli nadmiernym przeciążeniem. Dotyka ludzi nadmiernie zaangażowanych w powierzone obowiązki. Prowadzi do znużenia, apatii, depresji oraz innych zaburzeń zdrowia psychicznego i somatycznego.

³⁹ A. Araszkiwicz, *Interwencje kryzysowe w warunkach służby wojskowej*, [w:] *Zdrowie psychiczne żołnierzy*, red. Florkowski, W. Gruszczyński, WAM, Łódź 2000, s. 244-256.

⁴⁰ S. Murgatroyd, *Poradnictwo i pomoc*, Wyd. Zysk i S-ka., Poznań 2000.

Zdaniem A. L. Lazarusa⁴¹ każdy człowiek posiada inną wydolność do pracy w warunkach stresu i nadmiernego obciążenia. Niektórzy ludzie bardziej od innych narażeni są na stres, terminy, naciski, monotonię i powierzona odpowiedzialność. W celu uniknięcia syndromu wypalenia należy przestrzegać pewnych zasad, które pomogą w uzyskaniu większej odporności psychicznej na obciążające czynniki stresogenne. Przykłady profilaktycznych zachowań przedstawiono poniżej:

- Nienarażanie swojego zdrowia z powodu pracy.
- Uczenie się redukcji stresu w pracy i w domu.
- Uczenie się jasnego określania swoich oczekiwań oraz nie spodziewanie się, że zawsze otrzymamy to, czego pragniemy.
- O ile to możliwe, rozkładanie odpowiedzialności – niebranie całego ciężaru na swoje barki.
- Niebranie odpowiedzialności za to, co nie należy do naszych obowiązków.
- Uwolnienie się od dążenia do perfekcjonizmu.
- Poznanie swoich ograniczeń i nauka wyznaczania granic w relacjach z innymi.
- Jeśli sprawy wyraźnie przerastają nasze możliwości, należałoby poszukać wsparcia wśród kolegów, w celu dzielenia się z nimi przeżyciami i znalezienia sposobów zmniejszenia frustracji
- Nauczenie się wybaczenia sobie błędów, nie obwinianie siebie, kiedy życie odbiega od naszych wyobrażeń.
- Jeśli to konieczne, poszukanie pomocy u specjalisty, który może wskazać ścieżkę rozwoju osobistego i poradzi, jak zmniejszać stres.

Reasumując zauważyć można złożony charakter omawianego zagadnienia. Obecnie coraz częściej uważa się, że stres może być wywołany zarówno przez czynniki zewnętrzne, jak również przez umysł oraz ciało⁴². Czynnikiem stresogennym mogą więc być skażenie środowiska, hałas i tłum, jak również napięcia cielesne spowodowane chorobą lub kontuzją. Coraz bardziej upowszechnia się pogląd, że doświadczany stres wiąże się ściśle ze sposobem, w jaki myślimy i interpretujemy otaczającą nas rzeczywistość. Zdaniem wielu psychoterapeutów największe proble-

⁴¹ A. L. Lazarus, N. L. Lazarus, *Terapia w pigułce. Jak zachować zdrowie psychiczne w zwariowanym świecie*, GWP, Gdańsk 2003.

my rodzą się z negatywnego, irracjonalnego myślenia. Powoduje ono, że ludzie błędnie interpretują fakty ze swojego życia nadając im inne znaczenie, niż faktycznie posiadają. Niepotrzebnie wyolbrzymiają i uogólniają pewne wydarzenia, z góry przewidując niepowodzenie oraz nieskuteczność podejmowanych działań. Uważają, że skoro raz się nie udało osiągnąć upragnionego celu, to z pewnością nie uda się im to również w przyszłości. Napotkane przeszkody wydają się wówczas nie do pokonania. W sytuacji gdy jednak próbują im sprostać okazuje się, że nie były aż tak duże. W związku z powyższym należałoby bardziej zwrócić uwagę na to, na ile to my sami tworzymy własne problemy. Zmiana sposobu myślenia na bardziej racjonalny i adaptacyjny może skutecznie zmienić życie człowieka oraz to, czego doświadcza. Może to pomóc w skuteczniejszym radzeniu sobie z emocjami, wzmacniając tym samym odporność psychiczną.

Ponieważ nie można wyeliminować całkowicie stresu jako niepożądanego doświadczenia z życia człowieka, wskazane jest podjęcie działań ukierunkowanych na propagowanie profilaktyki psychologicznej. Miała by ona na celu przekazanie wiedzy na temat przyczyn stresu i efektywnych sposobów radzenia sobie z nim. Dzięki temu stres przestałby być czynnikiem, który ludzi kontroluje i wywiera na nich destrukcyjny wpływ, przyczyniając się niejednokrotnie do wielu poważnych zaburzeń emocjonalnych. Skuteczne radzenie sobie ze stresem to bardziej satysfakcjonujące życie, zarówno osobiste jak i zawodowe. Człowiek realnie patrzący zarówno na siebie, swoje możliwości, jak również na otaczającą rzeczywistość, bez wyolbrzymiania czekających go zagrożeń, zdobywa zdolność kontroli i panowania nad swoim życiem. Staje się bardziej spontaniczny i otwarty na kontakty z innymi ludźmi. Łatwiej pokonuje pojawiające się przeszkody i trudności. Posiada więcej czasu dla siebie, swoich bliskich rozgraniczając co jest dla niego najważniejsze, właściwie zarządzając swoim czasem, bez nadmiernego pośpiechu. Kontrolując w ten sposób swoje życie można skupić się na zaspokojeniu swoich własnych potrzeb, aspiracji i dążeń.

Człowiek dojrzały emocjonalnie nie ulega presji czasu i otoczenia, potrafi powiedzieć „nie” w sytuacji, gdy jest wykorzystywany ze szkodą dla siebie i swojego zdrowia. Układa swoje życie według własnych celów i wartości, dzięki czemu staje się wewnątrznie wolny i zdolny do świa-

domego kreowania swojej egzystencji. Świadomy własnej odpowiedzialności za podejmowane działania uczy się na popełnionych błędach. Wyciąga wnioski z wcześniejszych niepowodzeń, aby w przyszłości skuteczniej radzić sobie z podobnymi problemami. To co charakteryzuje osobę, która dojrzałe podchodzi do życia, to głównie zdolność do traktowania wszelkich sytuacji trudnych nie jako zagrożenie, ale jako wyzwanie mobilizujące człowieka do walki, w przeciwieństwie do ucieczki i związanego z tym poczucia porażki. Dzięki podejściu „zadaniowemu” dochodzi do wykorzystania wszelkich posiadanych zasobów jednostki w celu poradzenia sobie z danym problemem. W przypadku sukcesu wzmacnia się wiara w siebie i we własne możliwości. W przypadku niepowodzenia stanowi to lekcję i naukę związaną z niepopelnianiem tych samych błędów w przyszłości lub zmianą dotychczasowej nieskutecznej strategii działania.

por. SG Sławomir Woźniak

CS SG w Kętrzynie

NIE TAKA LICENCJA STRASZNA CZYLI SŁÓW KILKA O OPROGRAMOWANIU

Komputer to „cudowne” narzędzie drugiej połowy XX wieku, dawno już przestał być genialnym rachmistrzem oddanym na usługi wyspecjalizowanych grup działania m.in. naukowców, inżynierów itd. Rozpowszechniony jest on wśród szerokich rzesz ludzi z różnych grup wiekowych, jak również w różnych zawodach. Stał się przede wszystkim uniwersalnym CENTRUM INFORMACYJNO-KOMUNIKACYJNYM, bez którego trudno sobie wyobrazić funkcjonowanie tętniącego życiem świata. A skoro życie to wieczny ruch, komputer „stara się” w nim uczestniczyć, zawsze towarzysząc swojemu użytkownikowi.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie funkcjonariuszom tematyki związanej z oprogramowaniem. Stanowi ono wprowadzenie do podstawowych zagadnień licencjonowania. Wykorzystano tu szereg publikacji dostępnych w Internecie, jak i innych opracowań. Wybrano z nich obszernie fragmenty, które pozwolą, mam nadzieję, przedstawić ten temat w przystępnej formie wg stanu na ostatni kwartał 2007.

Człowiek ze zdrowym sercem i jasnym umysłem pozbawiony swoich zmysłów straciłby sens swojego istnienia, nie miałby żadnej możliwości komunikowania się z otaczającym go światem. Podobnie komputer – złożony jedynie z pamięci i procesora – byłby głuchym, ślepym i nieczującym na żadne bodźce, a więc nikomu niepotrzebnym urządzeniem.

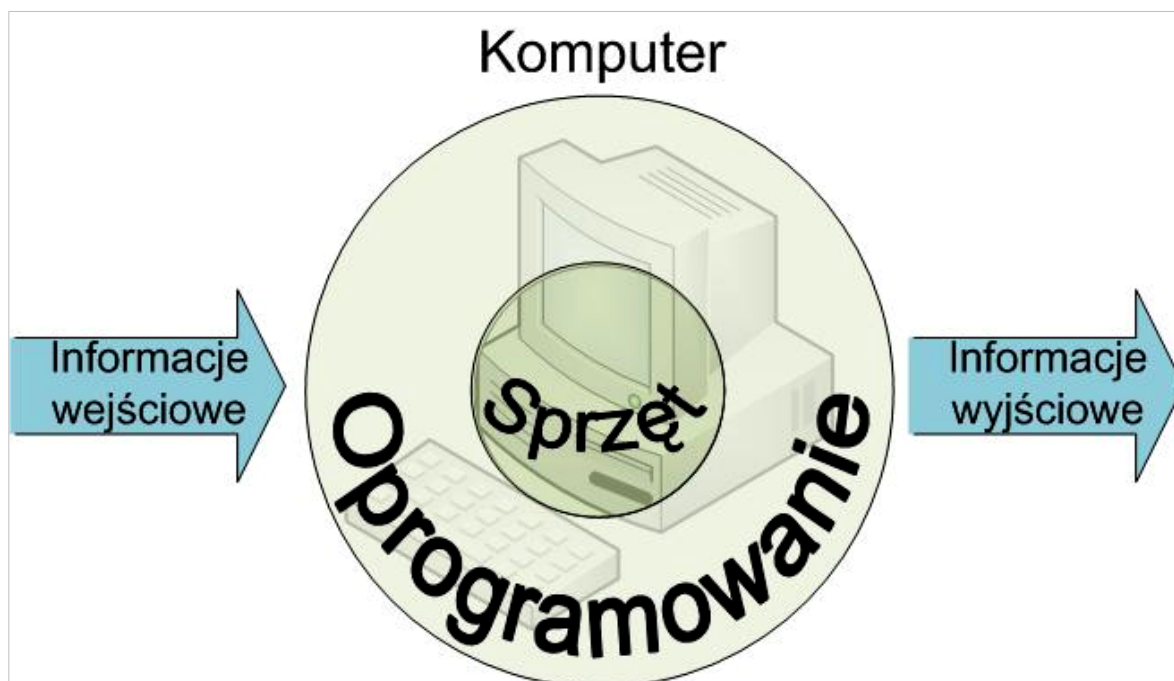
Zasada działania naszych narządów zmysłów została już dawno poznana i umiemy budować urządzenia działające w podobny sposób. Poszczególne zmysły mają dla nas różne znaczenie – najcenniejszy jest wzrok, potem słuch, następnie smak, węch, dotyk. Ta hierarchia nie jest przypadkowa, odpowiada ilości informacji, jaką nam te zmysły dostarczają, odpowiada też stopniowi skomplikowania urządzeń, które imitują narządy zmysłów:

- zmysł dotyku (klawiatura, ekran dotykowy, mysz),
- zmysł słuchu (mikrofon),

- wzrok (ekran, skaner, digitizer itp.).

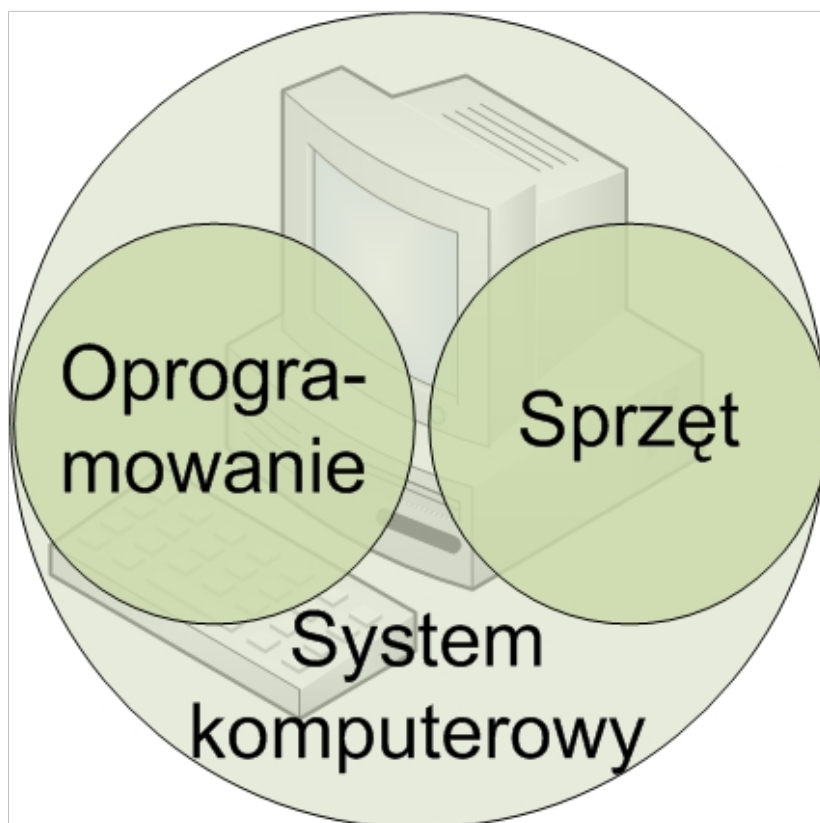
Użytkowane, popularne programy w tym i systemy operacyjne (np. Windows) utrwalają obraz inteligencji maszyny. Ich zachowanie, prowadzenie „rozmowy” z użytkownikiem sprawia wrażenie, że komputer nie tylko wykonuje polecenia, ale potrafi także doradzić, którą drogę wybrać. Coraz częściej podczas instalacji systemu sam rozpoznaje typ sprzętu, ustawia właściwe parametry, optymalnie konfiguruje środowisko pracy. Takie – z pozoru inteligentne – działania maszyny w pewien sposób rozgrzeszają użytkowników z myślenia i odpowiedzialności. Powstaje zatem złudzenie, że tak zmyślny system potrafi sam o siebie, ale również o użytkownika zadbać także w przyszłości. „Samodzielność” komputerów jest jednak „iluzją” wynikającą z niedostrzeżenia roli człowieka w ich funkcjonowaniu.

Komputer lub inaczej maszyna cyfrowa to urządzenie służące do przetwarzania informacji, przy czym to przetwarzanie odbywa się automatycznie, według wprowadzonego uprzednio do jego pamięci programu. Treść tej definicji można przedstawić obrazowo w sposób następujący (rys. 1).

Rys. 1. Przetwarzanie informacji (danych) przez komputer

Graf zaś obrazujący system komputerowy tj. zestaw komputerowy ujmujący zespolenie sprzętu (jednostkę centralną i gamę urządzeń peryferyjnych) i oprogramowania można przedstawić następująco (rys. 2):

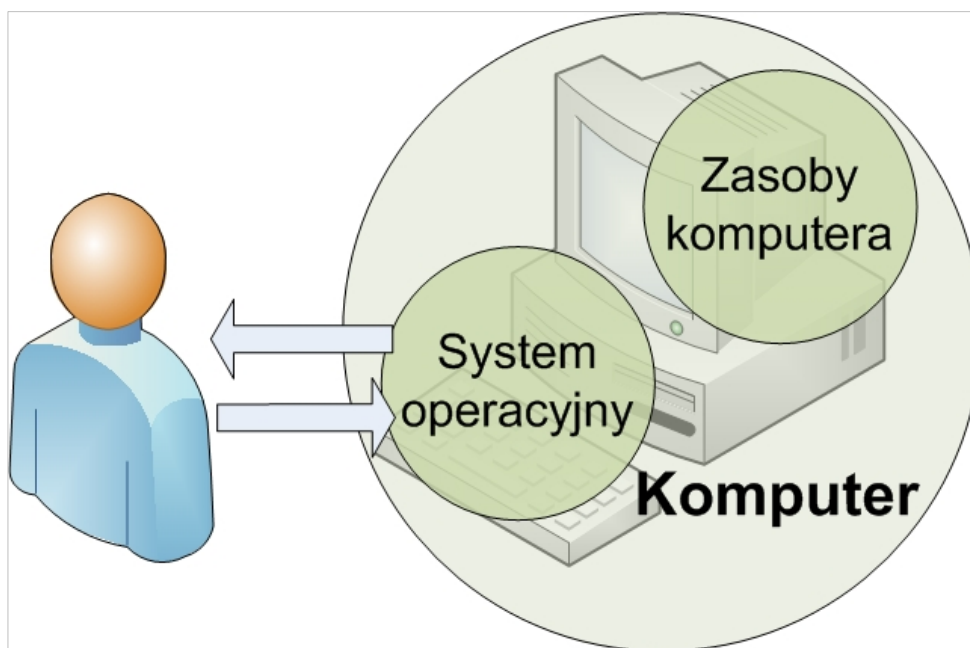

Rys. 2. Budowa systemu komputerowego

Komunikacja między człowiekiem-użytkownikiem a systemem komputerowym odbywa się bezpośrednio. Jest to osiągnięcie ostatnich lat, poprzednio bowiem łańcuch pośredników był dość duży. W konsekwencji w takim układzie występowało wiele przekłamań, zmian i uproszczeń, co powodowało, że różnica między zadaniami sformułowanymi przez użytkownika a wykonanymi przez system komputerowy była dość duża.

Ujemnym zjawiskiem w tym względzie było to, że cała operacja trwała niekiedy bardzo długo. Wymagała bowiem opracowania dokumentacji systemu oraz wielu uzgodnień i zatwierdzeń. W rezultacie użytkownik otrzymywał rozwiązanie nie zawsze dotyczące problemu, który go interesował. Często rozwiązania były mu dostarczone wtedy, kiedy sytuacja zmieniła się i uzyskane informacje były nieaktualne. Aktualizacja wymagała znowu uzgodnień i zatwierdzeń. Obecnie w większości sytuacji użyt-

kownik bezpośrednio „konsultuje się z komputerem”. Temu celowi służy zarówno sprzęt techniczny, jak też wygodne w użyciu oprogramowanie. Komunikacja użytkownika z komputerem poprzez system operacyjny wyraża się wg załączonego rysunku (rys. 3).

Rys. 3. Komunikacja użytkownika z komputerem

Komunikacja człowiek – komputer realizowana jest przez działania, które określamy terminem zwanym programowaniem. Programowanie jest pewną sekwencją działań, składającą się z:

- opracowania algorytmu rozwiązania problemu,
- przetłumaczenia algorytmu na wybrany język komunikacji człowiek – komputer,
- uruchomienia i zrealizowania programu.

Jak wcześniej stwierdziliśmy pojęcie system komputerowy obejmuje również oprogramowanie. System komputerowy stanowi bowiem spójny zestaw środków sprzętowych i programowych. Oprogramowaniem nazywamy ogół środków programowych dostępnych w systemie komputerowym. Oprogramowanie tworzone jest przy pomocy określonego języka programowania.

Podstawowym elementem oprogramowania jest program, realizowany przez komputer – bliżej przez mikroprocesor. Jest to zatem ciąg instruk-

cji, jakie musi wykonać mikroprocesor w celu realizacji założonego algorytmu opisującego zadany problem.

Program jest więc opisem danego problemu przy pomocy określonego języka w ten sposób, że jest on akceptowany przez komputer (mikroprocesor).

Oprogramowanie z języka angielskiego zwane jest też *softwarem* (w odróżnieniu od sprzętu, który jest nazywany *hardware*).

Analizując relacje między ceną sprzętu (*hardware*) a oprogramowaniem (*software*) zauważyć można, że w poszczególnych latach uległa ona dużym zmianom. Początkowo cena sprzętu komputerowego była bardzo wysoka w stosunku do ceny oprogramowania. Obecnie możemy zaobserwować tendencje do coraz większego udziału ceny oprogramowania w całości wydatków na informatykę. Mimo że ceny systemów komputerowych w całości spadają, to ceny sprzętu ulegają o wiele większej obniżce niż ceny oprogramowania¹. Opisując oprogramowanie odniosę się do komputerów personalnych². Większość zagadnień ma charakter uniwersal-

¹ *Oprogramowanie potanieje, piraci stracą argument?* 18.11.2007, zdaniem specjalistów z firmy Gartner, firmy produkujące oprogramowanie powinny przemyśleć strategię dotyczące licencjonowania. W ciągu 10 lat konkurencja na rynku software'u wzrośnie, co spowoduje duże obniżki cen. Przez wiele lat było tak, że użytkownicy musieli się godzić na warunki stawiane przez producenta oprogramowania. Kto nie chciał wydawać 300 zł na system operacyjny czy 3000 zł na aplikację służącą do zaawansowanej obróbki grafiki, zostawał z niczym. Wygląda jednak na to, że czasy się zmieniają. Gartner ostrzega producentów software'u, że powinni zmienić swe szacunki dotyczące zysków z nowych licencji, by zagwarantować sobie dalszą działalność. Jeśli wierzyć analitykom, klient ma coraz więcej do powiedzenia i z chęcią korzysta z tego prawa. Zabrakło informacji, dlaczego tak się dzieje, ale można się domyślać, że chodzi o pewien stopień nasycenia rynku. Użytkownicy mogą kupić starsze, dopracowane wersje aplikacji albo wręcz postawić na rozwiązania darmowe lub dostępne na licencji open source. Gartner przypomina, że podobny proces dotyczący spadku zysków dało się zaobserwować w przypadku producentów sprzętu: silna konkurencja spowodowała duże obniżki cen, dlatego wiele firm musiało szybko poszukiwać sposobów na ograniczenie wydatków (Ł. Bigo; <http://www.pcworld.pl/news/131364.html>).

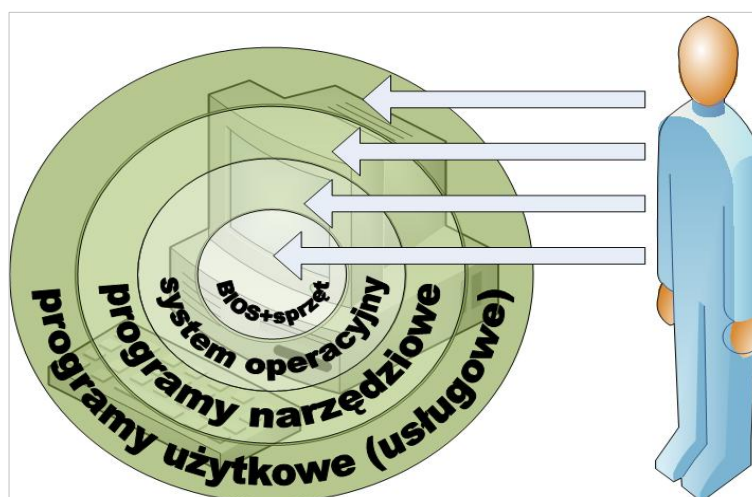
² Komputer osobisty (ang. *Personal Computer*, stąd skrót PC i powszechne polskie określenie *pecet*) – obecnie następca klonów mikrokomputera wyprodukowanego przez firmę IBM w latach 80. Przeznaczony przede wszystkim do użytku osobistego, domowego i biurowego, zazwyczaj stacjonarny. W węższym znaczeniu PC oznacza komputery standardu IBM-PC, w szerszym do komputerów osobistych zaliczamy także np. komputery produkcji Apple (Macintosh, Mac). Inne polskie nazwy gwarowe to *komp*, *blaszak* czy *piec* (ostatnie dwa hist. o IBM PC np. przez użytkowników Amigi, Atari itp.). W 1982

ny, jednakże przedstawione przykłady dotyczą najbardziej popularnych komputerów, jakimi są komputery personalne. W większości sytuacji spotkamy się w praktyce właśnie z tego typu oprogramowaniem. Podział oprogramowania związany jest z rodzajem komputerów, dla których to oprogramowanie zostało zaprojektowane.

Z punktu widzenia użytkownika sprzętu komputerowego „komputer jest tak dobry, jak dobre jest jego oprogramowanie”, ono bowiem decyduje o rzeczywistej wartości komputera, gdyż steruje pracą poszczególnych modułów sprzętu komputerowego, nadzoruje ich wykorzystanie i współdziałanie, sprawdza poprawność działania komputera, a przede wszystkim współpracuje z użytkownikiem i realizuje jego zadania.

Reasumując można więc powiedzieć, że od cech i jakości oprogramowania zależy łatwość posługiwania się komputerem jak i zakres wykonywanych przez niego zadanych przez użytkownika zadań.

Z punktu widzenia użytkownika obsługującego komputer oprogramowanie jest jakby otuliną okrywającą komputer, przy czym ta otulina programowa złożona jest z kilku warstw, w efekcie tego użytkownik komunikuje się zwykle nie bezpośrednio ze sprzętem, lecz z określonym programem należącym do jego otoczenia. Graficznie można to zilustrować w następujący sposób (rys. 4):

Rys. 4. Komunikacja użytkownika z komputerem

tygodnik Time przyznał komputerowi osobistemu tytuł „Człowieka Roku 1982”. Komputer został pierwszym nieczłowiekiem nagrodzonym tym tytułem.

Korzystanie z komputera ma o tyle sens, o ile można używać oprogramowanie, które jest niezbędne do wypełniania obowiązków zawodowych lub realizacji zainteresowań. W Internecie znajduje się ogromna różnorodność oprogramowań³.

Gdy chcemy zainstalować jakiś program, często powstaje problem. Nie wiadomo, w jaki sposób dany program jest rozpowszechniany tzn. czy jest on darmowy, czy trzeba za niego zapłacić. Powstają obawy, czy ściągając i używając program, nie łamiemy prawa. Również w pismach komputerowych z CD/DVD można znaleźć różne rodzaje oprogramowania, takie jak: shareware, demo, trial czy „pełne wersje”. Tylko nie zawsze wiadomo, co to oznacza i często nie jest nigdzie wytłumaczone. Gdy kupujemy oprogramowanie w sklepie, nie zawsze wiemy, czy można zainstalować je na więcej niż jednym komputerze albo pożyczyć koledze. Z każdym programem wiążą się pewne prawa i obowiązki, które zdefiniowane są w jego licencji⁴.

Prawa autorskie są metodą ochrony praw twórcy. W wielu krajach napisane oprogramowanie jest automatycznie objęte prawami autorskimi.

³ Badania Internetu przeprowadzone półtora roku temu na zlecenie Związku Producentów Audio-Video przez firmę GEMIUS dowodzą, że 74% internautów pobierających muzykę z sieci korzysta z serwisów p2p. Zgodnie z regułami peer-to-peer każdy użytkownik pobierając pliki udostępnia jednocześnie własne. ZPAV ocenia, że w ten sposób każdego tygodnia ma miejsce wymiana około 9 milionów muzycznych plików. Tylko 20% respondentów rezygnuje z takiej wymiany, obawiając się odpowiedzialności prawnej. Zgodnie z polskim prawem samo ściąganie danych przez p2p nie jest nielegalne. Sankcje prawne grożą natomiast tym, którzy oprócz ściągania także dopuszczają się rozpowszechniania plików oraz zakupu nielegalnych kopii wbrew zasadom dozwolonego użytku. Osobom, które to robią, grozi kara grzywny, ograniczenie lub pozbawienie wolności do pięciu lat. Ci, którzy zarabiają na sprzedaży pirackich plików mogą zostać potraktowani surowiej.

⁴ Licencja na oprogramowanie to umowa na korzystanie z utworu, jakim jest aplikacja komputerowa, zawierana pomiędzy podmiotem, któremu przysługują majątkowe prawa autorskie do utworu, a osobą, która zamierza z danej aplikacji korzystać. Umowa taka powinna określać przede wszystkim pola eksploatacji (formy wykorzystania utworu), czyli warunki na jakich licencjobiorca jest uprawniony do korzystania z programu. Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych jako podstawowe elementy określające pola eksploatacji wskazuje zakres, miejsce i czas korzystania z utworu, przy czym jest to wyliczenie przykładowe i strony umowy mogą dowolnie kształtować charakter licencji (biorąc jednak pod uwagę treść przepisów ustawowych, których strony nie mogą modyfikować tzw. *ius cogens*).

Licencja to dokument, w którym autor pozwala innym na używanie swojego dzieła (w tym przypadku oprogramowania) w sposób uznawany przez niego samego. To, czy załączyć licencję wyjaśniającą w jaki sposób oprogramowanie może być używane, zależy od autora.

Użytkownicy komputerów najczęściej mogą spotykać się z licencją w odniesieniu do tzw. licencji użytkownika (EULA)⁵, która jest używana przez producentów oprogramowania do wiązania użytkowników dodatkowymi ograniczeniami.

Licencje na oprogramowanie są najczęściej bardzo restrykcyjne i większość użytkowników nie czyta ich w całości. Większość takich licencji ogranicza liczbę komputerów, na których można zainstalować oprogramowanie, liczbę użytkowników mogących go używać i wprowadzają wiele innych ograniczeń, które nie są bezpośrednio związane z technologią. Standardowym elementem każdej niemal licencji oprogramowania jest klauzula o wyłączonej odpowiedzialności producenta z tytułu używania oprogramowania przez licencjobiorcę, której znaczenie polega na braku jakiejkolwiek odpowiedzialności producentów oprogramowania za np. skutki błędów w programach.

Rodzaje licencji

Program komercyjny – taki program przed zainstalowaniem trzeba kupić, a tak naprawdę kupić nośnik z programem wraz z licencją na jego używanie. Licencja arbitralnie określa, na jakich warunkach można tego programu używać. Przykłady: system Windows, pakiet Office.

Czasami programy komercyjne udostępniane są jako „pełne wersje” w czasopiśmie. Są to jednak bardzo często starsze wersje oprogramowania.

Posiadanie licencji bardzo różni się od posiadania prawa własności. Większość użytkowników oprogramowania nie zdaje sobie sprawy z prawnych ograniczeń, na które się zgodzili. Windows i Office są licencjonowane, nie sprzedawane. Nikt nie może kupić systemu Windows czy Microsoft Office, zamiast tego klient płaci za pozwolenie na używanie danego programu i dostęp do pomocy technicznej. Licencja szczegółowo

⁵ EULA (ang. *End User Licence Agreement*) definiuje warunki udzielenia licencji końcowemu użytkownikowi oprogramowania.

opisuje warunki tej zgody. Jest to prawniczy tekst znacznej objętości, na który musimy się zgodzić klikając na przycisk „OK” w czasie instalacji.

Ciekawą odmianą programu komercyjnego jest Licencja OEM (ang. *Original Equipment Manufacturer*) – to jedna z bardziej popularnych licencji, ponieważ mamy styczność z nią bardzo często np. kupując system operacyjny (bądź także części komputerowe!). W odniesieniu do oprogramowania licencję OEM najczęściej spotkamy kupując również produkty firmy Microsoft (Windows, Office). Licencja na oprogramowanie OEM jest bardzo uściślona. Generalnie rzecz biorąc, system operacyjny Windows licencjonowany na podstawie licencji OEM możemy zakupić tylko wraz z nowym komputerem. Licencja jest ważna TYLKO I WYŁACZNIE na komputer, wraz z którym system został zakupiony. Po wymianie jednej z głównych części składowych komputera (płyta główna, procesor) licencja może ulec unieważnieniu. Nie mamy także możliwości przeniesienia licencji na inny komputer.

Gdy chcemy używać legalnie systemu np. na dwóch komputerach, musimy posiadać dwa nośniki z systemem, a także dwie oddzielne licencje (oczywiście każda przypisana do odpowiedniego sprzętu). Warto tutaj nadmienić, iż produkty OEM wymagają aktywacji produktu, co wiąże ten produkt z podzespołami komputera. Zatem jeśli np. wymienimy płytę główną w komputerze, BEZPOWROTNIE TRACIMY licencję OEM na ten komputer. W takim przypadku pozostaje tylko zakup nowej licencji.

Licencja Shareware – licencją shareware są objęte zazwyczaj programy płatne, które jednak po instalacji umożliwiają nam przez pewien czas korzystanie z wszystkich funkcji danego programu. Po upływie tego okresu próbnego należy wykupić pełną licencję na dany program, przykładem może być np. program antywirusowy NOD32, którego możemy nieodpłatnie używać przez 30 dni. Po upływie wspomnianych 30 dni należy wykupić pełną licencję na produkt, ewentualnie należy go usunąć.

Licencja Adware – oprogramowanie z tą licencją jest całkowicie samodzielne i niejednokrotnie bardzo profesjonalne; rozprowadzane darmowo, jednak same w sobie posiadają różnego rodzaju reklamy, banery reklamowe itp. Właśnie dzięki tym reklamom twórca programu czerpie korzyści majątkowe. Po uiszczeniu odpowiedniej opłaty można dokonać zakupu wersji programu pozbawionej reklam. Za przykład możemy sobie obrać bardzo znany w Polsce komunikator internetowy Gadu-

Gadu. Jest on właśnie wydawany na podstawie licencji Adware. Nie płacimy nic za korzystanie z niego, jednak w zamian za to musimy oglądać różnego typu bandery, czy wyskakujące okienka. Istnieją programy, które usuwają wszystkie reklamy, jednak jest to już naruszenie praw zawartych w treści licencji Adware, co więc jest niezgodne z prawem. W programach typu Adware jest zawarty mały haczyk, np. w niektórych programach zawarte są tzw. złośliwe kody, a mianowicie programy szpiegowskie. Trzeba więc zwracać uwagę na to co instalujemy, wiedząc że dany program opiera się na licencji Adware.

Licencja Trial – programy oparte na tej licencji oferują nam swoje pełne funkcje, jednak ich okres użytkowania jest ograniczony czasowo. Programy oparte na licencji Trial (z ang. *próba*) mają z reguły za zadanie pełne zaprezentowanie możliwości danego produktu. Po upływie czasu dozwolonego na korzystanie z programu zazwyczaj będziemy zmuszeni do usunięcia go z dysku twardego komputera lub zakupu pełnej wersji.

Licencja demo – wersja demonstracyjna, pokazowa lub próbna gry lub programu komputerowego. Często wersja o ograniczonej funkcjonalności w stosunku do wersji pełnej lub wersja pełna o ograniczonej czasowo możliwości wykorzystania (bardzo zbliżona do Trial). W przypadku gier jest to zwykle jeden poziom z finalnej wersji. W programach komputerowych wersje demo mają ograniczone możliwości i funkcje w stosunku do produktu końcowego.

Licencja freeware – jest to chyba najbardziej rozpowszechniony typ licencji, wykorzystywany przez każdego z nas praktycznie codziennie. Licencja freeware daje nam możliwość nieodpłatnego korzystania z programu, jednak by robić to zgodnie z postanowieniami tej licencji, musimy spełniać kilka warunków. Program licencjonowany jako freeware możemy dowolnie wykorzystywać w celach domowych do użytku własnego, jednak nie możemy czerpać z programów objętych tą licencją żadnych korzyści majątkowych. Wszystko co stworzymy za pomocą takich programów, np. programów graficznych, muzycznych itp., możemy dowolnie upowszechniać nieodpłatnie.

Postcardware (cardware) – jest to typ licencji, który jest bardzo zbliżony do Freeware. Programy oparte na tej licencji są udostępnione do darmowego użytku, jednak autor programu często jako formę „zapłaty”

za program oczekuje, aby użytkownik wysłał mu kartkę pocztową. Rozróżniamy tutaj także dwa rodzaje tej licencji, jeden rodzaj to taki, gdzie wysłanie kartki jest wymogiem do tego, aby program używać w pełni legalnie, a drugi typ to taki, gdzie autor pozostawia wolną rękę użytkownikowi odnośnie wysłania kartki, zatem nie jest to konieczne.

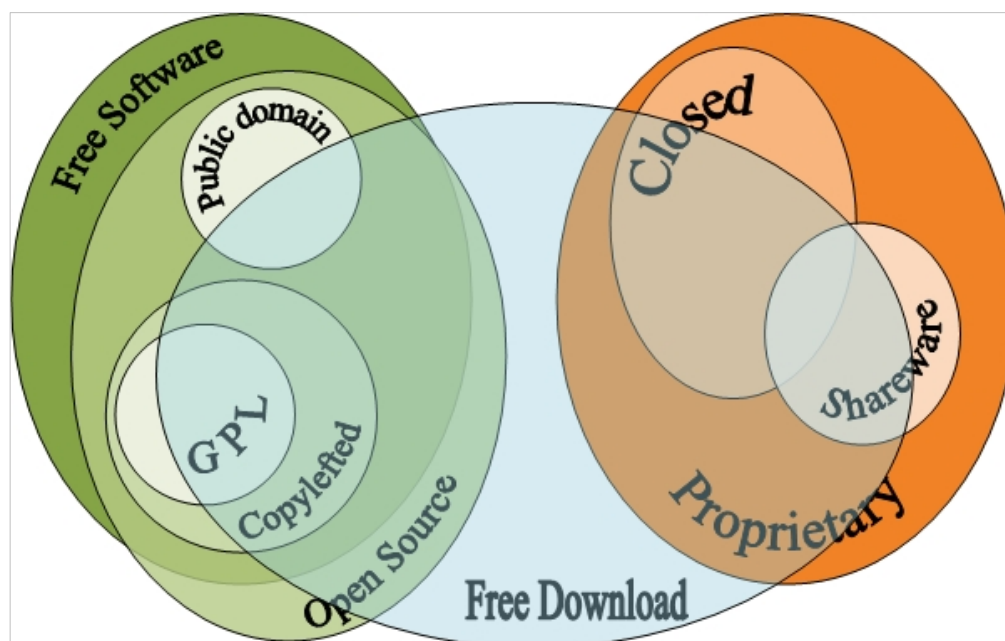
Ciekawym typem licencji są uprawnienia związane z programami określanymi „**Wolnym oprogramowaniem**”. Wiele osób stykających się z wolnym oprogramowaniem jest zdezorientowanych, ponieważ słowo *free* (darmowe lub wolne) w terminie *free software* (wolne oprogramowanie) nie jest używane w taki sposób, jakiego się spodziewają. Dla nich *free* znaczy bezpłatne lub za darmo. Słownik języka angielskiego definiuje prawie dwadzieścia różnych znaczeń dla słowa *free*. Tylko jedno z nich oznacza – za darmo. Reszta dotyczy wolności i braku przymusu. W wielu językach są to dwa odrębne słowa, np., w jęz. francuskim istnieje „*libre*” i „*gratuit*”. W angielskim jest słowo „*gratis*”, które jednoznacznie odnosi się do ceny, jednak brak popularnego przymiotnika, który jednoznacznie odnosiłby się do wolności. Kiedy więc mówimy o „Wolnym Oprogramowaniu” (*Free Software*), mamy na myśli wolność i niezależność, a nie cenę.

Warunki określenia danego programu jako „Wolnego oprogramowania” zawiera definicja Wolnego oprogramowania. Składa się ona z czterech punktów, numerowanych od zera do trzech. Definiuje ona „Wolne oprogramowanie” poprzez udzielanie odbiorcom następujących wolności:

- wolność uruchamiania programu w dowolnym celu (wolność 0),
- wolność analizowania, jak program działa i dostosowywania go do swoich potrzeb (wolność 1),
- wolność rozpowszechniania kopii, byście mogli pomóc sąsiadom (wolność 2),
- wolność udoskonalania programu i publicznego rozpowszechniania własnych ulepszeń, dzięki czemu może z nich skorzystać cała społeczność (wolność 3).

Oprogramowanie określane jako wolno dostępne tylko dlatego, że nie trzeba za nie płacić, by go używać, nie jest jeszcze wolne. Jego rozpowszechnianie może być zakazane, a już na pewno nie będzie można go samodzielnie ulepszać. Dla niewtajemniczonych oprogramowanie albo

jest wolno dostępne, albo nie. W rzeczywistości sprawa jest bardziej skomplikowana i ilustruje to poniższy rys.:

Rys. 5. Zależności między różnymi kategoriami oprogramowania

Z uwagi na obszerność tego zagadnienia w niniejszym artykule pominięto wyjaśnienia co do poszczególnych kategorii oprogramowania i różnic między nimi. Przedstawiono tylko jedną z nich. *General Public Licence* – programy objęte tą licencją umożliwiają użytkownikowi uruchamianie programu w celach dowolnych, a na dodatek użytkownik ma możliwość udoskonalania go, kopiowania, a także tworzenia i udostępniania własnych poprawek oraz posiada prawo do publikowania kodu źródłowego⁶. Można zatem uznać, że licencja GPL jest obecnie najbardziej znaną licencją do wolno dostępnego oprogramowania. Licencja ta jest często powiązana z systemami operacyjnymi Linux np. *Red Hat Li-*

⁶ Kod źródłowy (ang. *source code*) – program komputerowy zapisany w pewnym języku programowania, zazwyczaj jako tekst, ale też jako inne dane (np. litery, cyfry, symbole) w postaci czytelnej dla człowieka z użyciem środowiska programistycznego. W takiej postaci program jest zrozumiały dla człowieka (programisty znającego język programowania), jednakże bezpośrednio jest bezużyteczny dla maszyny np. komputera. Kod źródłowy jest przetwarzany na kod maszynowy zrozumiały dla maszyny (procesora), przez translator lub jest analizowany i wykonywany przez specjalny program zwany interpreterem, może być też przetworzony na kod pośredni.

nux. Licząc według linii kodu w dystrybucji *Red Hat Linux 7* – 55.30% było udostępnione na licencji GPL, z czego 50.36% wyłącznie GPL.

Pojęcia związane z licencjonowaniem, które jednocześnie nie są żadnym typem licencji.

Public domain – tego typu licencje posiadają typy oprogramowania bądź inne zbiory, na które wygasły już prawa autorskie. Dzięki temu mamy swobodny dostęp do takiego oprogramowania, ponieważ w tym wypadku nie obowiązują już nas prawa autorskie.

Donationware – programy objęte licencją tego typu możemy używać dopiero wtedy, gdy za produkt zapłacimy. Jednak wysokość tej opłaty zależy tylko i wyłącznie od nas, nie mamy nigdzie narzuconej kwoty do zapłaty. Po uiszczeniu opłaty program możemy dowolnie używać.

Abandonware – są to programy, na które autor nie udziela już wsparcia ani pomocy technicznej. Możliwe jest też, że autor świadomie porzucił prawa autorskie, co jest w świetle prawa dozwolone. W takim przypadku takie oprogramowanie staje się właśnie oprogramowaniem typu *abandonware*.

Mam nadzieję, że przybliżyłem choć trochę czytelnikowi typy oraz zasady licencji na oprogramowanie. Każdy po przeczytaniu tego artykułu powinien wiedzieć, jakie ma prawa wobec danego oprogramowania, co wolno, a czego nie wolno czynić z danym programem, który jest objęty konkretnym typem licencji. Przed kliknięciem „OK” warto jednak przeczytać dołączoną licencję.

W 1994 roku Sejm uchwalił ustawę o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych z dnia 4 lutego 1994 Dz. U. z 1994 r. nr 24, poz. 83 z późniejszymi zmianami) obejmując pojęciem utworu programy komputerowe, przez co potwierdzony został fakt, że oprogramowanie jest chronione prawem autorskim. Ustawa zabrania sporządzania nieautoryzowanych kopii oprogramowania bez zgody właściciela praw autorskich. Wyjątkami są prawo użytkownika do sporządzenia jednej kopii zapasowej, jeżeli jest to niezbędne do korzystania z programu komputerowego, jak również, w ramach tzw. de-kompilacji, zwielokrotnienie programu na warunkach ściśle określonych w ustawie. Prawo Autorskie przewiduje kary za bezprawne rozpowszechnianie, utrwalanie, zwielokrotnianie (kopiowanie), jak również nabywanie pirackich kopii programów komputerowych. Ponadto wypo-

zyczenie (np. najem lub dzierżawa) programu bez zgody właściciela praw autorskich traktowane jest jako naruszenie ustawy. Osoba fizyczna lub prawna posiadająca pirackie oprogramowanie może być pociągnięta do odpowiedzialności cywilnej lub karnej. Właściciele praw autorskich mogą domagać się zaprzestania naruszeń swoich uprawnień, złożenia publicznego oświadczenia o odpowiedniej treści, czy też naprawienia szkód związanych z działalnością sprzeczną z ustawą. Sąd może orzec przepadek na rzecz Skarbu Państwa egzemplarzy pirackiego programu komputerowego, jak również przedmiotów służących na przykład do ich nielegalnego kopiowania.

W procesie karnym osoba naruszająca prawa autorskie do programów komputerowych może zostać skazana, w zależności od danego typu przestępstwa, na karę pozbawienia wolności do lat 5, karę ograniczenia wolności lub grzywny.

Literatura:

- Bułhak L., *Oficyna „HELP” uczy obsługi komputera*. HELP, Warszawa 1997.
Dec Z, Konieczny R., *ABC Komputera*, EDITION, Kraków 2000.
Flakiewicz W., *Zarządzanie przez informację*, BMK, Warszawa 1993.
Kisielnicki J., *Informatyczna infrastruktura zarządzania*, PWN, Warszawa 1993.
Koronkiewicz P., *Alchemia użytkownika Windows 95 czyli....*, CROMA, Warszawa 1997.
Metzeer P, Jełowicki A., *Anatomia PC.*, HELION, Warszawa 1999.
Windows – Podręcznik dla użytkownika wersja, MICROSOFT CORPORATION.
Nowakowski Z, Sikorski W., *Informatyka bez tajemnic*, MIKOM, Warszawa 1995.
Płoszajski G., *Elementy informatyki, użytkowanie komputera*, WSiP, Warszawa 1999.
Wojtuszkiewicz K., *Urządzenia techniki komputerowej, jak działa komputer*, MIKOM, Warszawa 1999.
Wróblewski P., *Algorytmy, struktury danych i techniki programowania*, HELION, Gliwice 1997.
<http://wiadomosci.o2.pl/?s=512&t=10067>. 2007-11-26 – Szymkowski K. M., *Polacy zmuszani do piractwa?*
<http://www.copyright.gov/>
<http://www.gnu.org/>
<http://pl.wikipedia.org/>
<http://www.sejm.gov.pl>
<http://www.tweaks.pl/>

ml. chor. SG Grzegorz Zaremba

Nadbużański OSG w Chełmie

GENEZA POJĘCIA GRANICY I JEJ OCHRONY W MYŚLI HISTORYCZNEJ NA PRZESTRZENI DZIEJÓW

Problem granic i ich ochrony jest tak stary, jak stara jest historia. Już w czasach prehistorycznych plemiona koczowników broniły swojego terytorium i wyznaczały granice przed intruzami. Ludzie pierwotni najczęściej żyli w klanach i związkach plemiennych. W chwili zagrożenia czy też w następstwie długotrwałej suszy czy nieurodzaju skupiali się pod wodzą jednego wielkiego chana i tworzyli konfederację plemion. Zyskiwali w ten sposób lepsze warunki do życia oraz zdobywali bardziej urodzajne ziemie, a co za tym idzie coraz większe terytoria¹.

Pierwotnie jak się wydaje nie troszczono się o wytyczenie granic, bowiem sama świadomość ich istnienia i przebiegu była wystarczająca i przekazywana z pokolenia na pokolenie². Jednak z czasem zaczęto przywiązywać coraz większą wagę do swojego terytorium. Początkowo granicą plemion był teren, jaki mogli oni objąć wzrokiem. Z czasem do dokładniejszego wytyczenia granic wykorzystywane były najczęściej przeszkody naturalne w postaci lasu, rzeki, jeziora, bagna czy gór. W miarę postępu osadnictwa nanoszono znaki umowne na elementy stałe krajozbrazu jak np. cios na drzewach, znak własnościowy na kamieniu czy też wbijano pale w ziemię³. W późniejszym czasie zaczęto budować osady otoczone szczelnymi palisadami oraz rowami z wodą. Oznaczenia granic ulegały rozwojowi równoległe do procesu pojęcia granicy. Im precyzyjniejsze pojęcie granicy, tym dokładniejsze są znaki do jej wytyczenia w terenie.

Kolejnym etapem w oznaczeniu granic było wprowadzenie znaków sztucznych tj. kopców, słupów, grobli. Systemy oznakowania granic znalazły swoje odzwierciedlenie w nazwach niektórych miejscowości np.

¹ I. Geiss, *Dzieje świata daty i konteksty historii powszechnej*, Katowice 1997, s. 45.

² J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 1983, s. 289.

³ Ibidem, s. 289.

Słupia czy nazwa polna Zagranicami, co jest dziś doskonałym źródłem do badania przebiegu dawnych granic⁴.

Źródło: J. Ślusarczyk, *Zmiany granic w dziejach Polski*, Warszawa 1997.

W ujęciu historycznym – jak podaje J. Szymański – przez granicę rozumiano najpierw rubież graniczną potem pas graniczny, z którego dopiero stosunkowo niedawno powstało pojęcie granicy linearnej z jakim mamy do czynienia obecnie. Inną nazwą rubieży granicznej jest strefa nadgraniczna. Oba pojęcia rubież graniczna i pas graniczny odnoszą się nie tylko do granic państwowych, lecz także do podziałów administracyjnych⁵. Pojęcie linii granicznej i delimitacji, czyli czynności wyznaczania jej w terenie, są zjawiskami nowożytnymi. Stąd też granice państw nowożytnych zwłaszcza w Ameryce, Afryce czy Australii posiadają granice

⁴ Ibidem, s. 290.

⁵ Ibidem, s. 288.

biegnące wzdłuż linii prostych w przeciwieństwie do starej Europy. Jest to spowodowane tym – jak pisze dalej J. Szymański – ponieważ procesy państwowotwórcze nie były tam zaawansowane do tego stopnia, iż mogły kształtować przebieg granicy⁶.

Gdy mówimy o granicach państwowych i ich zmianach musimy zdać sobie sprawę z kilku faktów. Po pierwsze granica, która nas interesuje jest tylko jedną z wielu; po drugie, wprawdzie wszystkie mają podobny wygląd i pełnią podobne funkcje, to jednak w swojej genezie i w swoim rozwoju podlegały różnym oddziaływaniom i wreszcie po trzecie, granice te nie tylko są wytworem nacisków zewnętrznych i wewnętrznych, politycznych i społecznych, lecz one same wywierają silny wpływ na owe stosunki⁷. Według Geralda Labudy możemy mówić o siedmiu różnych typach granic. Oto one⁸:

1. *Granice geograficzno-chorologiczne* są kształtowane w krajobrazie przez samą naturę (morza, oceany, góry, lasy itp.) z biegiem czasu, jak np. graniczne wały i przesieki, które podlegają przeobrażeniom pod wpływem osadniczej działalności człowieka czy też w niektórych przypadkach erozji górotworu lub przemieszczeniem siatki wód. Są to jednak mimo wszystko granice, które najdłużej zachowują swój kształt.
2. *Granice rasowe i etniczne* są naturalnie ukształtowanym obrazem rozmieszczenia ras i narodów, wpisanym najczęściej w pierwotny zarys granic chorologicznych, dopiero pod wpływem ruchów migracyjnych, wędrowek ludów tworzą się całkiem nowe układy granic etnicznych. Największą ruchliwość przedstawiają rasa biała i żółta.
3. *Granice językowe* są ściśle związane z granicami rasowymi i etnicznymi, gdyż zależą od ruchów migracyjnych, które przyczyniają się do wytworzenia mniejszościowych grup etnicznych, przekształcających swoje gwary we wspólnoty językowe.
4. *Granice kulturowe i cywilizacyjne* powstały dzięki aktywności człowieka. Wytworzyły się one w obrębie już istniejących wspólnot ra-

⁶ Ibidem, s. 289.

⁷ G. Labuda, Dzieje granicy polsko-niemieckiej jako zagadnienie badawcze, [w:] *Problem granic i obszaru odrodzonego państwa polskiego 1918-1990*, red. A. Czubiński, Poznań 1992, s. 18.

⁸ Ibidem, s. 18-120.

sowych, etnicznych i językowych jako rezultat sił wytwórczych społeczeństwa. Cechuje je duża zmienność.

5. *Granice mniejszości narodowych* powstały wskutek migracji w okresie kolonizacji, częściowo zaś obudzenia się świadomości wśród tych wspólnot plemiennych, które dopiero w wieku wzmożonego nacjonalizmu doszły do uświadomienia sobie własnej świadomości narodowej (Słowacy, Litwini, Łotysze, Estończycy).
6. *Granice kościelne czy też granice wspólnot religijnych* są szczególną odmianą granic, wyrosłą z ideologii. W zjednoczonej chrześcijańskiej Europie w średniowieczu nastąpiła schizma wschodnia w 1054 roku, a następnie rozłam wskutek działań reformackich i oderwanie się Kościoła Protestantckiego w 1517 roku. Podziały te dokonały nie tylko przeobrażeń kulturowych całych odłamów społeczeństwa, lecz były też źródłem konfliktów politycznych i wojen religijnych (tj. wyprawy krzyżowe, dżihad, wojna 30-letnia).
7. *Granice państwowe* są jednymi z najistotniejszych granic pod względem polityczno-gospodarczo-społecznym. Ich wytworzenie okazało się w historii świata najbardziej konfliktogenne.

Przytoczony tu przeze mnie podział granic na pewno nie wyczerpuje tematu, ale odzwierciedla problem złożoności tego zagadnienia.

Granice państwowe, zwłaszcza te tworzone przez przeszkody naturalne, jak morze czy góry ulegają z czasem mitologizacji w danym społeczeństwie. Polega to na tym, że obszary pogranicza stopniowo obrastają w świadomości społecznej w opowieściach, legendach, wierzeniach jako „miejsca święte”. Oznacza to, że terenom tym przypisuje się niezwykle ważną rolę. Urastają one do rangi symbolu i stają się czynnikiem identyfikacji narodowej czy regionalnej. Klasycznym tego przykładem na ziemiach polskich były „zaślubiny Polski z morzem”, czyli powrót Polski nad Bałtyk⁹.

Granice państwowe tworzyły się wskutek wielu czynników takich jak: wojny, rewolucje, upadek monarchii czy systemów politycznych. Tworzone w ten sposób granice wyznaczały zasięg wpływów oraz decydowały o rozwoju społeczeństw. W tym kontekście granica będzie oznaczała to, iż jest przede wszystkim wynikiem zderzenia potencjału militar-

⁹ W. Markiewicz, Granica jako przedmiot badań-refleksje socjologiczne, [w:] *Problem granic i obszaru odrodzonego Państwa polskiego 1918-1990*, op. cit., s. 207.

nego i wzajemnej gry sił międzynarodowych i wewnętrznych zainteresowanych państw¹⁰. Dziś przez granice państwową rozumie się powierzchnię pionową przechodzącą przez linię graniczną, oddzielającą terytorium państwa polskiego od terytoriów innych państw i od morza pełnego. Granica państwowa rozgranicza również przestrzeń powietrzną, wody i wnętrze ziemi¹¹. W celu skuteczniejszej ochrony granicy państwowej ustanowiono pas drogi granicznej o szerokości 15 metrów licząc w głąb kraju od linii granicy państwowej lub brzegu wód granicznych albo brzegu morskiego oraz strefę nadgraniczną. Obejmuje ona jak mówi art. 12 ustawy o ochronie granicy państwowej z 12.10.1990 roku cały obszar gmin przyległych do granicy państwowej a na odcinku morskim od brzegu morskiego. Jeżeli szerokość strefy nadgranicznej nie osiąga w ten sposób 15 km, włącza się do strefy również obszar gmin bezpośrednio sąsiadujących z gminami przyległymi do granicy państwowej lub brzegu morskiego¹².

Szeroko rozumiana ochrona granicy państwowej obejmuje ochronę polityczną, gospodarczą i ekologiczną. Do ochrony politycznej granicy zaliczyć należy ogół czynności podejmowanych w kraju i za granicą dla zachowania suwerenności państwa, ładu konstytucyjnego, bezpieczeństwa i porządku publicznego. Ochrona gospodarcza zajmuje się przeciwdziałaniem wszelkich zjawisk hamujących rozwój gospodarczy państwa. Z kolei ochrona ekologiczna granicy zapobiega przemieszczaniu z zagranicy zanieczyszczeń, materiałów i chorób zagrażających środowisku ludzkiemu, zwierzęcemu, roślinnemu¹³.

W węższym znaczeniu ochrona granicy państwowej polega na kontroli przebiegu oraz na utrzymywaniu oznakowania linii granicznej, kontroli legalności przemieszczania przez granicę osób, towarów i środków transportu¹⁴.

¹⁰ G. Labuda, *Dzieje granicy polsko-niemieckiej jako zagadnienie badawcze*, op. cit., s. 16.

¹¹ Ustawa o ochronie granicy państwowej z 12.10.1990 r. Dz. U. z 1990 nr 78, poz. 461, s. 1.

¹² Ibidem, art. 12.

¹³ M. Lisiecki, *Obrona i ochrona granicy państwowej Polski jako element bezpieczeństwa państwa*, „Studia i materiały”, materiały do Raportu o stanie bezpieczeństwa narodowego nr 13, Warszawa 1993, s. 3.

¹⁴ Ibidem, s. 3.

Granica w dawnym politycznym znaczeniu odchodzi dziś w cień¹⁵. Jednoczenie Europy prowadzi do rozwoju współpracy między narodami i państwami ponad dzielącymi je granicami. Utrudniają niekiedy rozwój i współpracę między państwami. Jednak mimo wszystko nawet przy tak zaawansowanym jednoczeniu ówczesnej Europy i pojednaniu między narodami oraz otwarciu granic nie zdecydowano się ostatecznie na ich likwidację¹⁶. Granice mają dziś przede wszystkim znaczenie gospodarcze. Integracja europejska i dołączenie Polski do grona państw Unii Europejskiej otworzyło przed Polską nowy rozdział w jej historii, w tym także w systemie pojmowania definicji granic.

Integracja jest procesem scalania, łączenia mniejszych jednostek, struktur w większe i może obejmować różne dziedziny życia. Integracja międzynarodowa to scalanie ekonomiczne i polityczne państw oparte na formalno-prawnych podstawach i instytucjach. Na integrację europejską składają się różnorodne i długotrwałe procesy społeczno-polityczne: zbliżanie narodów, internacjonalizacja życia politycznego i gospodarczego, świadome tworzenie trwałych powiązań przez odpowiedzialne za to podmioty¹⁷. Integracja europejska to przede wszystkim wspólnota ludzi, których wiele dzieli i którzy bardzo między sobą się różnią, ale dla wspólnego dobra decydują się zgodnie współżyć¹⁸. Takie spojrzenie na rzeczywistość doprowadziło do wypracowania nowej koncepcji granic. Obecnie możemy mówić o podziale granic zarówno w Polsce jak i w Europie na zewnętrzne i wewnętrzne¹⁹. *Granice wewnętrzne* oznaczają wspólne granice lądowe Państw Członkowskich, w tym granice na rzekach i jeziorach, porty lotnicze Państw Członkowskich przeznaczone do lotów wewnętrznych oraz porty morskie, rzeczne i porty na jeziorach Państw Członkowskich służące do regularnych połączeń promowych. Z kolei

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ A. Czubiński, *Problem granic i obszaru odrodzonego państwa polskiego 1918-1990*, Poznań 1992, s. 9.

¹⁷ J. Gałowicz, Unia Europejska, [w:] *Wybrane organizacje międzynarodowe*, Szczecin 1998 s. 75.

¹⁸ K. Wielecki, *Wprowadzenie do problematyki integracji europejskiej*, Warszawa 1998, s. 7.

¹⁹ Rozporządzenie (WE) nr 562/2006 Parlamentu Europejskiego i Rady z dn. 15.03.2006 roku ustanawiające wspólnotowy kodeks zasad regulujących przepływ osób przez granice (Kodeks Graniczny Schengen) zwany dalej KGS, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z 13.04.2006, L 105/3.

granice zewnętrzne oznaczają granice lądowe, w tym granice na rzekach i jeziorach oraz granice morskie Państw Członkowskich, a także ich porty lotnicze, porty rzeczne, porty morskie i porty na jeziorach, pod warunkiem, że nie stanowią one granic wewnętrznych²⁰.

Historycznie proces liberalizacji kontroli granicznej na granicach państw Europy Zachodniej spowodował przechodzenie z niezależnej kontroli dokonywanej przez oba państwa do kontroli wspólnej, następnie do kontroli tylko przez jedno z państw na kierunku wjazdowym, kontroli selektywnej aż wreszcie całkowitego zniesienia kontroli²¹.

Obecnie Polska należy do grona 25 państw tworzących Europejską Agencję Zarządzania Współpracą Operacyjną na Zewnętrznych Granicach Państw Członkowskich Unii Europejskiej zwaną w skrócie FRONTEX. Do jej głównych zadań należy m.in. koordynacja współpracy operacyjnej między państwami członkowskimi w dziedzinie zarządzania granicami zewnętrznymi, wspomaganie państw członkowskich w szkoleniu funkcjonariuszy Straży Granicznej, przeprowadzanie analizy ryzyka, śledzenie rozwoju badań mających znaczenie dla kontroli i ochrony granic zewnętrznych²².

²⁰ Ibidem, s.4.

²¹ M. Lisiecki, *Obrona i ochrona granicy państwowej Polski ...*, op. cit., s. 4.

²² Rozporządzenie Rady (WE) nr 2007/2004 z 26.10.2004 roku ustanawiające Europejską Agencję Zarządzania Współpracą Operacyjną na Zewnętrznych Granicach Państw Członkowskich, Dz. U. L 349 z 25.11.2004.

por. SG Leszek Maksymowicz

CS SG w Kętrzynie

PRĘDKOŚĆ A JAZDA SAMOCHODEM W POŚCIGU

Prędkość – co z tego wynika?

Generalnie człowiek jest przez naturę przystosowany do poruszania się wyłącznie na własnych nogach i przy szybkości pieszego zachowuje się w miarę bezpiecznie na drodze. Jeżeli jednak pragnie korzystać ze zbudowanej przez siebie samojezdnej maszyny, nie może zapominać, że długi czas reakcji psychicznej, podarowany przez naturę, musi go skłonić do rozwagi w czasie prowadzenia samochodu. Tę niedogodność musi wyrównać przez odpowiednie przewidywanie i zapobieganie, przez prawidłową ocenę własnych realnych możliwości i co najważniejsze, musi być skłonny do inteligentnego i kulturalnego prowadzenia samochodu.

Wiele mówi się o prędkości, wiele się o niej pisze. I słusznie, gdyż jest ona tym czynnikiem, od którego przede wszystkim zależy bezpieczeństwo jazdy. Jeżeli rozważamy sprawę szybkości i wprowadzamy pojęcie szybkości bezpiecznej, musimy zdawać sobie sprawę z tego, że zajmujemy się trudnym i kontrowersyjnym tematem. Trudność polega na tym, że dla każdego kierowcy szybkość bezpieczna jest inna. Inaczej bowiem zachowuje się w takich samych sytuacjach drogowych kierowca doświadczony i opanowany, a całkiem inaczej ten, który „zaliczył” dopiero kilka tysięcy kilometrów. Umiejętność zachowania szybkości bezpiecznej polega na właściwej ocenie swych możliwości i umiejętności; na ocenie, czy rozwijana prędkość pozwoli zawsze i z całą pewnością opanować sytuację, którą możemy i powinniśmy przewidzieć; na ocenie, czy na pewno nie będziemy mieli trudności w skręceniu lub zatrzymaniu samochodu na takiej długości drogi, którą mamy do dyspozycji; na ocenie, czy samochód nie wymknie się nam spod panowania i nie poślizgnie się w najbardziej niepożądanym kierunku. Jeżeli posiadamy tę umiejętność, to potrafimy bezbłędnie określić szybkość bezpieczną i damy sobie radę w naprawdę trudnych sytuacjach.

Długość drogi hamowania zwiększa się proporcjonalnie nie do szybkości, lecz do drugiej potęgi tej szybkości. Gdy szybkość zwiększymy więc dwukrotnie, długość drogi hamowania w tych samych warunkach drogowych zwiększy się czterokrotnie; gdy hamujemy przy trzykrotnie większej szybkości, zdołamy zatrzymać pojazd dopiero na odległości dziewięć razy dłuższej itd. Ma to szczególne znaczenie podczas zimy. Nie wystarczy z całej siły nacisnąć pedał hamulca, by samochód natychmiast się zatrzymał. Wiele już wydarzyło się nieszczęść z powodu tego naiwnego, a tak szkodliwego poglądu.

Gdy rozważamy sprawę prawidłowego prowadzenia samochodu, powtarza się wielokrotnie stwierdzenie „szybkość bezpieczna”. Pojęcie to różni się od szybkości określonej w kilometrach na godzinę tym, że nie ma liczbowo wyznaczonej granicy. Gdy jedziemy samochodem poza obszarami zabudowanymi na suchej jezdni, anasilenie ruchu na to pozwala, nie przekraczamy szybkości 100 km/h, gdyż tak nakazują przepisy. Szybkość jest więc normowana przez wskazówkę szybkościomierza, a nam pozostaje troska o utrzymanie tej przepisowej granicy.

Inaczej jest jednak, gdy warunki drogowe lub atmosferyczne nie pozwalają na utrzymanie górnej granicy szybkości dozwolonej przepisami. Wtedy szybkość tę musimy normować według naszej własnej oceny, według naszego uznania, według naszych możliwości i umiejętności. Musimy wtedy zachować szybkość bezpieczną, nie zawsze jednakową w różnych warunkach i okolicznościach jazdy, i bardzo niekiedy różniącą się w zależności od umiejętności oraz doświadczenia kierowcy.

Co to jest szybkość bezpieczna? Proponuję przyjąć określenie, że jest to szybkość, przy której konkretny kierowca mógłby bezpiecznie wykonać manewr pozwalający na uniknięcie niebezpieczeństwa, które powinien i może przewidzieć w konkretnych okolicznościach. Jeżeli widzimy znak drogowy „Uwaga! Dzieci”, to wiemy, że w godzinach nauki z pobliskiej szkoły może wybiec na jezdnię nierozważne dziecko, musimy więc być przygotowani na reagowanie, i to skuteczne, w razie takiej potrzeby. Gdy dojeżdżamy do przejazdu kolejowego, musimy więc być przygotowani do zatrzymania pojazdu w razie zbliżania się pociągu, nawet wtedy, gdy zapory są podniesione, wiemy bowiem z praktyki, że dróżnicy nie zawsze spełniają swe obowiązki. Gdy widzimy przed sobą

zakręt, zmniejszamy szybkość do takiej, która zabezpieczy pojazd od wyślizgnięcia się na zewnątrz tego zakrętu.

Szybkość bezpieczna będzie inna na jezdni suchej, a inna na mokrej lub ośnieżonej. Inna będzie w jasny dzień, a inna w ciemną noc na mokrej i ciemnej jezdni. Będzie inna na drodze pustej, inna na zakręcie o dużym kącie bezpieczeństwa, a inna na ulicy miasta lub na ruchliwym odcinku drogi pozamiejskiej. Ale zawsze zasada określania przez nas szybkości bezpiecznej jest taka sama: musi pozwalać na skuteczne reagowanie kierowcy w razie zaistnienia niebezpieczeństwa, które kierowca ten może i powinien przewidywać.

Trzeba więc nie tylko wiedzieć, że na mokrej jezdni droga hamowania wydłuża się, ale trzeba na bieżąco oceniać, i to bezbłędnie, jak jest ona długa. Trzeba prawidłowo ocenić, z jaką szybkością można bezpiecznie wjechać w zakręt. Trzeba stosować się do możliwości zatrzymania pojazdu w nocy, za wyłaniającą się z ciemności furmanką, nawet prawidłowo oświetloną, szczególnie w okresie wymijania się z innym samochodem. We wszystkich tych przypadkach i w wielu innych mamy do czynienia właśnie z szybkością bezpieczną, której prawidłowe normowanie świadczy o umiejętnościach i o doświadczeniu kierowcy.

Jazda na zasadach uprzywilejowania

Jazda pojazdem uprzywilejowanym w Straży Granicznej może być generowana dwoma powodami. Jest to pościg za osobą poruszającą się pojazdem, która nie zatrzymała się do kontroli bądź uciekła po zatrzymaniu. Drugi powód to jest eskortowanie, przewożenie bądź konwojowanie. Są oczywiście pośrednie cele, ale dla potrzeb tego artykułu ograniczę się do tych dwóch.

Zacznę od jazdy pojazdem na zasadach uprzywilejowania, gdy czas przejazdu nie jest istotny. Zależy nam na szybkim sprawnym przejeździe, ale bez zbędnych emocji.

Jadąc na włączonych „kogutach” mamy za cel sprawne przejechanie z punktu A do punktu B. Przepisy umożliwiają nam taką jazdę, jeżeli wykonujemy ważne dla bezpieczeństwa narodowego działania. Podczas takiej jazdy ma miejsce tylko „walka” kierowcy z drogą, prędkością i innymi uczestnikami ruchu. Ważnym elementem jest tutaj zdolność psychomotoryczna kierowcy, umiejętność szybkiego reagowania na sytuacje

na drodze, umiejętność wybierania najlepszych rozwiązań. Ważne jest w tym „objeżdżenie” kierowcy, doświadczenie jakie posiada. Jadąc pojazdem na zasadach uprzywilejowania możemy nie przestrzegać przepisów drogowych. Możemy pod warunkiem, że nie spowoduje to zagrożenia dla innych uczestników ruchu. Inni uczestnicy ruchu powinni ustąpić nam pierwszeństwa. Jeśli stanie się inaczej, ponosimy odpowiedzialność karną za spowodowanie zdarzenia.

Prędkość nie jest w takiej jeździe czynnikiem decydującym. Zależy nam przede wszystkim na sprawnym przejeździe, nie zatrzymywaniu się, gdy nie jest to konieczne. Sygnały akustyczne będą włączane tylko wówczas, gdy zbliżamy się do skrzyżowań bądź innych miejsc, w których zamierzamy przejechać nie przestrzegając przepisów ruchu drogowego. Nie jest wskazane podejmowanie jakiegokolwiek ryzyka, które może zagrozić nam bądź innym uczestnikom ruchu. Podczas takiej jazdy możemy i powinniśmy skupić się nad innymi uczestnikami ruchu.

Musimy upewnić się czy samochód służbowy podczas akcji jest rozpoznawalny, zwłaszcza gdy jedziemy tzw. neutralnym samochodem służbowym, czyli nie oznaczonym w żaden sposób.

Wpływ na taką jazdę mają nie tylko czynniki obiektywne, takie jak: ruch na drodze, warunki atmosferyczne, ważność naszej akcji. Działają także czynniki zindywidualizowane dla każdego kierowcy. Subiektywne poczucie bezpieczeństwa, które wzrasta przy włączonym sygnale uprzywilejowania. Kierowca ma poczucie i jest przekonany, że każdy inny uczestnik ruchu drogowego odpowiednio wcześniej usłyszy, zobaczy pojazd uprzywilejowany. A tak nie musi być. Jest wiele czynników obiektywnych, które mogą spowodować zakłócenie tego odbioru.

Zasada zaufania na drodze nie obowiązuje kierowców pojazdów uprzywilejowanych. Przykładem o wysokim abstrakcyjnym potencjale zagrożenia jest przejazd przez mało „przejrzyste” skrzyżowanie z pierwszeństwem przejazdu wg zasady „prawej ręki” z szybkością 80 km/h lub zbyt szybka jazda w gęstej mgle.

Każdy kierowca jest zobowiązany umożliwić swobodny przejazd tzn. umożliwić pojazdom uprzywilejowanym dalszą niczym nie ograniczoną jazdę poprzez zatrzymanie się, zwolnienie, zjechanie na prawo lub całkowite opuszczenie jezdni. Obowiązek ten istnieje zarówno dla ruchu wzdłuż, jak i w poprzek dla wszystkich uczestników ruchu drogowego

wraz z tramwajami i pieszymi tylko wówczas, gdy oba znaki ostrzegawcze uprzywilejowania optyczny i akustyczny występują razem. Zachodzi wówczas sytuacja jednoznaczna uprzywilejowania.

Jeśli kierowca pojazdu służbowego włączył sygnały dźwiękowe i świetlne wymagane dla pojazdu uprzywilejowanego oraz okoliczności pozwalają mu zakładać, że wszyscy uczestnicy ruchu znajdujący się w strefie jego działania odebrali sygnały ostrzegawcze, wówczas może on założyć, że ma warunki do swobodnego przejazdu.

Jazda w pościgu

Generalnie należy unikać pościgów. Wiem, że są oddziały Straży Granicznej, gdzie takie działanie jest zabronione. Jest to zasadne. Do jazdy w pościgach należy być przygotowanym. Czym innym jest posiadać uprawnienia do prowadzenia pojazdu uprzywilejowanego, a czym innym posiadać umiejętność takiej jazdy. Twierdzę, że każdy funkcjonariusz Straży Granicznej, który prowadzi takie pojazdy, powinien mieć choć raz możliwość przejechania się samochodem w akcji w warunkach szkoleniowych. Powinien móc poznać wynikające z takiej jazdy zagrożenia.

Czasami pościg jest konieczny, nieunikniony. Nie wyobrażam sobie sytuacji gdy na polecenie zatrzymania przestępca ucieka samochodem, a funkcjonariusze nie podejmują działania. Najważniejsze, aby funkcjonariusz ścigający pamiętał o podstawowych zasadach. Jazda pościgowa jest środkiem do celu, nigdy celem samym w sobie. Zawsze powiązana jest ze zwiększonym niebezpieczeństwem. Zanim ją rozpoczniemy, należy rozważyć możliwe konsekwencje działania w odniesieniu do jego przyczyn.

Sytuacje pościgowe związane są z podwyższonym poziomem ekscytacji, z nerwowością, ze stresem. Może na swój sposób pociągać dążenie do uzyskania sukcesu: skuteczne ujęcie uciekającego. Być może czasami pojawia się poczucie władzy, własnej ważności, chęci sprawdzenia się.

Jazda pościgowa z reguły związana jest z intensywnymi uczuciami: wściekłością, gniewem, chęcią zemsty. Sygnały akustyczne i optyczne towarzyszące pościgowi też nie działają uspakajająco. Ale, kiedy wystę-

pują silne uczucia, rozsądek powinien szczególnie silnie funkcjonować. I właśnie tu zaczyna się problem.

W sytuacjach związanych z silnym podnieceniem nie myślimy tak sprawnie, jak to zwykle ma miejsce w spokojniejszych sytuacjach. Także sygnał ostrzegawczy „strach”, jest pomijany. Nie ma tu jednak zastosowania zasada: gdy jesteś naprawdę wzburzony, odlicz do 10 i zacznij dopiero działać. To przeczy naturalnie wymaganiom sytuacji pościgowej, uciekający najpóźniej przy liczbie 7 lub 8 znika nam z oczu.

Im mniej spokojnie zastanawiamy się w danej sytuacji, co należy zrobić, tym bardziej jesteśmy zdani na zautomatyzowane odruchy. Takie odruchy uzyskuje się tylko podczas ćwiczeń. Tylko trening takich sytuacji pozwala nam działać automatycznie i odruchowo. W realnej sytuacji te wyuczone w sytuacjach ćwiczebnych odruchy pojawiają się automatycznie. Jeśli w realnej sytuacji nie posiadamy wyuczonych odruchów lub posiadamy złe przyzwyczajenia, może to mieć fatalne skutki dla wszystkich uczestników danej sytuacji. Prawidłowe zachowanie się w sytuacjach pościgowych musi być zatem regularnie ćwiczone. Tylko wtedy odruchowo a jednocześnie właściwie reagujemy w danej sytuacji.

W momentach silnego stresu zmienia się znacznie nasze postrzeganie rzeczywistości. Występuje zjawisko „spojrzenia tunelowego”, przy którym postrzega się tylko określony odcinek ogólnej sytuacji. Traci się spojrzenie na całość sytuacji ze względu na silną koncentrację np. na pojazd uciekającego lub postać uciekającego. Osoba postronna nagle pojawiająca się na jezdni lub wynurzający się z ukrycia drugi podejrzany zauważany jest za późno.

Także nasze poczucie czasu zmienia się w sytuacjach ekstremalnych. Nawet 2-3 sekundy mogą być postrzegane jako nieskończenie długi czas, co może prowadzić do tego, że podejmujemy się ścigania uciekającego, zamiast czekać na kolegów. Także postrzeganie własnej prędkości podczas pościgu pojazdu może być niewłaściwe. Wydaje nam się, że nie jedziemy dostatecznie szybko, dlatego zdarza się, że kierowca ścigający jedzie dużo szybciej, niż jest to w danej sytuacji uzasadnione.

Emocje może potęgować m.in. fakt, że pozostali uczestnicy ruchu drogowego zachowują się niezbyt sensownie i nie pomagają w danej sytuacji. Ma to miejsce zwłaszcza wtedy, gdy pościg odbywa się pojazdem, który nie jest oznakowany.

Kierowca pojazdu służbowego biorącego udział w akcji musi mieć opanowaną sztukę realnego oceniania:

- podstawy prawnej działania,
- niebezpieczeństwa, z którym jest konfrontowany,
- realiów drogi, warunków atmosferycznych.

Co tak naprawdę wpływa na nasze emocjonalne obciążenie podczas pościgu? Co powoduje naszą ekscytację?

- Gwałtowne przejście z fazy braku napięcia (relaksu) do fazy maksymalnej wydajności.
- Jazda pod presją czasu. Czas jest w pościgu czynnikiem dominującym.
- Rozpatrywanie, psychiczna „obróbka” przyczyny, z jakiej prowadzony jest pościg.
- Chęć osiągnięcia sukcesu, gorączka rywalizacji pomiędzy „dobrym” i „złym”.
- Niedobór informacji np. brak jasnej zgody przełożonego.
- Ograniczenie percepcji postrzegania otoczenia wynikające z dużej szybkości jazdy.

Skuteczność pościgu w dużej mierze jest wypadkową tych wszystkich czynników. Na ile potrafimy zapanować nad emocjami, na ile panujemy nad samochodem i jak kontrolujemy to, co dzieje się na drodze, na tyle nasza jazda w pościgu będzie jazdą efektywną i skuteczną.

Jazdy pościgowe wymagają profesjonalnego zachowania i wysokiego poczucia odpowiedzialności. Należy je natychmiast przerwać gdy:

- występuje nieprzewidziane ryzyko dla osób trzecich,
- występuje nieadekwatne ryzyko dla biorących udział w pościgu funkcjonariuszy,
- gdy definitywnie stracony został kontakt wzrokowy,
- gdy należy zastosować działania alternatywne,
- gdy dostaniemy polecenie przerwania pościgu.

Taktyka jazdy z użyciem sygnałów akustycznych i optycznych

Jest wiele powodów, dla których nie należy podejmować pościgów, należy po prostu ich unikać, bowiem niosą z sobą ogromne niebezpieczeństwo.

Gdy podczas szkolenia z taktyki jazdy rozmawiałem z funkcjonariuszami na ten temat, często słyszałem, że w wyniku tych wątpliwości można by nikogo nie ścigać. Zwłaszcza wysoko umotywowani funkcjonariusze uważają, że jest się zbyt ostrożnym. Pojawia się jednak pytanie: czy ryzyko powstające w wyniku takiej sytuacji jest sensowne? Z pewnością nikomu nie jest potrzebna sytuacja, w której włamywacz ugodzi śmiertelnie nożem funkcjonariusza lub funkcjonariusz sam spowoduje wypadek podczas jazdy na sygnale. Ryzyko i tak zawsze istnieje, każdy może znaleźć się kiedyś w sytuacji, jakiej nigdy w życiu by się nie spodziewał. Ważne jest wtedy zapanowanie nad stresem i emocjami. Ważne jest racjonalne myślenie.

Im większe jest zdenerwowanie w określonej sytuacji, tym bardziej prawdopodobne jest, że nie można sobie przypomnieć wszystkich szczegółów działania. Negatywną stroną tego widać, gdy trzeba szczegółowo opisać, co się dokładnie wydarzyło. Jazda w pościgu jest sytuacją bardzo stresującą. Niebezpieczeństwo czyha także ze strony uciekającego, który w razie schwytania nie ma nic do stracenia albo dla którego jest to przygoda.

Należy rozmawiać o rozsądnym zachowaniu w sytuacjach pościgowych. Zwłaszcza z młodymi, niedoświadczonymi, silnie umotywowanymi funkcjonariuszami, ale także ze starszymi funkcjonariuszami, którzy jednak do tej pory rzadko znajdowali się w podobnych sytuacjach.

„Dzwonek ostrzegawczy” w sytuacji pościgowej powinien powodować automatyczne pojawianie się różnych pytań:

- Kto właściwie ma sytuację pod kontrolą? Kto decyduje, co się dzieje? Czy może uciekający wodzi mnie za nos?
- Jakie są warunki pogodowe, warunki drogowe, widoczność?
- Jakie ryzyko gotowy jest podjąć uciekający?
- Na jakie ryzyko narażamy się podczas pościgu?
- Czy mam ogólne spojrzenie na całość sytuacji?

W trakcie samego pościgu proponuję przestrzegać pewnych zasad dotyczących pościgu:

- zachować odstęp do ściganego (nie podjeżdżać za blisko – tylko na tyle, aby nie stracić go z oczu), zmniejszyć stres ściganego poprzez zwiększenie odstępu,
- unikać ryzykownych, nieprzemyślanych manewrów podczas jazdy,

- zaprzestać pościgu w razie zbyt wielkiego ryzyka (za duża prędkość, warunki drogowe, pogodowe, zbyt duży ruch uliczny, zagrożenie dla innych uczestników ruchu drogowego),
- osoba siedząca obok kierowcy powinna działać na niego uspakajająco – nie podżegać do ryzykowania!,
- praca zespołowa,
- meldować jednostce dowodzącej pozycję, kierunek i wszelkie zmiany położenia poprzez osobę obok kierowcy.

Proponowałbym pewne ograniczenia prędkości podczas pościgu. Twierdzę, że przekroczenie tych prędkości już pociąga za sobą znamion ryzyka.

Zalecana prędkość:

- w miejscowościach zabudowanych: *max 20 km/h* szybciej niż dopuszczają przepisy,
- poza obszarem zabudowanym: *max 30 km/h* szybciej niż dopuszczają przepisy.

Ma to znaczenie jeśli chodzi o konsekwencje odpowiedzialności prawnej, dyscyplinarnej i karnej. Jeśli zwiększenie prędkości powoduje podwojenie drogi hamowania (np. 50 km/h – 70 km/h odpowiednio 25 m – 49 m), zagrożenie jest zbyt duże. Nie jest wówczas uwzględnione bezpieczeństwo publiczne, tzn. że nie powinny mieć zastosowania przepisy o jeździe pojazdów uprzywilejowanych.

Z reguły kierowca samochodu służbowego działa często lekkomyślnie. Należy zaniechać pościgu za pojazdem jadącym z nadmierną prędkością, jeśli miałby on być ze szkodą dla innych.

- Bezpośrednio przed rozpoczęciem pościgu dokonać oceny prawnej faktów np. sprawdzić przyczyny ucieczki – czy jest to przestępstwo.
- Zależnie od przyczyny zatrzymania należy sprawdzić, czy możliwe oraz skuteczne jest zatrzymanie bez sygnałów specjalnych. Jeśli z góry wiadomo, że uciekający nie zatrzyma się, pościg powinien odbywać się najpierw w sposób niewidoczny, aby wykorzystać korzystniejsze miejsce do zatrzymania (np. na światłach ulicznych).
- Rozważenie powagi prawnej czynu – stosowne działanie.

- Co wiadomo? Jakie są przypuszczenia?
- Czy kierujący pojazdem jednoznacznie zrozumiał polecenie zatrzymania się?
- Wkalkulować błędne zachowanie się innych uczestników ruchu drogowego (nagle wyjechanie, niespodziewane hamowanie itp.).

„Nie jestem przeciwnikiem szybkiej jazdy. Jestem – i muszę być – zdecydowanym przeciwnikiem jazdy niebezpiecznej” – pisze Sobiesław Zasada. Mówimy zatem o jeździe odpowiedzialnej. W granicach własnego, prawidłowo wyczuwanego limitu bezpieczeństwa.

Niedobra i niebezpieczna jest zarówno jazda nerwowa i agresywna, traktowanie drogi jako pola walki, jak i jazda apatyczna, uważana za zło konieczne. Z badań przeprowadzonych w Anglii na kierowcach jeżdżących rutynowo i bez zaangażowania w jazdę wynika, że na prowadzenie samochodu poświęcają tylko około 30% uwagi i koncentracji.

Atutem zwolennika jazdy szybkiej jest fakt, że wkłada w nią całe skupienie i umiejętności. To już dużo. Ale dopiero od jego wyobraźni, myślenia, panowania nad emocjami i pilnowania granicy umiejętności zależy, czy będzie to jazda dobra, wysokiej jakości, czy zła i ryzykowna. Czy pościg będzie skuteczny, czy ofiarą takiego pościgu będzie jedynie sprawca, za którym został wszczęty?

Zapraszam do dyskusji.

Literatura:

Rychter W., *Kierowcom pod rozwagę*, Wydawnictwo Komunikacji i Łączności, Warszawa, 1979, s. 40.

Ustawa Prawo o ruchu drogowym z dnia 20.06.1997 r., Dz. U. 1997, nr 98, poz. 602.

Wicher J., *Bezpieczeństwo samochodów i ruchu drogowego*, Wydawnictwo Komunikacji i Łączności, Warszawa 2002, s. 135.

Wróblewski P., *Rajdowa Szkoła*, www.rspw.of.pl.

Zasada S., *Szybkość bezpieczna*, Warszawa, 1970, s. 34.

mjr Marek Zygowski

CS SG w Kętrzynie

TERRORYZM – PRZECIWDZIAŁANIE, ZWALCZANIE, LIKWIDACJA SKUTKÓW – seminarium

W terminie 24.-28.09.2007 roku uczestniczyłem w zorganizowanym przez Wyższą Szkołę Policji w Szczytnie seminarium szkoleniowym na temat: *Terroryzm – przeciwdziałanie, zwalczanie, likwidacja skutków*.

Zagadnienie rozpoznawania i zapobiegania finansowania terroryzmu przedstawione zostało przez pracowników Głównego Inspektora Informacji Finansowej. Przedmiotowa struktura umiejscowiona jest w Ministerstwie Finansów i spełnia rolę wywiadu skarbowego. Omówiono regulacje formalno-prawne dotyczące monitorowania przepływów finansowych w polskim i europejskim systemie bankowym oraz zaprezentowano bardzo interesujące przypadki konkretnych spraw rozpracowywanych przez pracowników GIIF.

Ponadto przedstawiono funkcjonujące i szeroko wykorzystywane do finansowania działań terrorystycznych systemy pozabankowe HAWALA, których podstawową cechą utrudniającą realizację zadań służbowych, przez wyspecjalizowane agendy państwowe, jest brak jakiegokolwiek dokumentacji zarówno w formie papierowej jak i cyfrowej. Szczegółowo w sposób wyczerpujący omówiony został przez funkcjonariuszy Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego blok nw. tematyki:

- Problematyka międzynarodowego terroryzmu (geneza, źródła, stan obecny).
- Działania logistyczne islamskich siatek terrorystycznych.
- Czynniki mające wpływ na stan zagrożeń terrorystycznych na terenie RP.
- Charakterystyka środowiska muzułmańskiego w Polsce (tatarskie, arabskie, czeczeńskie).

Przedstawiono historię i uwarunkowania społeczno-kulturowe krajów arabskojęzycznych oraz początki konfliktów o podłożu etniczno-religijnym, które w obecnym świecie napędzają i warunkują działania terrorystów islamskich. Ponadto zobrazowano jakie działania logi-

styczne podejmują na terenie naszego kraju i wobec obywateli naszego państwa przedstawiciele organizacji mających powiązania z ekstremistycznymi strukturami islamskimi, podając jednocześnie konkretne i udokumentowane na płaszczyźnie operacyjnej przypadki świadczące o takich działaniach, co w odniesieniu do realizowanych przez SG zadań ustawowych może mieć ogromne znaczenie.

Również w odniesieniu do działań służbowych podejmowanych przez funkcjonariuszy SG, bardzo interesująca była problematyka dotycząca środowisk islamskich funkcjonujących w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem przebywającej na terytorium naszego kraju diaspory czecheńskiej w kontekście potencjalnych zagrożeń terrorystycznych.

Zadania Policji w zwalczaniu terroryzmu w świetle przepisów resortowych analizował pracownik naukowy WSPol podinsp. dr Jerzy Szafrąński, który w oparciu m.in. o przygotowane materiały szkoleniowe przedstawił wyczerpująco wszystkie regulacje formalno-prawne obowiązujące oraz stosowane w codziennej pragmatyce służbowej Policji, w odniesieniu do problematyki zwalczania terroryzmu.

Natomiast prawodawstwo UE wobec terroryzmu oraz ściganie terroryzmu w polskim prawie karnym przedstawili dr Tomasz Aleksandrowicz oraz podinsp. Krzysztof Liedl. Treść interesującego wykładu obejmowała rozwiązania organizacyjno-prawne obowiązujące na obszarze UE oraz przewidywane kierunki rozwoju w tym zakresie zarówno w obszarze regulacji prawnych, jak i struktur państwowych wyspecjalizowanych w walce z zagrożeniami terrorystycznymi.

Jednocześnie zaprezentowano i szeroko omówiono, stosując wielorodzajowość przykładów porównawczych, analogiczne – praktyczne rozwiązania stosowane przez USA w zakresie walki z terroryzmem.

Legalizację pobytu cudzoziemców na terenie RP – ten obszar tematyczny omówił pracownik Urzędu ds. Cudzoziemców Waldemar Figat, który przedstawił najważniejsze regulacje formalno-prawne oraz wskazał wykładnię poszczególnych przepisów związanych z legalizacją pobytu cudzoziemców na terenie RP stosowaną w bieżącej działalności Urzędu.

W związku z nowymi ustawowymi zadaniami realizowanymi przez SG, a dotyczącymi m.in. rozpoznawania zjawisk o charakterze terrorystycznym i związanymi z tym problemem zmianami struktural-

nymi, przedmiotowa problematyka omówiona została przez zastępcę dyrektora Zarządu Operacyjno-Śledczego mjr. Dariusza Lutyńskiego, będącego jednocześnie uczestnikiem szkolenia, który zaprezentował przykłady działań SG w przedmiocie zwalczania zagrożeń terrorystycznych.

Zagadnienia związane z bioterroryzmem analizował Dariusz Depała, który wskazał na możliwe scenariusze zagrożeń związanych z bioterrorem oraz na funkcjonowanie struktur państwowych w trakcie masowego zagrożenia bioterrorystycznego, rolę mediów w takiej sytuacji oraz na zachowania społeczne. Jako przykład i możliwe scenariusze, zaprezentował wyniki gry strategicznej zorganizowanej przez rząd USA, gdzie stronę Polską reprezentował ówczesny Premier RP Pan Jerzy Buzek.

Problematyka dotycząca czynności operacyjno-rozpoznawczych wykorzystywanych przy zwalczaniu zagrożeń terrorystycznych omówiona została przez podinsp. Jacka Bartosza. Wskazał on na modelowe rozwiązania dotyczące pracy szeroko rozumianych służb mundurowych oraz wskazał i omówił konkretne przypadki działań operacyjnych podejmowanych wobec osób podejrzanych o związki z działalnością terrorystyczną.

Obszar współpracy międzynarodowej policji w zwalczaniu terroryzmu dotyczący roli polskiej policji we współpracy międzynarodowej w zakresie zwalczania terroryzmu przedstawił mł. asp. Anh Tran Hai. Omówił bieżący kształt współpracy międzynarodowej i wskazał głównych, strategicznych partnerów zagranicznych współpracujących, współdziałających z polską policją. Omówił zakres przedmiotowy, metody i formy współpracy w zwalczaniu terroryzmu.

Powiązania grup terrorystycznych z obszarami działalności zorganizowanych struktur przestępczych przedstawił w sposób nader wyczerpujący Pan Ryszard Lonca. Wskazał wzajemne relacje i zależności pomiędzy tymi dwoma zjawiskami. Szczególny akcent został położony na kwestię dotyczącą transferu środków pozyskanych w wyniku działalności przestępczej do grup realizujących działania terrorystyczne.

Merytoryczną dyskusję prowadzoną przez uczestników seminarium, gdzie w roli moderatorów wystąpili pracownicy naukowcy WSPol, prowadził podinsp. dr Jerzy Szafrąński.

Interesująca wymiana poglądów pozwoliła na szersze spojrzenie na tę trudną problematykę, zapoznanie się z rozwiązaniami wdrażanymi przez wyspecjalizowane służby nie tylko w naszym kraju.

pplk SG dr Andrzej Wawrzusiszyn

CS SG w Kętrzynie

dr Bogdan Chmieliński

UW-M w Olsztynie

O SZTUCE MOTYWACJI – cz. II

Poniższe treści stanowią kontynuację zapoczątkowanych w poprzednim artykule rozważań dotyczących motywacji i jej znaczenia w procesie kierowania ludźmi. Dalsza prezentacja koncepcji opisuje motywację z dwóch perspektyw:

- jako teorii motywacji w naukach psychologicznych,
- jako metody do wykorzystania w motywowaniu pracowników.

Analizie poddane zostaną dwie kolejne koncepcje teorii motywacji: teorie procesu i teorie wzmocnienia.

Teorie procesu

Teorie procesu określają, w jaki sposób i przez jakie cele motywowane są poszczególne osoby. W tej grupie można wyróżnić: teorię popędu, teorię oczekiwań, teorię sprawiedliwości.

Teoria popędu

Jest ona najstarszą teorią motywacji z grupy teorii procesu. Jej źródła odnaleźć można w pracach starożytnych Greków z nurtu hedonizmu. Według angielskich utylitarystów J. Benthama i J. S. Milla człowiek będzie wybierał spośród możliwych dostępnych działań zawsze te, które według jego odczucia prowadzić będą do osiągnięcia maksymalnej przyjemności lub odczuwania najmniejszego bólu. E. L. Thorndike z kolei zwrócił uwagę na fakt, że na proces motywacji mają wpływ doświadczenia człowieka i wydarzenia z przeszłości. Na tej podstawie sformułował tzw. prawo efektu. Mówi ono, że doświadczenie z przeszłości ma wpływ na bodźce i reakcje powodujące odczuwanie satysfakcji. Oznacza to, że jeżeli skojarzeniu bodźca z reakcją towarzyszy stan przyjemności, to związek ten zostanie z dużym prawdopodobieństwem utrwalony¹.

¹ B. Pawłowska, *Teorie motywacji*, www.soc-org.edu.pl.

Współczesną teorię popędu przestawił C. L. Hull. Przez popęd rozumie się tu bodźce, które pojawiają się w organizmie, gdy następują w nim zmiany niekorzystne dla jego wewnętrznej równowagi. Popęd nie ukierunkowuje zachowania, lecz wzmacnia poziom aktywności. Jeśli dzięki tej aktywności organizm zetknie się z przedmiotami redukującymi popęd, to nastąpi powiązanie między bodźcami wywołanymi przez aktywność, która doprowadziła do efektu, a zmianą bodźców popędowych. Znaczy to, że wystąpiło wzmocnienie danej aktywności. Dzięki temu przy następnym wystąpieniu bodźców popędowych zwiększa się prawdopodobieństwo jej powtórzenia². Występowanie tego stosunku zwane jest nawykiem.

W literaturze krytykowana jest ta teoria za trudność w wyjaśnianiu nagłych zmian motywacji u ludzi.

Teoria oczekiwań

Teoria oczekiwań zajmuje się badaniem, czego człowiek oczekuje w wyniku swego zachowania. Zachowanie ludzi według tej teorii zależy od preferowanych wartości, które człowiek może osiągnąć dzięki pracy. Przedstawicielami tej grupy są Victor Vroom (twórca teorii opartej na hierarchii wartości) i badacze, którzy jego teorię rozbudowali: L. W. Porter i E. Lawler. U podstaw teorii procesu leży pytanie: W jaki sposób i przez jakie cele motywowane są poszczególne osoby? Ważne są tu wartości, jakie człowiek osiągnie, jakie preferuje lub jakich mu brakuje.

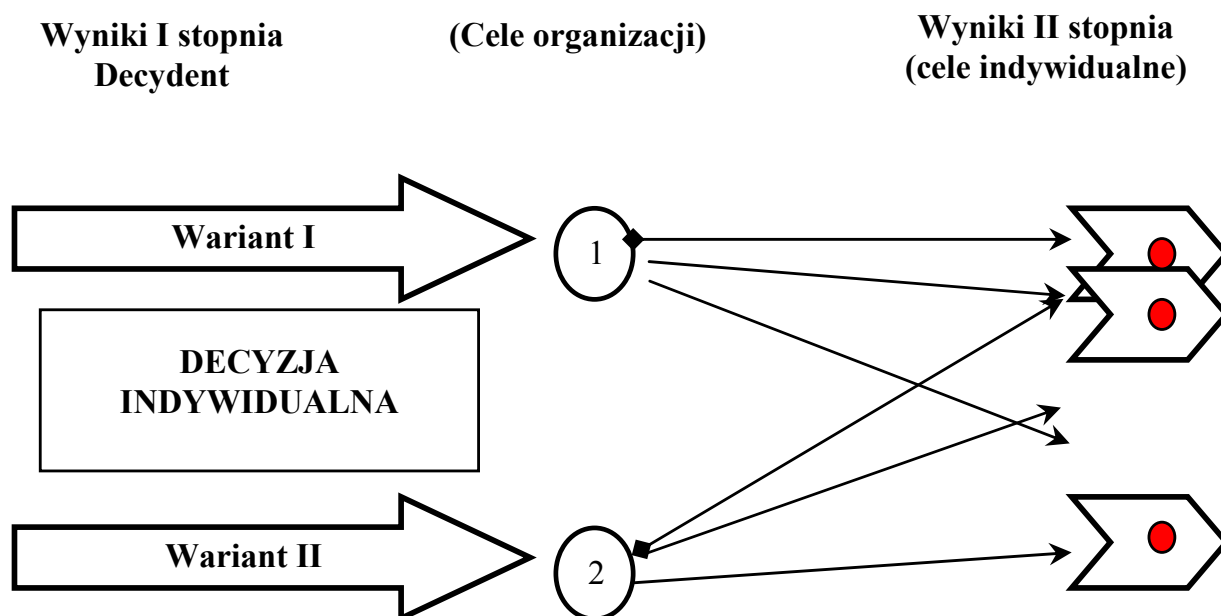
Teoria ta opiera się na założeniu, że wybór sposobu zachowania spośród możliwych wariantów uzależniony jest od:

- oczekiwań pracownika,
- instrumentalności wyniku,
- cenności nagród.

Według tej teorii zadowolenie z pracy jest efektem dobrej i wydajnej pracy. Ludzkie zachowanie jest zachowaniem decyzyjnym – pracownik musi decydować. Motywacja to, według Vrooma, proces który określa wybór między różnymi aktywnościami. Podstawową strukturę modelu Vrooma prezentuje schemat 1.

² J. Reykowski, *Procesy emocjonalne. Motywacja. Osobowość*, PWN, Warszawa 1999.

Podstawowa struktura modelu Vrooma.

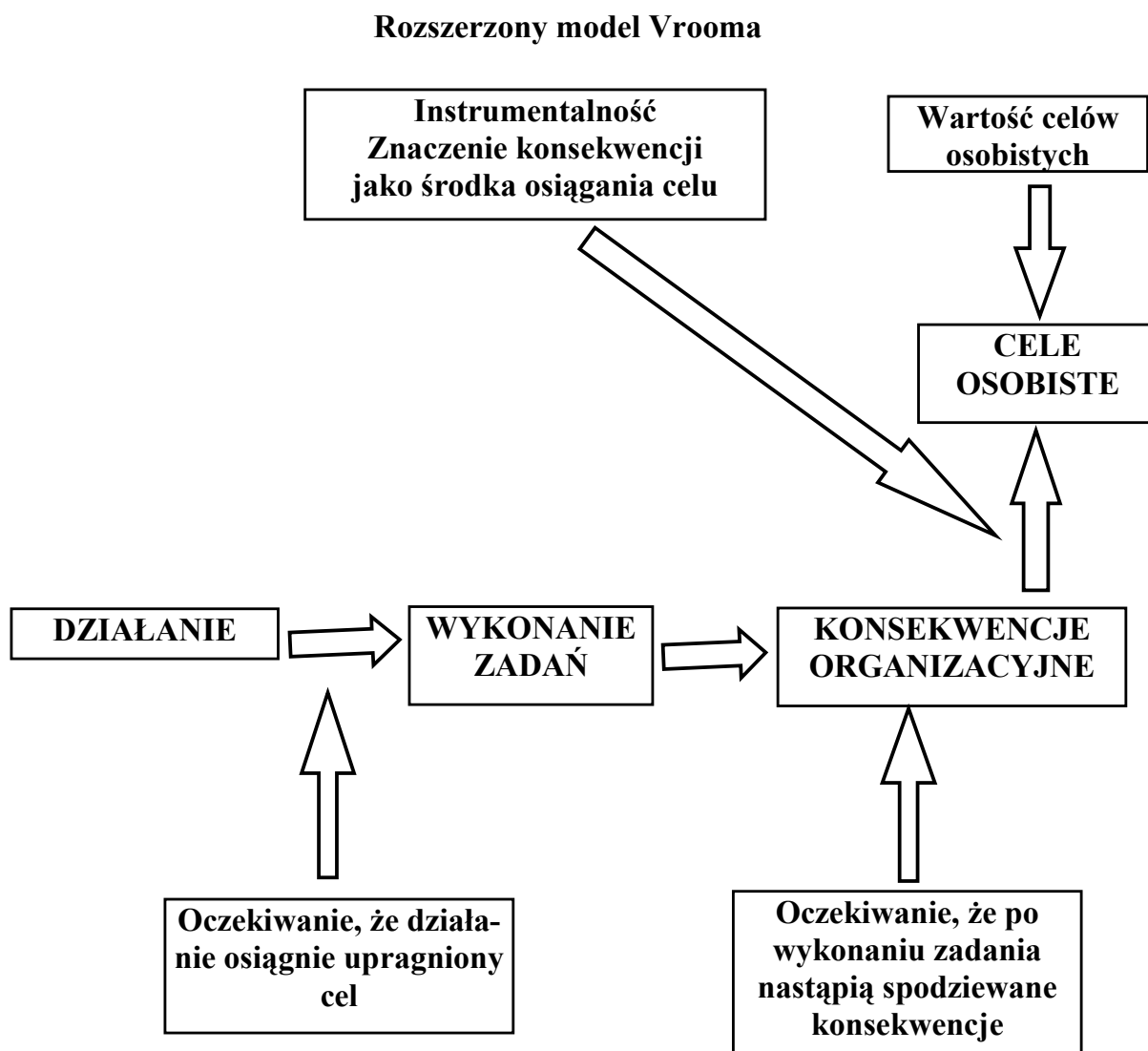

Źródło: H. Steinman, G. Schreyogg, *Zarządzanie, podstawy kierowania przedsiębiorstwem*, Wyd. Politechnika Wroclawska, Wrocław 1992.

Victor Vroom wprowadził dwa pojęcia: wartości i instrumentalności. Wartość odnosi się do tego, jak jednostka ocenia określony wariant czynności lub wyniku. Pojęcie to dotyczy pierwszego stopnia rozważań. Natomiast instrumentalność pokazuje, jaką użyteczność jednostka przypisuje czynnikowi pierwszego stopnia w celu osiągnięcia drugiego stopnia. Instrumentalność może przybierać różne wartości: pozytywne lub negatywne.

J. Porter i E. Lawler rozbudowali teorię Vrooma. Rozdzielono oczekiwane prawdopodobieństwo na dwa komponenty: wykonanie zadania i organizacyjne konsekwencje tj. nagrody. Za pomocą oczekiwanego prawdopodobieństwa jednostka jest w stanie określić, przy odpowiednim wysiłku, rozwiązanie postawionego zadania. Jest to realizacja etapu I. Na II etapie występuje kolejne oczekiwane prawdopodobieństwo, ukierunkowane na weryfikację, czy rzeczywiście z danym osiągnięciem związana jest perspektywa zmian organizacyjnych (np. awans lub nagroda). Powyższe zależności prezentuje schemat 2.

Schemat. 2.

Źródło: H. Steinman, G. Schreyogg, op. cit.

Analiza modelu ujęta w schemacie 2 wskazuje, jak za pomocą motywacji połączyć można cele organizacyjne i indywidualne poszczególnych ludzi.

Teoria motywacji oparta na koncepcji oczekiwań jest znana w wielu różnych formach i pod różnymi szyldami. W zasadzie sugeruje ona, że motywacja zależy od dwóch czynników: od tego, jak silnie czegoś pragniemy oraz od oczekiwanego prawdopodobieństwa zaspokojenia tego pragnienia. Dobrym przykładem ilustrującym tę teorię jest student zbliżający się do końca studiów i rozglądający się za pracą. W ogłoszeniach

znajduje ofertę firmy „Exxon” poszukującej nowego wiceprezesa z pensją na początek 350 tysięcy dolarów rocznie. Nawet gdyby pragnął dostać tę pracę, nie będzie się o nią ubiegać, ponieważ wie, że ma na jej uzyskanie niewielkie szanse. Następne ogłoszenie, które wpada studentowi w oko, dotyczy kogoś do zdrapywania gumy do zucia z foteli w teatrze, co może przynieść na początek 4 dolary za godzinę. Mimo że pewnie dostałby tę pracę, nie zgłosi się, ponieważ takiej pracy nie pragnie. W końcu znajduje anons o stanowisku praktykanta w zarządzaniu w wielkiej firmie za początkową pensję 25 tysięcy dolarów rocznie. Prawdopodobnie o tę posadę będzie się w końcu ubiegać, ponieważ nie tylko odpowiada mu ona, ale sądzi również, że ma rozsądną szansę jej uzyskania³.

Teoria oczekiwań wskazuje, że motywacja zależy od siły naszego pragnienia i oczekiwanego prawdopodobieństwa jego zaspokojenia. Przyjmuje się, że zachowanie jest określane przez połączenie sił tkwiących w jednostce i otoczeniu. Ponadto, ludzie mają różne rodzaje potrzeb, pragnień i celów. Wreszcie zakłada, że ludzie dokonują wyboru spośród alternatywnych planów zachowania, opierając się na postrzeganiu zakresu, w jakim dane zachowanie będzie prowadziło do pożądaných rezultatów.

Zgodnie z teorią oczekiwań motywację określają intensywność pragnienia oraz oczekiwania dotyczące możliwości jego zaspokojenia. Teoria motywacji akcentująca oczekiwania jest złożonym, lecz względnie udanym obrazem funkcjonowania mechanizmów motywacyjnych. Zatem kierownik musi zrozumieć, czego pragną pracownicy (np. płacy, awansów lub statusu), by wpłynąć na ich motywację. Chodzi tu o indywidualne oczekiwania, że wysiłek będzie prowadził do wyższych osiągnięć, że osiągnięcia przyniosą wyniki oraz iż, każdy wynik będzie miał jakąś przypisaną wartość.

Oczekiwana proporcja osiągnięć do wysiłku to postrzegane przez jednostkę prawdopodobieństwo przekształcenia się wysiłku w osiągnięcia. Kiedy dana osoba jest przekonana, że wysiłek prostą drogą doprowadzi do większych osiągnięć, oczekiwane prawdopodobieństwo będzie całkiem wysokie (bliskie 1). Jeśli dana osoba jest przekonana, że pomiędzy wysiłkiem i osiągnięciami istnieje brak związku, oczekiwane praw-

³ R. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, PWN, Warszawa 1996.

dopodobieństwo będzie bardzo słabe (bliskie 0). Przekonanie o tym, że związek pomiędzy wysiłkiem i osiągnięciami wprawdzie istnieje, ale nie jest bardzo silny, wiąże się z umiarkowanym prawdopodobieństwem (pomiędzy 0 i 1).

Oczekiwana proporcja wyników do osiągnięć to postrzegane przez jednostkę prawdopodobieństwo uzyskania, na podstawie osiągnięć, określonego wyniku. Na przykład, jeżeli pracownik jest przekonany, że wysokie osiągnięcia w pracy na pewno przyniosą podwyżkę płacy, oczekiwany stosunek wyników do osiągnięć jest wysoki (blisko 1). Pracownik przekonany, że dobre osiągnięcia w pracy nie wiążą się z nagrodami, ma tę wartość bardzo niską (bliską 0).

Teoria oczekiwań utrzymuje, że skutkiem zachowania jednostek są rozmaite wyniki (skutki) w układzie organizacyjnym. Osoba o dużych osiągnięciach w pracy może uzyskać większe podwyżki płacy, szybsze awanse i więcej pochwał od przełożonych. Z drugiej strony jednak może być bardziej narażona na stres i niechęć współpracowników. Z każdym z tych wyników może być związana pewna wartość albo wartościowość – wskaźnik odzwierciedlający, na ile dana osoba ceni sobie określony wynik. Jeżeli jednostka pragnie danego wyniku, jego wartościowość jest dodatnia, jeśli nie, jego wartościowość jest ujemna; w końcu, jeżeli dana osoba ma do danego wyniku stosunek obojętny, to jego wartościowość będzie równa zeru.

Ludzie mają rozmaite potrzeby i próbują je wyrazić w różny sposób. Dla pracownika, który wykazuje silnie wykształconą potrzebę osiągnięć i niewielką potrzebę afiliacji, podwyżka płac i awanse, jako wynik wysokich osiągnięć w pracy, mogą mieć dodatnią wartościowość, pochwały i urazy – wartościowość zerową, a stres – wartościowość ujemną. Dla pracownika z niewielką potrzebą osiągnięć i silną potrzebą afiliacji takie wyniki jak podwyżka płacy, awanse i pochwały mogą mieć wartościowość dodatnią, podczas gdy zarówno niechęć, jak i stres mogą mieć wartość ujemną.

Do wywołania motywowanego zachowania muszą być spełnione trzy warunki:

- **po pierwsze**, stosunek osiągnięć do wysiłku musi być większy od zera (dana osoba musi być przekonana, że podjęty wysiłek zaowocuje wyższymi osiągnięciami),

- **po drugie**, oczekiwana proporcja wyniku do osiągnięć musi być większa od zera (dana osoba musi być przekonana, że jeżeli uzyska lepsze osiągnięcia w pracy, to w ślad za nimi pójdą określone wyniki),
- **po trzecie**, suma wartościowości poszczególnych wyników również musi być większa od zera; jeden lub kilka wyników może mieć wartościowość ujemną, jeżeli zostanie to z nadwyżką skompensowane dodatnią wartościowością innych wyników.

Teoria oczekiwań sugeruje, że o ile warunki te zostaną spełnione, ludzie będą prawidłowo motywowani do pracy⁴. Praktyczne wnioski wynikające z teorii oczekiwań dla kierowników i organizacji według Portera i Lawlera przedstawia tabela 1.

Tabela 1.

Wnioski z teorii oczekiwań

Wnioski dla kierowników	Wnioski dla organizacji
1. Określić nagrody cenione przez każdego z podwładnych.	1. Organizacje dostają zwykle to, co nagradzają, a nie to czego chcą.
2. Wyznaczyć pożądaną poziom efektywności i zapewnić jego osiągalność.	2. Można spowodować, że praca z istoty będzie przynosić wewnętrzne zadowolenie.
3. Wiazać nagrody z efektywnością.	3. Ważną rolę w procesie motywacji odgrywa bezpośredni przełożony.
4. Analizować czynniki mogące przeciwdziałać skuteczności nagrody.	
5. Zapewnić odpowiedniość nagrody.	

Źródło: J. A. Stoner, Ch. Wankel, *Kierowanie*, PWE, Warszawa 1996.

⁴ Ibidem.

Kierownicy pragnący poprawić motywację swoich podwładnych mogą podjąć kolejne kroki wdrażające podstawowe idee teorii oczekiwań. Zacząć należy od odgadnięcia, jakich wyników (tj. nagród) pragnęliby poszczególni pracownicy. Następnie zdecydować, jakie rodzaje i jaki poziom osiągnięć przyczynia się do realizacji celów organizacji. Dalej dopilnować, by pożądanym poziom osiągnięć był możliwy do uzyskania. Należałoby też upewnić się co do istnienia związku pomiędzy pożądanym poziomem wyników (albo nagród) a pożądanymi osiągnięciami. Później poddać całą sytuację analizie z punktu widzenia ewentualnej sprzeczności oczekiwań i zapewnić, by nagrody miały odpowiednią wysokość. Na koniec należałoby się upewnić, że cały system jest sprawiedliwy (równy dla wszystkich).

Firma A&P ze sporym powodzeniem zastosowała u siebie teorię oczekiwań. W sklepach A&P w Filadelfii pracownicy zgodzili się na 25% obniżki płacy, jednakże uzyskali jednocześnie możliwość wyższych premii za lepszą pracę. Każdy pracownik wie, co trzeba robić, żeby uzyskać premię. Pracownicy zarabiają więcej niż poprzednio, a jednocześnie sklepy osiągają wyższą zyskowność⁵.

Teoria oczekiwań ma jednak również pewne ograniczenia. Mimo że jest ona pomyślana sensownie i uzyskała ogólne potwierdzenie w badaniach empirycznych, jej zastosowanie jest dość trudne. Żeby rzeczywiście w całości wykorzystać ją w miejscu pracy, kierownik musi zidentyfikować wszystkie potencjalne wyniki dla każdego pracownika, określić odpowiednie wielkości oczekiwane i następnie jakoś to wszystko zbilansować w celu zmaksymalizowania motywacji pracownika. Procedura taka wymaga ogromnych nakładów pracy kierownika.

Teoria sprawiedliwości

Ostatnim podejściem do motywowania w ramach teorii procesu jest tzw. teoria sprawiedliwości, za twórcę której uchodzi J. S. Adams. Teoria ta powstała w wyniku krytyki teorii człowieka ekonomicznego, modelu instrumentalnego V. Vrooma oraz teorii motywacji opartej na potrzebie osiągnięć. Jej źródła można dopatrywać się w teorii wymiany społecznej G. Homansa oraz teorii dysonansu poznawczego L. Festingera. Opiera się ona na założeniu, że ważnym czynnikiem motywacji jest indywidualna

⁵ Ibidem.

ocena, dokonywana przez pracownika, dotycząca sprawiedliwości czy słuszności otrzymanej nagrody. Sprawiedliwość można tu określić jako stosunek nakładów pracy pracownika (jego wysiłków i umiejętności) do uzyskanych przez niego nagród (wynagrodzenie, awans), w porównaniu do nagród przyznawanych innym pracownikom za podobne nakłady. Wszelkie odchylenia zarówno powyżej, jak i poniżej, prowadzą do występowania napięć⁶.

Teorie wzmocnienia

Teorie wzmocnienia zwane także teoriami wzmocnienia pozytywnego lub modyfikacji zachowań wychodzą z założenia, że ludzie postępują tak, jak postępują, ponieważ nauczyli się tego w przeszłości (zachowania mogą wiązać się z przyjemnymi lub nieprzyjemnymi efektami). Oparte są na behawiorystycznej koncepcji, która określa zachowanie człowieka jako funkcję instynktu.

Koncepcja wzmocnienia wyjaśnia rolę nagród w wywoływaniu zmiany zachowań lub w utrzymywaniu przez pewien czas zachowań niezmiennych. Konkretnie, teoria wzmocnienia głosi, że zachowanie pociągające za sobą karę ma mniejsze szanse powtórzenia się. Takie podejście do wyjaśnienia zachowania zostało początkowo wypróbowane na zwierzętach, później jednak badania wykazały, że znajduje ono zastosowanie również w zachowaniach ludzkich. Określając kwestię najprościej, koncepcja wzmocnienia, to podejście do motywacji, zgodnie z którym zachowanie wywołujące nagrody będzie prawdopodobnie powtarzane, a prawdopodobieństwo powtórzenia się zachowań pociągających za sobą karę jest mniejsze⁷.

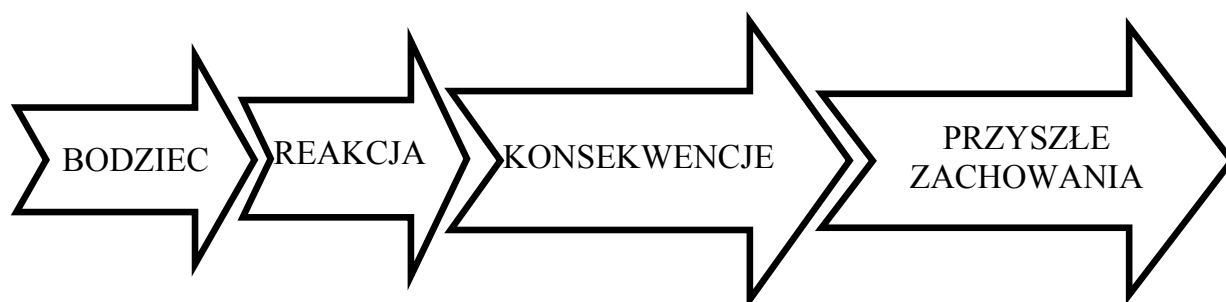
Teoria modyfikacji zachowań według B. F. Skinnera

B. F. Skinner uważał, że głównym sterownikiem zachowań ludzkich jest środowisko społeczne. Dlatego też zmieniając środowisko, można zmienić jednocześnie zachowanie jednostki i modyfikować jej reakcje – osłabiając je lub wzmacniając. Proces modyfikacji zachowań przedstawia schemat 3.

⁶ B. Pawłowska, op.cit.

⁷ R. Griffin, op. cit.

Łańcuch modyfikacji zachowań według Skinnera

Źródło: oprac. własne.

Skinner wyróżnia kilka technik modyfikacji zachowań ludzkich:

- **pozytywne wzmocnienie**: konsekwencja poprzedniego zachowania, ocenionej pozytywnie i pożądanego w przyszłości,
- **uczenie unikania**: uciekanie od nieprzyjemnych i niekorzystnych następstw mających miejsce po realizacji jakiegoś zadania,
- **wygaszanie**: to redukcja niepożądanych i niechcianych zachowań lub też zachowań i działań nie przynoszących oczekiwanej nagrody,
- **karanie**: najbardziej radykalny środek zmiany zachowania wywierający skutek natychmiastowy, przez zakazanie wykonywania, choć nie zawsze uzasadniony etycznie.

Dużą uwagę przykładął również do obserwowania fizycznych reakcji człowieka. Wprowadził pojęcie czynnika wzmocniającego. Jest to według niego – każdy bodziec, który następuje po reakcji i zwiększa prawdopodobieństwo jej wystąpienia.

Teorię B. F. Skinnera można przełożyć na motywowanie pracowników w przedsiębiorstwie. Przede wszystkim chcąc mieć idealnego pracownika, należy mu stworzyć idealne środowisko w miejscu pracy. Tylko w takim środowisku człowiek będzie w stanie rozwinąć cały swój potencjał. Pracodawca może manipulować pracownikiem za pomocą bardzo prostych gestów i mimiki: „uśmiechy, potakiwania, klepanie po plecach i pieniądze, to wszystko należy do zgeneralizowanych czynników

wzmacniających”. Bardzo ważne dla motywowania pracowników jest twierdzenie Skinnera dotyczące karania. Według niego karać należy reakcję, a nie osobę w myśl zasady, „choć reakcje mogą być niepożądane, to u ludzi nigdy nie powinno się wytwarzać poczucia, że to oni są niepożądani”⁸.

Kierownicy mogą w układzie organizacyjnym korzystać z czterech podstawowych rodzajów wzmocnienia, które zawiera tabela 2.

Tabela 2.

Elementy teorii wzmocnienia

Układ warunków wzmocnienia	
1. Wzmocnienie pozytywne Wzmocnienie zachowania przez obwarowanie go pożądanymi następstwami.	3. Kara Osłabienie zachowania przez obwarowanie go następstwami niepożądanymi.
2. Unikanie Wzmocnienie zachowania poprzez dopuszczenie do unikania niepożądanych następstw.	4. Eliminacja Osłabienie zachowania poprzez niedopuszczenie do pożądaných następstw.
Harmonogramy stosowania wzmocnienia	
1. Ustalona częstotliwość Wzmocnienie stosowane w stałych odstępach czasu, niezależnie od zachowania.	3. Ustalony stosunek Wzmocnienie stosowane po stałej liczbie zachowań, niezależnie od czasu.
2. Zmienna częstotliwość Wzmocnienie stosowane w zmiennych odstępach czasu, niezależnie od zachowania.	4. Zmienny stosunek Wzmocnienie stosowane po zmiennej liczbie zachowań, niezależnie od czasu.

Źródło: R. Griffin, op. cit.

⁸ P. G. Zimbardo, F. L. Ruch, *Psychologia i życie*, PWN, Warszawa 1997.

Dwa rodzaje wzmocnienia wzmacniają lub podtrzymują zachowanie, a dwa inne osłabiają je lub redukują. Wzmocnienie pozytywne, które wzmacnia zachowanie, to nagroda lub pozytywny wynik następujący na skutek pożądanego zachowania. Kiedy kierownik widzi szczególnie dobrą pracę pracownika i daje wyraz swemu uznaniu chwając go, pochwała taka pozytywnie wzmacnia zachowanie polegające na dobrej pracy.

Inne czynniki w organizacji wywierające dodatni wpływ wzmacniający to: podwyżki płac, awanse i nagrody. Należy rzecz jasna stosować całe zespoły środków motywacji o charakterze komplementarnym (wzajemnie wzmacniających się), w zależności od osobowości pracownika, jego hierarchii wartości i ról, jakie spełnia w organizacji⁹. Powinno się też łączyć je w system, gdyż skuteczność motywacji zależy od równoczesnego oddziaływania na pracownika wielu motywów zarówno materialnych, jak i moralnych¹⁰.

Dla przykładu pracownicy zatrudnieni w centrum obsługi klienta General Electric Co. otrzymują odzież roboczą, sprzęt sportowy, a nawet wycieczki do Disneylandu jako nagrodę za wyróżniające osiągnięcia¹¹.

Unikanie również wzmacnia pożądane zachowanie. Pracownik może się punktualnie stawić do pracy w celu uniknięcia reprimendy; w tym przypadku jest motywowany do wykazania punktualności w celu uniknięcia niemiłych następstw, jakie może pociągnąć za sobą spóźnianie się. Kara jest przez niektórych kierowników wykorzystywana jako środek osłabiania zachowań niepożądanych.

Gdy pracownik pozoruje pracę, spóźnia się, pracuje źle albo wtrąca się niepotrzebnie do pracy innych, kierownik może się uciec do nagany, środków dyscyplinarnych lub kar pieniężnych.

Takie działanie oparte jest na rozumowaniu, że następstwa niemiłe zmniejszają prawdopodobieństwo ponownego zdecydowania się pracownika na dane zachowanie.

Często jednak pożądane byłoby w miarę możliwości trzymanie się wzmocnienia pozytywnego, zważywszy niekorzystne efekty uboczne karanie (urazy i wrogość). Unikanie i kara są ze sobą w oczywisty sposób

⁹ Zob. M. Grzybowski, *Personel z motywem*, „Życie gospodarcze” nr 30/1997.

¹⁰ Por. J. Penc *Skuteczne zarządzanie organizacją*, Wyższa Szkoła Marketingu i Biznesu, Łódź 1999.

¹¹ M. Grzybowski, op. cit.

związane. Jeżeli pracownik punktualnie stawia się do pracy w obawie przed naganą, działa mechanizm unikania. Jeżeli natomiast zdarzy mu się rzeczywiście spóźnić i spotka go za to nagana, mamy do czynienia z karą, która prawdopodobnie zmieni jego zachowanie.

Również eliminacja może być wykorzystana do osłabienia zachowania, zwłaszcza niegdyś nagradzanego. Kiedy pracownik opowie marny dowcip a szef zareaguje głośnym śmiechem, taka reakcja wzmacnia zachowanie i może skłaniać pracownika do opowiadania następnych nieśmiesznych dowcipów.

Natomiast ignorując takie zachowanie, szef może sprawić, że niepożądane zachowanie będzie występowało coraz słabiej, by w końcu zupełnie zaniknąć. Ważny jest nie tylko rodzaj wzmocnienia, ale również wybór odpowiedniego momentu i częstotliwości wzmocnienia.

W tabeli 2 pokazano również różne strategie wzmocniania. Schemat oparty na stałej częstotliwości zapewnia wzmocnienie w ustalonych odstępach czasu, niezależnie od rodzaju zachowania. Dobrym przykładem takiego schematu są tygodniowe lub miesięczne wypłaty zarobków. Metoda ta zapewnia najmniej bodźców do dobrej pracy, ponieważ pracownicy wiedzą, że będą opłacani regularnie niezależnie od wysiłku, jaki wkładają w pracę.

Schemat o zmiennej częstotliwości wzmocniania przewiduje również rozkład wzmocnienia w czasie, jednakże częstotliwość stosowania wzmocnienia jest zmienna. Schemat ten nadaje się do pochwał lub innych nagród polegających na wizytach lub inspekcjach. Kiedy pracownicy nie wiedzą, kiedy mogą się spodziewać wizyty szefa, starają się na ogół utrzymać przez cały czas rozsądnie wysoki poziom wysiłku.

Schemat o stałym stosunku zapewnia wzmocnienie po określonej liczbie przypadków określonego zachowania, niezależnie od tego, ile czasu upłynie pomiędzy nimi. Wpływa to na jeszcze wyższy poziom wysiłku. Na przykład, gdy Sears, Roebuck and Co. rekrutuje nowych klientów-użytkowników kart kredytowych, sprzedawca dostaje niewielką premię od co piątego wniosku wysłanego z jego działu¹².

¹² A. Gick, M. Tarczyńska, *Motywowanie pracowników*, PWE, Warszawa 1999.

Układ taki zapewnia wysoki poziom motywacji, ponieważ każdy wniosek zbliża pracownika do kolejnej premii. Kierownik, który wykorzystuje schemat o zmiennym stosunku – najsilniejsze narzędzie motywacyjne w sensie podtrzymywania zachowań pożądanых, zmienia liczbę przypadków takich zachowań niezbędnych do każdego wzmocnienia. Przełożony, który chwali pracownika za jego drugie zamówienie, potem udziela pochwały po szóstym kolejnym, potem po dziesiątym, potem po piątym i po trzecim, stosuje schemat o zmiennym stosunku.

Na pracownika działają silne bodźce do zwiększenia częstotliwości zachowania pożądanego, ponieważ każdy taki przypadek zwiększa prawdopodobieństwo otrzymania nagrody. Oczywiście jednak, taki schemat trudno zastosować do nagród formalnych, takich jak płace (jeśli w ogóle jest to możliwe), ponieważ śledzenie poszczególnych nagród byłoby zbyt skomplikowane¹³.

Zrozumienie motywacji przez kierowników jest bardzo ważne, gdyż to oni muszą ukierunkować ludzi tak, by osiągnęli cele własne i organizacji. Motywowanie to proces ciągły. Każdy kontakt szefa z pracownikiem może wpłynąć na niego motywująco lub demobilizująco. W każdym spotkaniu z podwładnym można tę okazję wykorzystać lub ją zmarnować. Nie ma niestety (a może to i lepiej!) jednego magicznego sposobu, który sprawdziłby się w każdej sytuacji i pasowałby do każdego podwładnego, tak aby móc go bardziej zmotywować.

Bardzo ważne jest utrzymanie własnej motywacji na wysokim poziomie. Jeśli sami nie jesteśmy pełni entuzjazmu, nie uda się „przełać” tego entuzjazmu na innych. Jeśli sami nie wierzymy w powodzenie danej akcji, nie przekonamy innych, aby uwierzyli.

Aby być dobrym inspiratorem, powinno się poszerzać swoją wiedzę, nawiązywać kontakty z innymi ludźmi uważanymi za dobrych inspiratorów (nawet, jeśli wymaga to odbycia długiej podróży). Poza tym należy dokładnie:

- analizować wszelkie pomysły,
- pracować nad ich udoskonaleniem,
- unikać podejmowania nieprzemyślanych decyzji.

¹³ R. Griffin, op. cit.

Należy też wyrobić w sobie odporność na krytykę, gdyż nigdy nie uda się zadowolić wszystkich. Nie wolno się załamywać. Człowiek, który chce podnieść na duchu innych, nie może sam tracić nadziei.

Zadaniem kierownika, mówiąc najprościej, jest stworzenie takich warunków pracy podwładnym, w których pracownicy będą sami dobrze myśleli o sobie, tzn. mieli szacunek do siebie i pozytywne wyobrażenie o sobie. Podstawową zasadą menedżera, kierownika jest rozmawianie z ludźmi, słuchanie ich i traktowanie ich tak, jakby sami chcieliby być traktowani w danej sytuacji.

Motywowanie pracowników jest trudną i jednocześnie zachwycającą okolicznością połączenia zdrowego rozsądku oraz głębokiego zrozumienia mechanizmów oraz sił napędowych poruszających ludzi. Kluczem do motywacji jest poczucie własnej godności, a zadaniem kierownika jest wyrobienie w podwładnym poczucia „bycia wygranym” – poczucia, że wykonuje ważną pracę i że jest ona doceniana¹⁴.

Środki motywacji wywierają duży wpływ na zachowanie ludzi i dlatego ich stosowanie powinno być rozsądne. Podejmowane działania nie mogą osłabiać motywacji. Powinny skłaniać pracowników i kierowników do:

- zaniechania postawy bierności i asekuracji,
- podnoszenia wydajności swojej pracy i kwalifikacji,
- podejmowania ambitniejszych zadań,
- przyjmowania postawy zaangażowania i chęci współpracy.

Kierownik chcąc skutecznie motywować musi postępować sprawiedliwie, aby w odczuciu pracowników istniała korelacja pomiędzy wielkością otrzymanych korzyści (materialnych i moralnych) a nakładami starań i wynikami osiąganymi w pracy.

Zaprezentowane rozważania są tylko wierzchołkiem góry lodowej zwanej motywacją. Nie ma jednego sposobu motywacji, jednego właściwego podejścia do pracownika. Wiele rzeczy w kwestii motywacji opiera się na intuicji i zdrowym rozsądku w wyborze drogi motywacyjnej pracowników.

¹⁴ Zob. B. Tracy, *Droga do sukcesu*, Wydawnictwo Muza S.A., Warszawa 2005.

Ważne jest jednak zrozumienie, że bez motywacji żaden pracownik nie będzie w pełni wydajny. Nawet jeśli będzie tzw. „dobrym pracownikiem”, to warto zadać sobie pytanie: Co by było, gdyby go jeszcze wzmocnić odpowiednio motywując?

ppłk SG dr Stanisław Dubaj

Nadbużański OSG w Chełmie

**PŁK EMIL WOJCIECH CZAPLIŃSKI (1892-1976)
– ZAPOMNIANY BOHATER POLSKICH
FORMACJI OCHRONY GRANIC**

Zabierając głos w trakcie konferencji poświęconej polskim formacjom ochrony granic, miałem przyjemność przedstawić wstępne informacje dotyczące jakże interesującej postaci płk. Emila Wojciecha Czaplińskiego. Płk. E. Czapliński był dwukrotnie związany z polskimi formacjami ochrony granic. Po raz pierwszy w latach 1929-1932 jako zastępca komendanta [głównego – St. D.] Straży Granicznej i po raz wtóry w latach 1945-1946 jako szef Wydziału Służby Pogranicznej Dowództwa Okręgu Wojskowego nr 7 w Lublinie. Tą nietuzinkową postacią zainteresowałem się bliżej, kiedy gromadziłem materiały o chełmskich jednostkach Wojsk Ochrony Pogranicza w 50 rocznicę ich powstania¹.

Zainteresowanie moje osobą płk. E. Czaplińskiego pogłębiło się i nabrało zupełnie innego wymiaru, kiedy poznałem osobiście syna bohatera – Janusza Czaplińskiego, zamieszkałego w Lublinie, w domu wybudowanym jeszcze w 1934 r. przez jego ojca – Emila. Z wielkim pietyzmem gromadzi on wszelkie rodzinne pamiątki. Ze szczególną atencją odnosi się zwłaszcza do tych, które związane są z jego ojcem. Niniejszy materiał – w znacznej większości oparty na danych udostępnionych przez Janusza Czaplińskiego² – jest zapowiedzią szerszego opracowania po-

¹ Materiały związane z chełmskimi jednostkami WOP, *Jednostki Wojsk Ochrony Pogranicza z siedzibą w Chełmie w latach 1945-1991*, przedstawiłem podczas konf. nauk. zorganizowanej w 2005 r. w CS SG w Kętrzynie.

² Szczególnie cennym dokumentem są wspomnienia spisane przez E. Czaplińskiego pod koniec jego życia. Niestety, nie udostępniono mi tego dokumentu w całości a dysponuje

święconego płk. Emilowi Wojciechowi Czaplńskiemu, które zostanie przygotowane na 2008 rok – w 80 rocznicę powołania Straży Granicznej II RP.

Emil Wojciech Czaplński urodził się w Krakowie 8 września 1892 roku w zubożałej rodzinie szlacheckiej³ o tradycjach patriotycznych⁴. Był jednym z dziewięciorga dzieci małżeństwa Czaplńskich – Kazimierza i Emilii z domu Popiel⁵.

Emil – po ukończeniu IV Gimnazjum w Krakowie, w 1910 r. rozpoczął studia na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, uzyskując w roku 1914 absolutorium. Już od 1910 r. związał się w rodzinnym Krakowie z ruchem skautowym i odtąd harcerstwo miało stać się jego drugą, obok wojska, życiową pasją. W hierarchii skautowej osiągnął najwyższy stopień – „Harcerza Rzeczypospolitej”⁶.

W latach 1913-1914 ukończył szkołę oficerską Polskich Drużyn Strzeleckich. Po wybuchu I wojny światowej wstąpił do Legionów. Służył najpierw w 1 pułku piechoty (pp), a następnie w 2 pp przechodząc

jedynie jego skserowanymi fragmentami, wybranymi przez J. Czaplńskiego. Zamieszczona fot. płk. E. Czaplńskiego wykonana została w 1938 r. i pochodzi także ze zbiorów rodzinnych J. Czaplńskiego.

³ Czaplńscy herbu DROGOSŁAW wzięli nazwisko od wsi Czaplina w ziemi czerskiej, skąd przeprowadzili się na Litwę w końcu XVII w. Pradziadowie ich walczyli pod Chocimiem, brali udział w szeregach zbrojnych konfederatów barskich. Po rozbiore ojczyzny, po licznych tułaczkach osiedlili się w ziemi sądeckiej pod Grybowem. „...tutaj wspólnie zabudowali się i podjęli wspólną znużoną, drobną gospodarke rolną (...) Tu przybierali sobie żony, a dzieci ich już nie odstępowały rodziców...” – z oprac. J. Czaplńskiego s. Emila na podstawie rodzinnych dokumentów i pamiątek, daty brak.

⁴ Z dokumentów i pamiątek rodzinnych wynika, że dziadek Emila – Mateusz – był uczestnikiem powstania listopadowego, a ojciec Emila – Kazimierz – brał udział w powstaniu styczniowym.

⁵ Spośród dziewięciorga rodzeństwa, także starszy brat Emila – Władysław związał się z żołnierskim mundurem. W stopniu podpułkownika Wojska Polskiego po wybuchu II wojny światowej został wzięty do niewoli sowieckiej i wszelki ślad po nim zaginął. Czynione przez J. Czaplńskiego poszukiwania stryja Władysława nie przyniosły oczekiwanych rezultatów.

⁶ Z tego okresu datuje się także znajomość E. Czaplńskiego z M. Żymierskim – późniejszym marszałkiem Polski. E. Czaplński w swoich wspomnieniach pisał: „Do grona starszyny należał szczególnie ceniony, znawca sztuki wojennej i wiedzy wojskowej kol. Michał Żymierski, który zjawiał się wśród nas w mundurze austriackim...”. M. Żymierski odegrał później szczególną rolę w życiu płk. E. Czaplńskiego.

cały szlak bojowy Legionów. Był kilka razy ciężko ranny – przetrzął piersi, przetrzął uda, kontuzja nogi. Za kampanię legionową 1914-1918 oraz zasługi w wojnie polsko-radzieckiej 1920 r. już w Polsce niepodległej otrzymał szereg odznaczeń, m.in.:

- Krzyż Virtui Militari,
- pięciokrotnie Krzyż Walecznych,
- Złoty Krzyż Zasługi,
- Krzyż Niepodległości⁷.

W 1921 r. ukończył w Warszawie-Rembertowie kurs dowódców pułku, a w roku 1927 – kurs wyższych dowódców, awansując jednocześnie do stopnia pułkownika⁸. W latach 1920-1929 dowodził 2 pp⁹.

Wiosną 1929 r. został skierowany przez ministra spraw wojskowych do służby w Straży Granicznej na stanowisko zastępcy komendanta. Do jego obowiązków w tym czasie należały kierowanie i kontrola organizacji procesu wyszkolenia wojskowego oraz koordynacja współpracy organów Straży Granicznej z władzami wojskowymi¹⁰.

W tymże 1929 r. Emil Czapliński zawarł związek małżeński z Karoliną Jezierską¹¹.

Służbę w Straży Granicznej Emil Czapliński pełnił do końca lutego 1932 roku, bowiem od 1 marca objął stanowisko komendanta garnizonu i miasta Lublin. Na stanowisku tym pozostał aż do wybuchu II wojny

⁷ Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie (dalej: ASG), Dowództwo WOP, sygn. 1589/1057; także – *Encyklopedia wojskowa*, t. II, Warszawa 1932, s. 20.

⁸ Z zachowanych dokumentów wynika, że „Pan podpułkownik Czapliński Emil Wojciech – wykazawszy zalety właściwe powołaniu oficera oraz zdolności do spełniania obowiązków nadanego mu stopnia oficerskiego i gotowość poświęcenia wszelkiego KU DOBRU i CHWALE OJCZYZNY uzyskał w porządku prawem określonym stopień pułkownika w korpusie oficerów piechoty ze starszeństwem od dnia 01.01.1927 roku z kolejnością 16. Patent Oficerski Nr 9480, Warszawa, dnia 31.12.1934 roku” [pisownia oryginalna – St. D.]. „Patent Oficerski” – oryginał w zbiorach rodzinnych J. Czaplińskiego, kserokopia w posiadaniu autora.

⁹ *Słownik biograficzny miasta Lublina*, red. A. Witusik, J. Skarbek, T. Radzik, Lublin 1993.

¹⁰ Z okresu służby E. Czaplińskiego w SG, w rodzinnych zbiorach J. Czaplińskiego przechowywany jest bardzo interesujący album z fotografiami. Pamiątkowy album w 1932 r. płk E. Czapliński otrzymał w prezencie od swoich podwładnych – oficerów Centralnej Szkoły SG w Górze Kalwarii. Kopie fotografii z albumu w posiadaniu autora.

¹¹ Ze związku tego urodziło się troje dzieci: Wiesław, Halina i najmłodszy Janusz.

światowej. We wrześniu 1939 r. kierował on obroną przeciwlotniczą miasta¹² oraz ewakuacją wojsk i ważniejszych zakładów pracy na wschód, do Łucka i Równego.

Wprawdzie udało mu się uniknąć niewoli sowieckiej, ale na początku lutego 1940 r. został w Lublinie aresztowany przez Niemców i wywieziony do oflagu w Grossborn-Rederitz. Do Lublina powrócił dopiero w lutym 1945 r. po wyzwoleniu obozu.

Po zgłoszeniu się do nowych władz wojskowych od dnia 23 lutego 1945 r. pozostawał w dyspozycji naczelnego dowódcy Wojska Polskiego, jednakże bez żadnego przydziału przez kilka miesięcy. Rodzina Czaplińskich pozostawała w tym czasie w bardzo trudnej sytuacji materialnej.

Dopiero osobiste spotkanie płk. E. Czaplińskiego z naczelnym dowódcą – Michałem Żymierskim i odnowiona znajomość przyniosły wymierne efekty. Od 10 sierpnia tegoż roku płk E. Czapliński ponownie otrzymał stanowisko komendanta miasta Lublin¹³.

Funkcje tę sprawował zaledwie przez półtora miesiąca, bowiem od 25 września został mianowany szefem Wydziału Służby Pogranicznej (zwanym także Wydziałem Wojsk Ochrony Pogranicza) przy Dowództwie Okręgu Wojskowego nr 7 w Lublinie¹⁴. Piastując to stanowisko, był odpowiedzialny za sformowanie 7 Oddziału Ochrony Pogranicza w Chełmie.

¹² W licznych dokumentach z tego okresu zachowały się informacje o nader szlachetnym czynie płk. E. Czaplińskiego, który swoim honorowym zachowaniem ocalił od samosądu dwóch zestrzelonych w okolicy Lublina niemieckich lotników. Dzięki osobistej interwencji płk. E. Czaplińskiego dwóch oficerów Luftwaffe ocalało przed linczem wzburzonego tłumu mieszkańców i trafiło do niewoli. Jeden z nich – kpt. Eduard Reiter, bardzo wdzięczny za ocalenie życia, przez wiele lat po wojnie utrzymywał bardzo życzliwe kontakty z płk. E. Czaplińskim i jego rodziną – szerzej na ten temat zob. np. „Skrzydłata Polska” nr 13-14 z 1991, s. 19-21 oraz „Gazeta w Lublinie” z 11.09.1993, s. 5.

¹³ Ibidem. Syn Janusz twierdzi, że ojciec był także ponownie w tym czasie „komendantem garnizonu”, jednakże ze względu na pojawiające się różne wersje, kwestia ta wymaga dalszego badania.

¹⁴ ASG, Dowództwo WOP, sygn. 1589/1057. Z kolei według informacji J. Czaplińskiego – ojciec równolegle sprawował dwie funkcje komendanta miasta i garnizonu Lublin oraz szefa Wydziału WOP przy DOW nr 7. Jednakże informacji tych nie potwierdzają oficjalne dokumenty.

W związku z tym często wyjeżdżał na inspekcje jednostek nadgranicznych i – jak wynika z jego osobistych zapisków – zdarzało się, że brał udział w walkach z grasującymi nad granicą bandami UPA.

Współpraca z kadrą dowódczą WOP w Chełmie daleka jednakże była od doskonałości. Jak pisze – „Czasami trudno było znaleźć język z oficerami – wopistami. Jako że około pięćdziesięciu procent spośród nich to byli Rosjanie skierowani do polskiej armii. A już najgorzej stosunki układały się z wojskową Informacją radziecką operującą równolegle na tym samym terenie (...)

Na temat działalności tej Informacji i w ogóle, »braterskich stosunków«, dużo w mej krótkiej, bo dwuletniej służbie w Ludowym WP zebrałem faktów i napatrzyłem się do syta...” [pisownia oryginalna – St. D.]¹⁵.

Niestety, najgorsze dla płk. E. Czaplińskiego miało dopiero nadejść. Jesienią 1946 r. reorganizując struktury Wojsk Ochrony Pogranicza zlikwidowano dotychczasowe Wydziały WOP przy okręgach wojskowych, eliminując tym samym pośrednie ogniwo dowodzenia pomiędzy Departamentem WOP w Warszawie a oddziałami WOP w terenie¹⁶.

Tym samym płk E. Czapliński utracił dotychczasowe stanowisko szefa Wydziału WOP i z dniem 3 grudnia 1946 r. został przeniesiony do dyspozycji Departamentu Personalnego Sztabu Generalnego Wojska Polskiego¹⁷.

Po raz pierwszy – jak pisze we wspomnieniach – został zwolniony z Ludowego WP bez podania przyczyn „...w trzeci dzień po wyborach do Sejmu (06.01.1947 r.)...”, jednakże marszałek Polski – Michał Rola-Żymierski, na osobistą prośbę zainteresowanego „anulował samowolny postępek swego sztabu” i z dniem 14 stycznia 1947 r. przywrócił pułkownika E. Czaplińskiego do służby na stanowisko komendanta miasta Lublin¹⁸.

¹⁵ M. Derecki, *Jak płk Emil Czapliński odchodził z wojska*, „Dziennik Lubelski” nr 193 z 29.10.1990, s. 8.

¹⁶ Reorganizacji dokonano na podstawie rozkazu organizacyjnego nr 0153 naczelnego dowódcy Wojska Polskiego z dn. 21.09.1946 r. – por. Z. Jackiewicz, *Wojska Ochrony Pogranicza. Krótki Informator Historyczny*, Kętrzyn 1998, s. 8-12.

¹⁷ ASG, Dowództwo WOP, sygn. 1589/1057.

¹⁸ M. Derecki, *Jak płk Emil Czapliński...*, op. cit., s. 9; Charakterystyka służbowa na Komendanta miasta Lublina płk. CZAPLIŃSKIEGO Emila, s. Kazimierza – dokument z kwietnia 1947 roku (dokładnej daty brak) podpisany przez komendanta Garnizonu

Po raz drugi – i tym razem już „skutecznie” – płk. E. Czapliński został zwolniony z wojska w maju 1947 r. za to, że w niedzielę wielkanocną 1947 r. stanął na czele żołnierzy uczestniczących w rezurekcji w kościele garnizonowym przy Alejach Raclawickich w Lublinie. Jednakże w żadnym dokumencie urzędowym nie ma stwierdzenia wprost, że przyczyną Jego zwolnienia były praktyki religijne.

W sporządzonej wówczas „charakterystyce służbowej” komendant garnizonu lubelskiego pisał: „Płk. CZAPLIŃSKI pracuje na stanowisku Komendanta m. Lublina od 14.01.1947 r.

W tym czasie dał się poznać jako oficer zdyscyplinowany i kulturalny, jednakże ze względu na podeszły wiek – niedołężny i ociężały. Rezultaty jego pracy są niedostateczne. Nie potrafił należycie zorganizować współpracy z organami bezpieczeństwa i MO oraz zapewnić ładu i porządku na terenie miasta. Politycznie bierny, bez wyraźnego oblicza. Na stanowisko Komendanta miasta nie nadaje się”¹⁹.

Z kolei w zaświadczeniu o demobilizacji wystawionym przez Rejonowego Komendanta Uzupełnień w Lublinie czytamy „Stwierdzam, że płk Czapliński Emil – Wojciech s. Kazimierza (...) został z dniem 10 maja 1947 r. zdemobilizowany z czynnej służby wojskowej na podstawie rozkazu Dep. Pers. MON nr 3686 z dn. 10.05.1947 r. bez prawa noszenia munduru”²⁰.

Po blisko 35 latach służby w mundurze został zwolniony bez jakiegokolwiek odprawy finansowej i bez prawa do emerytury bądź renty. Stał się „cywilem” zdanym wyłącznie na własne siły. Pozbawienie go środków do życia, a przede wszystkim nagłe usunięcie z wojska bez podania oficjalnych przyczyn, było dla niego prawdziwym szokiem. Jak wspomina syn Janusz „ojciec, który tak ukochał mundur, bardzo to wszystko przeżywał”.

Płk Emil Czapliński w Lublinie – poprzez swą wieloletnią służbę wojskową i działalność w harcerstwie – był osobą bardzo popularną.

m. Lublina – ppłk. Bąka. Dokument w zbiorach rodzinnych J. Czaplińskiego – kserokopia w posiadaniu autora.

¹⁹ Charakterystyka służbowa na Komendanta miasta Lublina płk. Czaplińskiego Emila, s. Kazimierza, op. cit.

²⁰ Tymczasowe zaświadczenie nr 243 of/47 o demobilizacji z dn. 23.06.1947 r. – dokument w zbiorach rodzinnych J. Czaplińskiego – kserokopia w posiadaniu autora.

W tych dla niego bardzo trudnych czasach okazało się, że mógł liczyć na życzliwość wielu osób. Stąd i pomoc nadeszła dość szybko – znalazł zatrudnienie jako intendent w Technikum Budowlanym w Lublinie, gdzie przepracował kolejnych kilka lat. Później pracował w różnych instytucjach, w tym m.in. jako recepcjonista w domu wycieczkowym Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego oraz w Towarzystwie Rozwoju Ziemi Zachodnich.

Mimo iż przez szereg lat domagał się przyznania mu odpowiedniej emerytury wojskowej, no i oczywiście podania oficjalnego powodu zwolnienia z wojska, nie doczekał takiej chwili. Wprawdzie w 1968 r. decyzją Prezesa Rady Ministrów otrzymał rentę specjalną w wysokości ówczesnych 2600 zł, jednakże nie było to szczególnie wymierne zadośćuczynienie²¹.

Pułkownik Emil Wojciech Czapliński zmarł 21 października 1976 r. i został pochowany na cmentarzu przy ul. Lipowej w Lublinie²². Emil Czapliński do końca swoich dni czuł się żołnierzem i harcerzem. Żegnając przyjaciela, generał Boruta-Spiechowicz powiedział nad grobem, m.in. że „...płk Czapliński 12 lat w swoim życiu spędził na polu walki frontów trzech wielkich wojen: I światowej, polsko-bolszewickiej i II światowej. Takie były losy naszych ojców...”²³.

Płk Emil Wojciech Czapliński zasługuje na naszą wdzięczną pamięć. Jego zapomniana sylwetka na pewno godna jest szerszego spopularyzowania. Czynione są starania, aby lubelski hufiec ZHP przyjął tego bohatera za swojego patrona. Może w przyszłości jedna z lubelskich ulic będzie nosiła Jego imię?

W ubiegłym roku, w 30. rocznicę Jego śmierci, w kościele garnizonowym przy Alejach Racławickich w Lublinie – w tym samym kościele, w którym w 1947 r. wraz z podległymi żołnierzami uczestniczył w nabożeństwie wielkanocnym – umieszczona została okolicznościowa tablica Jemu poświęcona.

²¹ M. Derecki, Jak płk Emil Czapliński..., op. cit., s. 9; „Kamena” nr 1 z 10.01.1988, s. 5; „Gazeta w Lublinie” z 22.04.1994, s. 3.

²² W kilka miesięcy później, 08.01.1977 roku zmarła także jego żona – Karolina. Oboje spoczywają w rodzinnym grobowcu.

²³ Nad mogiłą Pułkownika, „Dziennik Lubelski” nr 195 z 31.10.1990.

Mój skromny wkład z myślą przede wszystkim o młodszych pokoleniach to zorganizowanie kącika informacyjnego o płk. Czaplińskim w sali tradycji Nadbużańskiego Oddziału Straży Granicznej w Chełmie. Może w przyszłości będzie On patronem jednej z placówek Straży Granicznej? Dziś już, postać ta chyba nie powinna budzić kontrowersji.

mjr SG dr Piotr Kozłowski

Bi OSG w Przemyślu

PRZEMYŚLENIA NT. POWOŁANIA KOMISJI HISTORYCZNEJ
PRZY KOMENDZIE GŁÓWNEJ STRAŻY GRANICZNEJ
W WARSZAWIE

Zbliżająca się 80 rocznica utworzenia Straży Granicznej nowoczesnej jak na owe czasy formacji granicznej II Rzeczypospolitej jest niezwykle ważną datą w historii polskich służb granicznych. Jak każda ważna rocznica stanowi moment zadumy i refleksji nad minionym okresem. Dlatego też jest niezwykle ważne, aby dokładnie poznać dzieje Straży Granicznej tym bardziej, iż w Polsce przez szereg lat z różnych przyczyn, często politycznych, historia formacji granicznych była przemilczana. To wpłynęło na fakt, iż obecnie brakuje rzetelnie prowadzonych badań naukowych w tym zakresie, które swoim programem objęłyby historię formacji granicznych.

Przemiany społeczne, jakie dokonały się w okresie ostatnich 19 lat, wpłynęły na to, że zajęto się głównie historią Korpusu Ochrony Pogranicza oraz w niewielkim stopniu historią Straży Granicznej, całkowicie pomijając okres pierwszy formacji granicznych w latach 1918-1924. Należy w tym miejscu podkreślić, że dotychczasowe prace Henryka Dominiczaka *Granica polsko-niemiecka 1919-1939*, *Granice państwa i ich ochrona na przestrzeni dziejów: 966-1996*, Henryka Kuli *Polska Straż Graniczna w latach 1928-1939* oraz *Gdańska dziura celna* czy też zbiór dokumentów organizacyjnych dotyczących Straży Granicznej opracowanych przez Marka Jabłonowskiego i Bogusława Polaka pt. *Polskie formacje graniczne 1918-1939*, tom I i II poświęcone Straży Granicznej nie w pełni wyczerpują powyższą problematykę.

W ostatnim okresie historia Straży Granicznej była tematem kilku rozpraw doktorskich m.in. Mazowiecki Inspektorat Okręgowy Straży Granicznej, której autorem jest Marek Góryński oraz *Małopolski Inspektorat Straży Granicznej w latach 1928-1935. Studium z dziejów formacji granicznych II Rzeczypospolitej* napisana przez Piotra Kozłowskiego. Historia Straży Granicznej to także temat kilkunastu prac magisterskich

i licencjackich w tym m.in. praca poświęcona Śląskiemu Inspektoratowi Okręgowemu Straży Granicznej w latach 1928-1939 napisana przez Marka Baniewicza.

Jednak brak szerszej informacji o prowadzonych badaniach naukowych przez ośrodki naukowe na terenie kraju, a także o dostępnych źródłach archiwalnych w kraju i za granicą powoduje, że część tematów jest powielana przez historyków, inne są całkowicie pomijane. Zdarza się bardzo często, że powstałe publikacje zawierają błędy merytoryczne. Dlatego też uważam, że w celu skoordynowania oraz usystematyzowania dotychczas prowadzonych badań naukowych należałoby skupić rozproszone środowisko naukowców zajmujących się tym działem historii. Pozwoliłoby to z kolei rozszerzyć katalog dotychczasowych prowadzonych tematów badawczych o nowe dotąd nieznanne tematy związane z działalnością formacji granicznych. W tym celu proponuję powołać Komisję Historyczną, która zajęłaby się powyższą tematyką. Postulowana komisja mogłaby działać przy: Centrum Szkolenia Straży Granicznej w Kętrzynie, Centralnym Ośrodku Szkolenia Straży Granicznej w Koszalinie lub przy Komendzie Głównej Straży Granicznej w Warszawie, co zdaniem autora byłoby najlepszym rozwiązaniem.

Utworzona Komisja Historyczna zajęłaby się koordynacją prac badawczych, udzielaniem pomocy historykom, ale przede wszystkim promocją tradycji formacji granicznych.

Dziś to zadanie jest szczególnie ważne z uwagi na fakt, iż w społeczeństwie polskim, a tym samym wśród funkcjonariuszy SG występuje bardzo niski poziom świadomości historycznej, a służba w szeregach Straży Granicznej jest postrzegana tylko i wyłącznie jako miejsce pracy.

Upowszechnianie wiedzy z zakresu historii formacji, jej etosu, obowiązujących zasad etyki zawodowej, a co za tym idzie wychowanie w duchu patriotycznym przyczyniłoby się w dużej mierze do poprawy tego stanu rzeczy. Wpłynęłoby to również pozytywnie na to, iż funkcjonariusze SG zaczęliby utożsamiać się z celami i zadaniami, jakie ma do wykonania formacja, ale także przede wszystkim z samą instytucją.

Celem powołania Komisji Historycznej działającej przy Komendzie Głównej Straży Granicznej w Warszawie moim zdaniem powinno być:

- 1) dokumentowanie, zbieranie relacji oraz pamiątek związanych z systemem ochrony granic Polski oraz historią formacji granicznych na przestrzeni wieków;
- 2) zbadanie roli, jaką odegrali żołnierze formacji granicznych w krzewieniu kultury polskiej na Kresach;
- 3) prowadzenie działalności naukowo-badawczej;
- 4) opracowanie i skatalogowanie biogramów żołnierzy tworzących formacje graniczne;
- 5) kwerenda archiwów państwowych w kraju i za granicą w poszukiwaniu dokumentów źródłowych związanych z historią formacji granicznych;
- 6) publikowanie wyników prowadzonych badań (np. w utworzonym kwartalniku historycznym – „Czaty”), publikacja albumów i pozycji naukowych, wydawnictw okolicznościowych związanych z problematyką ochrony granic na przestrzeni wieków;
- 7) prowadzenie wymiany naukowej z instytucjami naukowymi w kraju i za granicą;
- 8) utworzenie biblioteki naukowej, z której korzystałoby funkcjonariusze i pracownicy SG oraz osoby zajmujące się problematyką ochrony granic i historią formacji granicznych;
- 9) utworzenie na terenie KG SG stałej ekspozycji (na bieżąco uzupełnianej) poświęconej ochronie granic i formacjom granicznym;
- 10) opracowanie katalogu publikacji wydanych w kraju i za granicą dotyczących problematyki ochrony granic i historii formacji granicznych;
- 11) podejmowanie wspólnie z KGSG oraz z innymi instytucjami w kraju przedsięwzięć służących realizacji celów statutowych poprzez upowszechnianie wiedzy o historii Polski i tradycjach formacji granicznych, prowadzenie działalności oświatowej wśród funkcjonariuszy SG i młodzieży;
- 12) aktywna współpraca ze środowiskami: kombatanckimi i weteranów służb granicznych.

W celu realizacji statutowych zadań Komisji Historycznej proponuję określenie następujących grup tematów badawczych:

1. Granice państwa i system ochrony granicy od czasów piastowskich do rozbiorów Polski oraz w okresie Księstwa Warszawskiego.

2. Granice państwa i system ochrony granicy w czasach II Rzeczypospolitej (1918-1939), udział formacji granicznych w kampanii wrześniowej.
3. Wojska Ochrony Pogranicza w systemie ochrony granic państw socjalistycznych.

W oparciu o tak sprecyzowane główne kierunki działań można by sformułować szczegółowy zakres badań naukowych prowadzonych pod egidą Komisji Historycznej, które byłyby zarazem tematami prowadzonych prac badawczych:

1. System ochrony granic państwa w okresie I Rzeczypospolitej w latach (996-1794) oraz w czasach Księstwa Warszawskiego (1808-1812).
2. Powstanie przebieg i ukształtowanie granic II Rzeczypospolitej – pierwsze formacje graniczne.
3. Korpus Ochrony Pogranicza (1924-1939) w systemie ochrony granic państwa, jego rola i zadania w systemie bezpieczeństwa kraju:
 - a) wywiad Korpusu Ochrony Pogranicza;
 - b) współpraca z ludnością pogranicza oraz instytucjami państwowymi i samorządowymi;
 - c) działalność kulturalno-oświatowa na Kresach II Rzeczypospolitej;
 - d) udział jednostek KOP w kampanii wrześniowej 1939 r.
4. Straż Graniczna (1928-1939) w systemie ochrony granic państwa jej rola i zadania:
 - e) wywiad Straży Granicznej obejmujący działania wywiadowcze na przedpolu, przeciwp przemytniczy oraz polityczny;
 - f) likwidacja zjawiska przemytu i nielegalnej migracji ludności przez „zieloną granicę” oraz przestępstw karnych skarbowych w strefie operacyjnego działania jednostek Straży Granicznej;
 - g) współpraca Straży Granicznej z ludnością pogranicza oraz instytucjami państwowymi i samorządowymi;
 - h) działalność kulturalno-oświatowa w Straży Granicznej;
 - i) udział jednostek Straży Granicznej w kampanii wrześniowej 1939 r.

5. Opracowanie pełnej listy oraz biogramów funkcjonariuszy SG i żołnierzy KOP zamordowanych: w Charkowie, Katyniu i Miednoje oraz zaginionych na wschodzie.
6. Udział byłych żołnierzy KOP i SG w strukturach podziemnego państwa.
7. Udział żołnierzy formacji granicznych w PSZ na Zachodzie, partyzantce oraz Ludowym Wojsku Polskim.
8. Wojska Ochrony Pogranicza (struktura, działalność w latach 1946-1953, system ochrony pogranicza, udział jednostek granicznych w likwidacji podziemia ukraińskiego, niemieckiego oraz niepodległościowego).
9. Wkład byłych funkcjonariuszy SG i KOP w tworzeniu struktur organizacyjnych WOP oraz wyszkoleniu żołnierzy WOP w latach 1945-1951.
10. Represje władz bezpieczeństwa w stosunku do byłych funkcjonariuszy SG i żołnierzy KOP w ramach operacji „Targowica”.
11. Wojska Ochrony Pogranicza w latach 1953-1991.
12. Powstanie Straży Granicznej w 1991 r.

Tak szeroki katalog tematów, którymi zajęłaby się powstała Komisja Historyczna powodowałoby, iż w celu lepszej koordynacji prowadzonych działań wewnątrz instytucji należałoby z uwagi na występowanie bloków tematycznych powołać zespoły naukowo-badawcze, w ramach których prowadzona byłaby działalność naukowo-badawcza. Powołane zespoły stanowiłyby wspólną platformę do wymiany informacji z zakresu historii oraz współpracy pomiędzy jej członkami. W związku z tym proponuję powołanie 4 zespołów – grup roboczych, które zajmą się realizacją postawionych zadań.

Przystępując do organizacji Komisji Historycznej należałoby określić jej miejsce w strukturze Straży Granicznej, sposób funkcjonowania w oparciu o regulamin lub statut oraz źródła finansowania.

Należy podkreślić, iż celem powstałej Komisji byłoby zachowanie dla potomnych wszelkich informacji, dokumentów oraz relacji o historii polskich formacji granicznych. Dlatego niezmiernie ważne jest, aby Komisja mogła korzystać ze wsparcia Komendy Głównej Straży Granicznej, Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie i Wojskowego Biura Badań Historycznych w Warszawie.

Gromadząc relacje od uczestników wydarzeń i ich rodzin, zbiory archiwalne, a także publikując wyniki prac naukowych, Komisja Historyczna powiększałaby istniejące dotąd zasoby archiwalne przechowywane w Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie, a także Salę Tradycji tworzoną przy Komendzie Głównej Straży Granicznej w Warszawie.

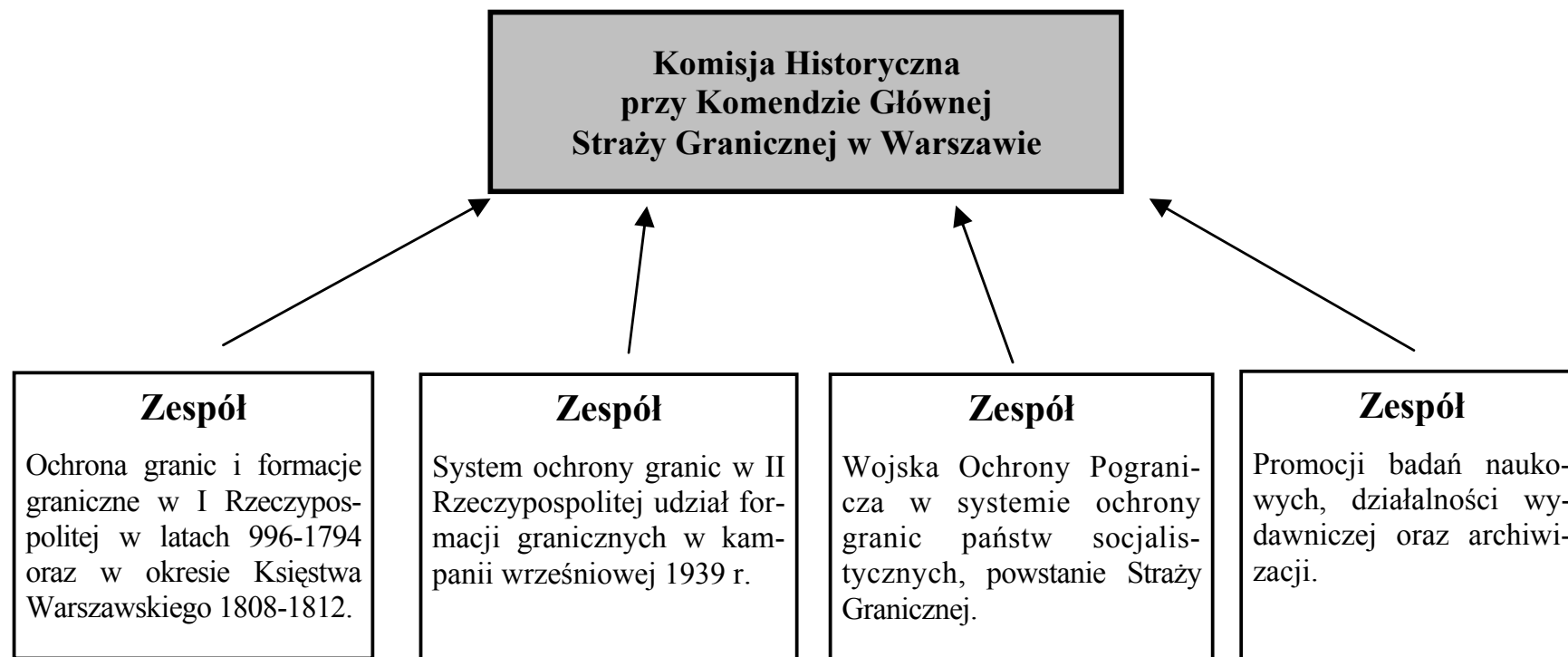
Utworzony zespół, który podjąłby pracę w ramach Komisji Historycznej przy Komendzie Głównej można byłoby oprzeć o istniejące terenowe struktury Straży Granicznej. Do prac komisji należałoby powołać funkcjonariuszy SG posiadających wiedzę, przygotowanie z zakresu historii najnowszej Polski lub pasjonatów historii, którzy w oparciu o uprzednio przygotowany i zweryfikowany przez Komisję Historyczną plan pracy badawczej rozpoczęliby kwerendę zakładowych i Państwowych Archiwów. Zaproszeni do współpracy funkcjonariusze podjęliby się także trudu dokumentowania historii WOP i współczesnej SG.

W oparciu o platformę internetową, która integruje narzędzia organizacyjne i komunikacyjne, funkcjonariusze wykorzystując w procesie badawczym tzw. technikę e-learningu rozliczaliby się na bieżąco ze swoich wyników pracy, co w znacznym stopniu obniżyłoby koszty działania utworzonej przy Komendzie Głównej Straży Granicznej Komisji Historycznej.

Zamysłem autora było to, aby powyższy artykuł stanowił impuls do szerszej dyskusji nad rolą historii w wychowaniu społeczeństwa, a tym samym nad rolą historii formacji granicznych w wychowaniu młodego pokolenia funkcjonariuszy Straży Granicznej. Jako potwierdzenie tego co zostało wcześniej napisane przez autora, warto przytoczyć słowa doktora Andrzeja Kunerta – wypowiedziane podczas konferencji naukowej „Amor Patrie Nostra Lex”, odbywającej się w Komendzie Głównej Straży Granicznej w Warszawie w dniu 13.11.2007 r. – z których wynikało, że współcześni historycy tak niewiele wiedzą nawet o życiu ówczesnych kombatantów Straży Granicznej tj. o: gen. Stefanie Paślawskim, gen. Janie Tomaszu Gorzechowskim czy też o gen. Walerianie Czumie.

Kończąc warto podkreślić, że obowiązek zachowania historii dla następnych pokoleń ciąży na nas wszystkich.

Schemat projektu organizacyjnego Komisji Historycznej formacji granicznych

dr Roman Sławiński

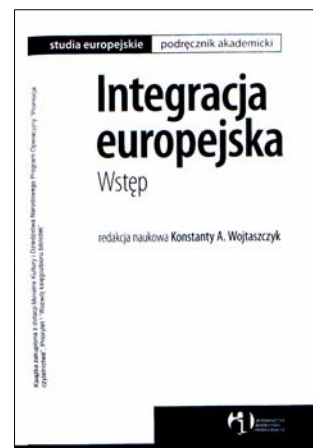
Kętrzyn

Integracja europejska – wstęp, red. nauk. K. A. Wojtaszczyk,
Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2006, ss. 345.

Publikacja pt. *Integracja europejska – wstęp* jest podręcznikiem akademickim przeznaczonym dla studentów na kierunku magisterskim, a także studiujących kierunki pokrewne m.in. takich jak politologia i stosunki międzynarodowe. Jak stwierdza w słowie wstępnym niniejszego opracowania prof. Konstanty A. Wojtaszczyk praca ta stanowi próbę „syntheticznej prezentacji podstawowych zagadnień integracji europejskiej. Jest wprowadzeniem do studiów nad stanem współpracy w ramach Unii Europejskiej”.

Praca zawiera indywidualne opracowania naukowców wywodzących się z różnych ośrodków akademickich w kraju, którzy prowadzą badania nad wybranymi aspektami integracji europejskiej. W opracowaniu uwzględniono następujące problemy, które stanowią jednocześnie tytuły rozdziałów: istota i forma integracji europejskiej; etapy i uwarunkowania integracji europejskiej; państwo narodowe w prawie integracji europejskiej; instytucje Unii Europejskiej; prawo Unii Europejskiej; europejska polityka gospodarcza; polityka zagraniczna Unii Europejskiej; europejska polityka bezpieczeństwa i obrony; polityka Unii Europejskiej w dziedzinie wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych; edukacja europejska. Wymienione rozdziały pracy tworzą odrębne, zamknięte pod względem merytorycznym całości. Dzięki temu mogą służyć czytelnikowi do zapoznania się z różnymi płaszczyznami i przejawami integracji europejskiej.

Zdaniem prof. Konstantego A. Wojtaszczyk na treść poszczególnych rozdziałów opracowania składa się z reguły uproszczona wykładnia podstawowych treści, uwzględniająca ich wymiar normatywny i w miarę możliwości – funkcjonalny. Niektóre rozdziałów zawierają także podsta-

wowe schematy graficzne obejmujące wyżej wymienioną problematykę. W każdym rozdziale pracy znajdują się także informacje o źródłach poszerzające wiedzę merytoryczną czytelnika. Na końcu każdego rozdziału zamieszczone są pytania i problemy dotyczące omawianej problematyki. Czytelnik odpowiadając sobie na postawione pytania i problemy utrwała jednocześnie zbiór swej wiedzy z tematyki prezentowanej w omawianej pracy. Także do każdego rozdziału jest załączona bibliografia zawierająca literaturę polską i zagraniczną.

Sądzę, że publikacja pt. *Integracja europejska – wstęp* jest ważnym źródłem informacji dotyczącej integracji europejskiej oraz pierwszą pracą w cyklu podręczników poświęconych studiom europejskim w ich wymiarze historycznym, kulturowym, społecznym, prawnym, gospodarczym i politycznym.

W zakończeniu rozważań pragnę przytoczyć następującą opinię prof. Bronisława Gieremka o omawianej publikacji: „świetny zespół autorów, trafny wybór tematów, jakość wykładu – to wszystko sprawia, że *Integracja europejska – wstęp* jest wybornym przewodnikiem po krętych ścieżkach integracji europejskiej. Można oczekiwać, że za tym opracowaniem pójdą następne tomy, które będą kompendiami wiedzy o Unii Europejskiej”.

ppłk SG Andrzej Skóra

CS SG w Kętrzynie

KALENDARIUM CENTRUM SZKOLENIA STRAŻY GRANICZNEJ

- 01.10.2007** Zastępca komendanta CS SG ppłk SG Andrzej **RY-TWIŃSKI** uczestniczył w uroczystości Inauguracji Roku Akademickiego 2007/2008 Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- 02.10.2007** Komendant CS SG ppłk SG Henryk **RACZKOWSKI** uczestniczył w uroczystości Inauguracji Roku Akademickiego 2007/2008 Uniwersytetu w Białymstoku. W tym dniu również podpisane zostało porozumienie o współpracy pomiędzy CS SG w Kętrzynie a Uniwersytetem w Białymstoku.
- 04.10.2007** Z okazji święta Edukacji Narodowej odbyło się spotkanie emerytów i rencistów – byłych pracowników cywilnych WOP i SG z komendantem Centrum Szkolenia SG i Związkami Zawodowymi Pracowników Cywilnych CS SG.

05-06.10.2007 Reprezentanci Centrum Szkolenia SG wzięli udział w XI Mistrzostwach Polski Służb Mundurowych w biegu przełajowym o „Nóż Komandosa” w Lublińcu. Nasi reprezentanci zajęli miejsca:

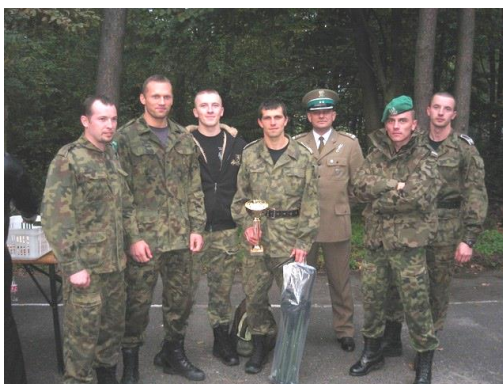
– w kategorii kobiet w SG:

I miejsce – ppor. SG Maria **ADAMOWICZ**,
II miejsce – szer. SG Agnieszka **KRASOWSKA**,
III miejsce – szer. SG Anna **KUBIŚ**;

– w kategorii mężczyzn w SG:

I miejsce – mł. chor. SG Piotr **WITKOWSKI**,
VIII miejsce – st. szer. SG Marek **MAKLES**,
X miejsce – mł. chor. SG Marek **MIKOŁAJCZYK**,
XIX miejsce – szer. SG Marcei **MAJEWSKI**.

06.10.2007

Na lotnisku Wilamowo k. Kętrzyna odbyły się uroczyste obchody „Dnia pamięci Stefana kard. Wyszyńskiego i Jana Pawła II” pod patronatem honorowym Prymasa Polski kard. Józefa **GLEMPA**. W obecności kompanii honorowej, pocztów sztandarowych oraz znamienitych gości obchody rozpoczęły się uroczystym apelem, w trakcie którego złożone zostały wiązanki kwiatów pod obeliskiem poświęconym kard. Stefanowi Wyszyńskiemu i obeliskiem ku czci Jana Pawła II – największego lotniczego pielgrzyma świata.

09-10.10.2007

W Centrum Szkolenia SG w Kętrzynie odbyły się Mistrzostwa SG w Biathlonie letnim. W zawodach wystartowało 34 funkcjonariuszy z 7 oddziałów i 2 szkół SG. Pierwszego dnia zawodnicy rywalizowali w biegach indywidualnych na dystansie 4,5 km z dwukrotnym strzelaniem.

W klasyfikacji indywidualnej funkcjonariusze CS SG zajęli:

- I miejsce – Mirosław **SZYKOWSKI**,
- II miejsce – Jacek **GUŹNICZAK**,
- III miejsce – Piotr **WITKOWSKI**.

W klasyfikacji drużynowej zajęli:

- I miejsce – Mirosław **SZYNKOWSKI**, Jacek **GUŻNICZAK**, Piotr **WITKOWSKI**, Grzegorz **MANDYWEL** (Centrum Szkolenia SG),
- II miejsce – Jerzy **TATOL**, Marcin **ŁYSKANOWSKI**, Sławomir **PUPEK**, Marcin **WITEK** (Warmińsko-Mazurski Oddział SG),
- I II miejsce – Hubert **LEGIĘDŹ**, Sławomir **ADAMUS**, Leszek **RAMM**, Cezary **SZLASKI** (Pomorski Oddział SG).

Drugiego dnia odbyła się sztafeta, w której zawodnicy mieli do pokonania dystans 1200 m z jednym strzelnikiem.

Wyniki sztafety:

- I miejsce – Mirosław **SZYNKOWSKI**, Piotr **WITKOWSKI**, Grzegorz **MANDYWEL** (Centrum Szkolenia Straży Granicznej),
- II miejsce – Marcin **ŁYSKANOWSKI**, Sławomir **PUPEK**, Marcin **WITEK** (Warmińsko-Mazurski Oddział Straży Granicznej),
- III miejsce – Hubert **LEGIĘDŹ**, Leszek **RAMM**, Cezary **SZLASKI** (Pomorski Oddział Straży Granicznej).

10.10.2007

Delegacja CS SG w składzie:

- mjr SG Henryk **RACZKOWSKI** – komendant CS SG,
- ks. kmdr. por. SG Ryszard **PREUSS** – kapelan CS SG,
- mł. chor. SG Tomasz **BIENIEK**,
- sierż. SG Maria **WIEJACZ**,
- kpr. SG Jolanta **WIATR-WIECZERZYŃSKA**,
- szer. SG Justyna **SAKAL**,
- szer. SG Justyna **PIETROCZUK**,
- szer. SG Agnieszka **KRASOWSKA**,

udała się do Domu Dziecka w Bartoszycach, by przekazać podopiecznym zebrane środki finansowe ze zbiórki koleżeńskiej wśród słuchaczy Pododdziałów Szkolnych CS SG w Kętrzynie.

11.10.2007 W dniu 11.10.2007 r. odbył się mecz piłki siatkowej pomiędzy reprezentacją Pododdziałów Szkolnych a kadrami Centrum Szkolenia SG. Organizatorem była Szkoła Chorążych CS SG. Mecz zakończył się zwycięstwem drużyny kadry 3:1.

10-12.10.2007 Delegacja CS SG w składzie:
– ppłk SG Marian **STANISLAWSKI**,
– mjr SG Zbigniew **GRUSZKA**,
– mjr SG Marek **WICHA**,
– mjr SG Kazimierz **EJDYS**,
– por. SG Iwona **MARCZUK**,
– por. SG Jacek **CIUNEL**,
przebywała w Szkole Służby Ochrony Granicy Państwowej Republiki Łotwy w Rezekne.

Celem wizyty była wymiana doświadczeń, jak również wykładowcy z Centrum Szkolenia SG brali udział w realizacji zajęć teoretycznych i praktycznych – każdy w zakresie swoich przedmiotów.

18.10.2007

W Centrum Szkolenia Straży Granicznej w Kętrzynie odbyło się uroczyste zakończenie szkolenia z zakresu Szkoły Podoficerskiej.

Uroczystość promocji poprzedziła msza św. w kaplicy Straży Granicznej w intencji absolwentów.

Uroczystego wręczenia świadectw ukończenia Szkoły Podoficerskiej dokonał komendant Centrum Szkolenia Straży Granicznej mjr SG Henryk **RACZKOWSKI**.

Absolwenci Szkoły Podoficerskiej pobyt w Centrum Szkolenia rozpoczęli 22.01.2007 r. od kursu podstawowego, następnie od 09.07.2007 r. słuchacze kontynuowali naukę w zakresie Szkoły Podoficerskiej.

24.10.2007

W dniu 24.10.2007 r. odbyło się uroczyste pożegnanie odchodzącej na emeryturę po 33 latach pracy Pani Ireny **SIKORY**, która od 1974 roku pracowała w Wojskach Ochrony Pogranicza, a następnie w Straży Granicznej.

23-25.10.2007 W Centrum Szkolenia Straży Granicznej odbyły się pierwsze Warsztaty Analityków Kryminalnych Straży Granicznej, w których uczestniczyli analitycy z oddziałów SG i ośrodków szkolenia, Zarządu Spraw Wewnętrznych SG, psycholog z Biura Kadr i Szkolenia KG SG, przedstawiciele Zarządu Operacyjno-Śledczego KG SG. W trakcie warsztatów wypracowano i dostosowano model rekrutacji oraz szkoleń specjalistycznych analityków kryminalnych do potrzeb Straży Granicznej. Spotkanie było również okazją do wymiany doświadczeń w zakresie dokonywania analiz kryminalnych.

25.10.2007 Komendant Centrum Szkolenia SG mjr SG Henryk **RACZKOWSKI** uczestniczył w otwarciu nowej szkoły Służby Ochrony Granicy Państwowej Republiki Litwy w Medininkai.

25.10.2007 W dniu poprzedzającym promocję absolwentów Szkoły Chorążych w obecności kadry kierowniczej Centrum odbyło się uroczyste wręczenie absolwentom świadectw oraz pamiątkowych odznak ukończenia szkolenia. Uroczystego wręczenia świadectw absolwentom Szkoły Chorążych dokonał zastępca komendanta Centrum Szkolenia ppłk SG Andrzej **RYTWIŃSKI**.

26.10.2007

W Centrum Szkolenia SG w Kętrzynie odbyła się uroczysta promocja 160 absolwentów Szkoły Chorążych. Uroczystość promocji poprzedziła msza św. w intencji absolwentów w kaplicy Straży Granicznej, którą celebrował JE ks. abp Edmund **PISZCZ**.

Absolwenci Szkoły Chorążych pobyt w Centrum Szkolenia rozpoczęli 22.01.2007 r. od kursu podstawowego, a następnie od 09.07.2007 r. kontynuowali naukę w zakresie Szkoły Chorążych.

Do egzaminu końcowego przystąpiło 164 słuchaczy Szkoły Chorążych. Pozytywnie egzamin końcowy zdało 160 słuchaczy.

Prymusem Szkoły Chorążych została szer. SG Beata **BARSZCZEWSKA** z Podlaskiego Oddziału SG, która uzyskała średnią ocen 4,78. Z II lokatą szkolenie ukończyła szer. SG Monika **KOPYCIŃSKA** z Nadbużańskiego Oddziału SG ze średnią ocen 4,70, z III lokatą szkolenie ukończyła szer. SG Justyna **DAC-KLEKOTKA** z Nadbużańskiego Oddziału SG ze średnią ocen 4,65.

Wymienieni absolwenci zostali wyróżnieni przez komendanta głównego nagrodami pieniężnymi.

Aktu mianowania na stopień młodszego chorążego dokonał z upoważnienia komendanta głównego Straży Granicznej ppłk SG Przemysław **KUŹMIŃSKI** – komendant Warmińsko-Mazurskiego Oddziału SG.

W uroczystości uczestniczyli funkcjonariusze i pracownicy cywilni kętrzyńskich jednostek Straży Granicznej, zaproszeni goście – przedstawiciele władz państwowych i samorządowych oraz organizacji społecznych współpracujących z Centrum Szkolenia Straży Granicznej w Kętrzynie. Uroczystość zakończył występ Orkiestry Morskiego Oddziału Straży Granicznej oraz defilada pododdziałów absolwentów.

29-31.10.2007 Delegacja Centrum Szkolenia SG w składzie:
– mjr SG Henryk **RACZKOWSKI**,
– ppłk SG Andrzej **SKÓRA**,
– ppor. SG Adam **ŚNIEŻKO**,
uczestniczyła w międzynarodowej konferencji „Innovations in Border Guards Professional Training” w szkole Straży Granicznej Republiki Estonii w Muraste.

05-19.11.2007 W Centrum Szkolenia SG odbył się kurs instruktorów rekreacji ruchowej w specjalności samoobrona. W kursie uczestniczyło 35 funkcjonariuszy z różnych jednostek organizacyjnych Straży Granicznej.

Głównym celem szkolenia było przygotowanie i wyposażenie funkcjonariuszy w stosowne uprawnienia państwowe do prowadzenia zajęć z samoobrony i technik interwencji. Program kursu obejmował tematykę z teorii sportu, metodyki, anatomii, historii kultury fizycznej i wielu innych dziedzin związanych z wychowaniem fizycznym.

Odrębną częścią kursu była tzw. część specjalistyczna, gdzie przyszli instruktorzy w praktyce uczyli się i doskonalili techniki obrony w różnych sytuacjach. Zajęcia te prowadzone były przez instruktorów judo, jiu-jitsu, aikido, taekwondo, karate, boksu. Kurs zakończył się egzaminem z części teoretycznej i praktycznej.

08.11.2007

W ramach osiągnięcia wyższych stanów gotowości obronnej przeprowadzono ćwiczenia dotyczące działania Centrum Szkolenia SG. Słuchacze oraz kadra Centrum we wczesnych godzinach rannych po ogłoszeniu alarmu udali się pieszo do oddalonego o 18 km rejonu ćwiczeń.

Po przybyciu na miejsce i spożyciu śniadania oraz krótkiej przerwie przystąpiono do realizacji zajęć szkoleniowych.

Po przeprowadzonych zajęciach drogę powrotną do jednostki słuchacze i kadra Centrum pokonali również pieszo.

05-09.11.2007 W Centrum Szkolenia SG w Kętrzynie odbyła się kolejna edycja seminarium TRUS-P (Trening Rozwoju Umiejętności Społecznych w zakresie podstawowym), które prowadzili ppłk SG Andrzej **WAWRZUSISZYN** oraz mł. chor. SG Anna **PIOTROWSKA**. W seminarium wzięło udział 11 funkcjonariuszy SG oraz 2 funkcjonariuszy – psychologów (naszych gości) z Centralnego Ośrodka Szkolenia Służby Więziennej z Kalisza.

09.11.2007

W CS SG i W-M OSG odbyły się uroczystości z okazji 89 rocznicy Odzyskania Niepodległości. W trakcie uroczystości wyróżniający się funkcjonariusze z rąk komendantów obu jednostek otrzymali akty mianowań na kolejne wyższe stopnie oficerskie, chorążych i podoficerów SG.

Wręczono również nagrody komendanta głównego SG oraz komendantów W-M OSG i CS SG.

W czasie uroczystości odbyło się ślubowanie 13 funkcjonariuszy służby przygotowawczej W-M OSG.

11.11.2007

W sali rycerskiej kętrzyńskiego Zamku odbyły się uroczyste obchody 89 rocznicy Odzyskania Niepodległości. Uroczystości poprzedziła msza św. w Bazylice św. Jerzego, celebrowana przez ks. abp. Edmunda **PISZCZA**. Po mszy delegacje złożyły wieńce i kwiaty pod obeliskiem poświęconym pomordowanym na terenie powiatu kętrzyńskiego.

Wśród wyróżnionych tego dnia byli także funkcjonariusze Straży Granicznej, którzy otrzymali awanse na wyższy stopień służbowy, odznaki i nagrody.

12.11.2007

W Sali Kolumnowej Komendy Głównej Straży Granicznej z okazji Święta Niepodległości wręczono awanse na kolejne stopnie służbowe, srebrne i brązowe Medale za Zasługi dla Straży Granicznej oraz Odznaki Straży Granicznej funkcjonariuszom i pracownikom cywilnym SG.

W uroczystości udział wzięli m.in. minister spraw wewnętrznych i administracji, przedstawiciele służb mundurowych i duchowieństwa.

Komendant główny SG gen. bryg. SG Mirosław **KUŚMIERCZAK** pogratulował mianowanym i odznaczonym oraz życzył kolejnych sukcesów. Słowa podziękowania, w imieniu awansowanych i odznaczonych skierował do przełożonych ppłk SG Henryk **RACZKOWSKI** – komendant Centrum Szkolenia Straży Granicznej w Kętrzynie.

12.11.2007

Centrum Szkolenia SG gościło przedstawicieli Biura Bezpieczeństwa Narodowego. Celem wizyty było zapoznanie się z bazą dydaktyczną oraz działalnością merytoryczną. Centrum Szkolenia SG wyraziło zainteresowanie współpracą w zakresie problematyki zwalczania przestępczości zorganizowanej, głównie terroryzmem. Problematyka ta jest jednym z nowych zadań SG.

13.11.2007

W Komendzie Głównej SG w Warszawie odbyła się konferencja popularnonaukowa pt. „AMOR PATRIAE NOSTRA LEX” poświęcona losom funkcjonariuszy i żołnierzy polskich formacji granicznych w latach II wojny światowej i okresie powojennym. W konferencji oprócz prelegentów udział wzięli: minister spraw wewnętrznych i administracji Władysław **STASIAK**, komendant główny Straży Granicznej gen. bryg. SG Mirosław **KUŚMIERCZAK**, zastępca komendanta głównego Straży Granicznej Lucjan **BELZA**, bp WP ks. Tadeusz **PŁOSKI** oraz zaproszeni goście. Konferencję poprowadzili: prof. dr hab. Jerzy **EISLER**, dr Andrzej **KUNERT** oraz dyrektor Biura Kadr i Szkolenia płk SG Dariusz **GÓRALSKI**. W konferencji uczestniczyły rodziny funkcjonariuszy SG i żołnierzy KOP, a także uczniowie klas dziennikarsko-retorycznych z XXI Liceum Ogólnokształcącego im. H. Kołłątaja w Warszawie oraz uczniowie z Zespołu Szkół im. KOP w Szydłowcu.

17.11.2007

W Lublińcu odbył się IV Maraton Komandosa. CS SG reprezentował st. szer. SG Wojciech **CHYLIŃSKI** ze szkolenia podoficerskiego, który ukończył bieg na miejscu 13. Maraton obejmował bieg w umundurowaniu na dystansie 42 km z obciążeniem 10-kilogramowym.

19-22.11.2007 W Centrum Szkolenia SG przebywało 6 przedstawicieli – wykładowców Państwowej Szkoły Straży Granicznej Republiki Łotwy w Rezekne. W trakcie pobytu zostały zrealizowane 2 przedsięwzięcia zgodnie z Planem współpracy z tą szkołą tj:

1. Warsztaty nt. środki wykorzystywane do kontroli granicy państwowej.
2. Zajęcia praktyczne w ramach wymiany doświadczeń nt.
 - a) dokumenty łotewskie uprawniające do przekroczenia granicy państwowej;
 - b) terminologia graniczna – kontrola paszportowa i dewizowa (jęz. niemiecki);
 - c) strzelanie szybkie, strzelanie statyczne.

19-23.11.2007 W Centrum odbyła się kolejna edycja szkolenia „Przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu w służbie” prowadzonego przez psychologów Zakładu Humanistycznego CS SG w Kętrzynie ppłk SG Andrzeja **WAWRZUSISZYNA** i por. SG Elizę **CHMURĘ**. Program ukierunkowany jest na zmianę nastawień wobec siebie i otoczenia zawodowego, inspiruje nowe sposoby myślenia i działania. Uczy kontrolować nasze wewnętrzne konflikty, rozumieć siebie, poznać ludzką psychikę, rozwinąć się, dystansować się wobec stresów życia.

- 19-24.11.2007** W Centrum Szkolenia SG przebywała delegacja przedstawicieli Państwowej Służby Granicznej Azerbejdżanu (PSGA) i Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji (IOM) w osobach:
- płk Elshan **ALIYEV**,
 - Saltanat **MAMMADOVA**,
 - Namig **MIRZAYEV**,
 - Sabir **ZEYNALOV**.

Celem wizyty było wypracowanie nowego systemu szkolenia w PSGA w związku z rozpoczętym procesem transformacji ze służby paramilitarnej w kierunku służby o charakterze policyjnym. Wizyta realizowana była w ramach projektu IOM pt. „Ustanowienie modelu zintegrowanego zarządzania granicą państwową na południowej granicy Azerbejdżanu z Iranem”.

- 05-07.12.2007** W CS SG odbyło się I sympozjum Ekspertów Kryminalistyki SG nt. „Falszerstwa dokumentów uprawniających do przekraczania granicy”. Udział w sympozjum, oprócz ekspertów SG wykonujących ekspertyzy kryminalistyczne z dziedziny technicznego badania dokumentów, wzięli przedstawiciele służb granicznych Łotwy, Litwy i Estonii.

Ponadto w symposium udział wzięli przedstawiciele Instytutu Ekspertyz Sądowych z Krakowa oraz Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Spotkanie poświęcone było fałszerstwom dokumentów, z którymi mają do czynienia eksperci SG w ramach wykonywania zadań służbowych oraz problemom występującym w trakcie prowadzonych badań. Symposium było ponadto doskonałą okazją do poznania specyfiki fałszerstw występującej na granicach Litwy, Łotwy oraz Estonii. Organizatorem symposium był Zespół Technik Kryminalistycznych Centrum Szkolenia SG.

- 03-07.12.2007** W Kętrzynie w Centrum Szkolenia Straży Granicznej przebywała delegacja przedstawicieli Policji Granicznej Gruzji, w skład której weszli:
- Leri **REKHVIASHVILI**,
 - Mamuka **TSKHADAZDE**,
 - David **GEPERIDZE**,
 - Dali **BREGVADZE**,
 - George **APRIASHVILI**,
 - Zakaria **SKHIRTLADZE**,
 - Kaknaber **CHAKHAKIA**,
 - Konstantine **PACHKORIA**,

- Roshagi **KIRTADZE**,
- Natia **ZHORZHOLIANI**.

Celem wizyty była realizacja przedsięwzięć wynikających z projektu pomocowego na lata 2007-2008 na rzecz Policji Granicznej Gruzji realizowanego pod auspicjami Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP.

Zajęcia warsztatowe prowadzono w dwóch grupach tematycznych:

1. Strategia zarządzania personelem.
2. Procedury graniczne UE.

Uczestnicy warsztatów zapoznali się z bazą dydaktyczną szkoły oraz zwiedzili nasze miasto i okolice.

11-14.12.2007 W Kętrzynie odbyły się Mistrzostwa SG w Halowej Piłce Nożnej. O miano mistrza SG rywalizowało 14 reprezentacji z oddziałów, ośrodków szkolenia i KG SG. Ostatniego dnia mistrzostw rozegrane zostały mecze o miejsca III-VI oraz o tytuł wicemistrza i mistrza SG. Klasyfikacja ogólna Mistrzostw Straży Granicznej w Halowej Piłce Nożnej przedstawiała się następująco:
miejsce I – Podlaski Oddział SG,
miejsce II – Morski Oddział SG,
miejsce III – Bieszczadzki Oddział SG,

miejsce IV – Lubuski Oddział SG,
miejsce V – Sudecki Oddział SG,
miejsce VI – Karpacki Oddział SG,
miejsce VII – Nadbużański Oddział SG,
miejsce VIII – Łużycki Oddział SG,
miejsce IX – Pomorski Oddział SG,
miejsce X – Centrum Szkolenia SG,
miejsce XI – Warmińsko-Mazurski Oddział SG,
miejsce XII – Komenda Główna SG,
miejsce XIII – Śląski Oddział SG,
miejsce XIV – Centralny Ośrodek Szkolenia SG.

Tytuł najlepszego zawodnika mistrzostw przyznano Wojciechowi **CZERESZEWSKIEMU** (Podlaski Oddział SG). Najlepszym bramkarzem został Adam **WAWIÓRKO** (Podlaski Oddział SG). Puchar Fair Play Dyrektora Miejskiego Ośrodka Sportu i Rekreacji przyznano drużynie z Bieszczadzkiego Oddziału Straży Granicznej.

18.12.2007

W CS SG zakończyła się VIII już edycja 3-miesięcznego Szkolenia Specjalistycznego dla Techników Kryminalistyki Straży Granicznej. Kurs ukończyło 16 funkcjonariuszy, w tym trzech przedstawicieli Państwowej Służby Granicznej Ukrainy.

18.12.2007

Przedstawiciele kadry oraz słuchacze CS SG uczestniczyli w spotkaniu z wychowankami Domu Dziecka w Bartoszycach, które otrzymały świąteczne prezenty od funkcjonariuszy. Spotkanie uświetniły występy Orkiestry Reprezentacyjnej Karpackiego i Morskiego Oddziału Straży Granicznej, które zachęciły wszystkich do śpiewania kolęd.

21.12.2007

O północy Polska weszła do Strefy Schengen. Z tej okazji odbyła się uroczystość na trójstyku granicy polsko-litewsko-rosyjskiej. Symbolicznym przypięczeniem wejścia Polski do Strefy Schengen było uro-

czyste przecięcie wstęgi w bramie granicznej. W uroczystości obok delegacji władz rządowych i samorządowymi województwa warmińsko-mazurskiego oraz gości strony litewskiej w osobach: dyrektora departamentu w regionalnej administracji Mariampola Daivy **STROLIENE**, szefa specjalistów w regionalnej administracji Mariampola Rytisa **ADRIUSKEVICIUSA** i mera regionu wyłkowyszkiego Algirdasa **BAGUSINSKASA** udział wzięli przedstawiciele CS SG: komendant ppłk SG Henryk **RACZKOWSKI**, z-ca komendanta ppłk SG Andrzej **RYTWIŃSKI**, ppłk SG Grzegorz **ZYGNER**, ppłk SG Zbigniew **SZADZIEWSKI**, ppłk SG Andrzej **SKÓRA**, mjr SG Andrzej **RAK**, st. chor. SG Edward **MILEWSKI**.

21.12.2007 W Szkole Podstawowej im. Straży Granicznej w Barcianach zaprezentowane zostały Jasełka, w których uczestniczyła również delegacja z Centrum Szkolenia Straży Granicznej w Kętrzynie.

21.12.2007 W Kętrzynie w Centrum odbyło się spotkanie opłatkowe funkcjonariuszy i pracowników cywilnych, które uświetnił występ Orkiestry Reprezentacyjnej Straży Granicznej z Nowego Sącza.

09.01.2008 W Centrum Szkolenia SG rozpoczęła się kolejna już IX edycja Szkolenia Specjalistycznego dla Techników Kryminalistyki SG. Szkolenie trwało 3 miesiące w trybie stacjonarnym.

29.01.2008 W Państwowej Szkole Straży Granicznej Republiki Łotwy w Rezekne podsumowano plan współpracy za 2007 rok oraz podpisany został plan współpracy na 2008 rok między Centrum Szkolenia Straży Granicznej, które reprezentował komendant ppłk SG Henryk **RACZKOWSKI** a Państwową Szkołą Straży Granicznej Republiki Łotwy w Rezekne reprezentowaną przez dyrektora szkoły gen. Ivarsa **ZALITISA**.

Plan współpracy między szkołami dotyczy w szczególności:

1. Wspólnych konferencji, seminariów i uroczystości.
2. Wymiany doświadczeń między wykładowcami szkół.
3. Zawodów sportowych.
4. Spotkań kierownictwa szkół.

30.01.2008

W Szkole Służby Ochrony Granicy Państwowej Republiki Litwy w Medininkai odbyło się podsumowanie planu współpracy za 2007 rok oraz uroczyste podpisanie planu współpracy na 2008 rok między Centrum Szkolenia Straży Granicznej, które reprezentował komendant ppłk SG Henryk **RACZKOWSKI** a Szkołą Służby Ochrony Granicy Państwowej Republiki Litwy w Medininkai, reprezentowaną przez komendanta płka Vytautasa **STROLIA**.

28-30.01.2008

W końcu stycznia w Centrum odbyła się I edycja szkolenia specjalistycznego z zakresu rozpoznawania zagrożeń terrorystycznych. Przedmiotowy zakres szkolenia obejmował:

- pojęcie i źródła terroryzmu,
- charakterystykę wybranych organizacji terrorystycznych i metod ich działania,

- karnoprawne aspekty zwalczania terroryzmu,
- symptomy działalności terrorystycznej,
- zagrożenia działaniami terrorystycznymi w Polsce,
- postępowanie w przypadku wystąpienia zdarzeń o charakterze terrorystycznym,
- atak terrorystyczny jako sytuacja kryzysowa,
- zadania SG w zwalczaniu terroryzmu.

Uczestnikami szkolenia byli funkcjonariusze wykonujący czynności służbowe w placówkach SG, mający służbowy kontakt z cudzoziemcami lub likwidujący przejawy zagrożeń terrorystycznych. Wśród zaproszonych gości byli m.in. przedstawiciele z ABW, KG SG oraz Oddziałów SG. Na uwagę zasługuje fakt, iż jest to pierwsze tego typu szkolenie w SG, które będzie cyklicznie realizowane.

31.01.2008

W dniu 31.01.2008 r. w Centrum Szkolenia SG odbyła się uroczystość pożegnania odchodzących na emeryturę po 30 latach służby w funkcjonariuszy:

- ppłk SG Andrzej **MASŁOŃ**,
- ppłk SG Grzegorz **ZYGNER**,
- ppłk SG Marian **ADAMOWICZ**,
- ppłk SG Jan **OLEKSIUK**,
- ppłk SG Henryk **KOWALSKI**,
- mjr SG Jan **UŚCIŁOWICZ**.

W imieniu wszystkich funkcjonariuszy i pracowników Centrum Szkolenia Straży Granicznej, w obecności stanu osobowego szkoły, ww. oficerów pożegnał ppłk SG Henryk **RACZKOWSKI**.

01.02.2008

W Centrum Szkolenia Straży Granicznej zakończyła się kolejna już VII edycja szkolenia specjalistycznego dla Analityków Kryminalnych Straży Granicznej. Szkolenie trwało 4 tygodnie.

22.01.2008

-03.02.2008

W Kętrzynie Centrum Szkolenia Straży Granicznej odbyło się Szkolenie Zintegrowane dla Kierownictwa Europejskich Służb Bezpieczeństwa, w którym brali udział przedstawiciele z dziesięciu krajów europejskich:

– Litwy,	– Łotwy,
– Estonii,	– Finlandii,
– Niemiec,	– Serbii,
– Gruzji,	– Rumunii,
– Ukrainy,	– Polski.

Celem szkolenia było usprawnienie kompetencji komunikacyjnych w zakresie języka spotkań oraz doskonałości komunikacji społecznej.

Słuchacze uczestniczyli w symulowanych spotkaniach, podczas których poruszano tematykę przestępczości granicznej.

Szkolenie odbyło się dwufazowo. Część I przeznaczona była dla lektorów języka angielskiego, którzy wspólnie pracują nad modelem szkolenia realizowanym w fazie II z udziałem słuchaczy.

Zajęcia prowadzone były jednocześnie przez dwóch lektorów z różnych krajów.

Dodatkowo słuchacze mieli do dyspozycji bogate źródła doskonalenia umiejętności językowych, m.in. Self-Access-Centre (Centrum Samokształcenia).

Uczestnicy szkolenia otrzymali certyfikaty.

04.02.2008 W Centrum Szkolenia SG w Kętrzynie rozpoczęło naukę 170 słuchaczy szkolenia podstawowego.

06.02.2008 W CS SG odbyła się odprawa roczna kadry kierowniczej Centrum Szkolenia SG. W odprawie uczestniczył przedstawiciel komendanta głównego – zastępca dyrektora Zarządu Operacyjno-Śledczego SG ppłk SG Tomasz **SEMENIUK**.

W czasie odprawy omówiono realizację zadań z 2007 roku oraz przedsięwzięcia planowane w roku 2008.

14.02.2008

W dniu poprzedzającym promocję absolwentów Szkoły Chorążych w obecności kadry kierowniczej Centrum Szkolenia Straży Granicznej komendant CS SG ppłk SG Henryk **RACZKOWSKI** wręczył absolwentom świadectwa oraz pamiątkowe odznaki ukończenia szkolenia.

15.02.2008

W dniu 15.02.2008 r. o godz. 11.00 w CS SG w Kętrzynie odbyła się uroczysta promocja 135 absolwentów Szkoły Chorążych Centrum Szkolenia SG. Absolwenci Szkoły Chorążych w systemie stacjonarnym pobyt w Centrum Szkolenia rozpoczęli 24.09.2007 roku, natomiast absolwenci Szkoły Chorążych w systemie zaocznym – 08.10.2007 roku.

Uroczystość promocji poprzedziła msza św. w kaplicy Straży Granicznej, którą celebrował JE ks. abp Edmund **PISZCZ**.

Prymusem Szkoły Chorążych został chor. SG Marek **KULIKOWSKI** z W-M OSG, który uzyskał średnią ocen 4,84. Z II lokatą szkolenie ukończył plut. SG Grzegorz **FENIK** z W-M OSG ze średnią ocen 4,84, z III lokatą szkolenie ukończył plut. SG Paweł **TOWPIK** z Lubuskiego OSG ze średnią ocen 4,78. Wymienieni absolwenci zostali wyróżnieni przez komendanta głównego nagrodami pieniężnymi.

Aktu mianowania na stopień młodszego chorążego dokonał z upoważnienia komendanta głównego Straży Granicznej ppłk SG Paweł **LUBIEWSKI** – dyrektor Zarządu Operacyjno-Śledczego KG SG. Uroczystość zakończył występ Orkiestry Morskiego Oddziału Straży Granicznej.

19-21.02.2008 W Centrum Szkolenia SG odbyło się seminarium dla członków Zespołów Szybkiej Interwencji Granicznej – RABIT, w którym uczestniczyło 44 przedstawicieli z 18 krajów Unii Europejskiej, w tym z Polski.

Zajęcia prowadziło 7 trenerów z Agencji FRONTEX, zaproszeni goście z OBWE i UNHCR, a także funkcjonariusze z ZZD SG, BAS SG i CS SG. Językiem roboczym był język angielski.

Zajęcia prowadzone były w formie wykładów i warsztatów a obejmowały m.in. następujące zagadnienia: sytuacja na granicach zewnętrznych UE, najnowsze technologie i osiągnięcia w zarządzaniu granicą, zarządzanie w sytuacjach kryzysowych, zarządzanie Zespołami Szybkiej Interwencji Granicznej – RABIT.

Polska Straż Graniczna przeprowadziła zajęcia z zakresu: użycia środków przymusu zgodnie z aktualnym stanem prawnym (ZZD SG), zagrożeń wynikających z sytuacji migracyjnej w odniesieniu do granic Polski (BAS), Teambuildingu (CS SG).

Uczestnicy szkolenia zostali zapoznani ze specyfiką ochrony zewnętrznej granicy UE z Federacją Rosyjską na przykładzie PSG Bezledy, stoczyli również bitwę w paintball, zwiedzili „Wilczy Szaniec” oraz wysłuchali koncertu organowego w Świętej Lipce.

18-22.02.2008 W Kętrzynie odbyła się kolejna edycja szkolenia „Przeciwdziałanie wypaleniu zawodowemu w służbie” dla funkcjonariuszy Podlaskiego Oddziału SG prowadzonego przez psychologów Zakładu Humanistycznego CS SG płk. SG Andrzeja **WAWRZUSISZYNA** i por. SG Elizę **CHMURĘ**.

26.02.2008 Grupa wykładowców Centrum rozpoczęła szkolenie z zakresu doskonalenia pedagogicznego nauczycieli akademickich zorganizowane przez Katedrę UNESCO Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. Celem szkolenia było doskonalenie z zakresu metodyki kształcenia, organizacji procesu kształcenia, komunikacja interpersonalna, stosowanie metod aktywizujących w szkoleniu, ewaluacja procesu kształcenia oraz wykorzystanie nowoczesnych technik multimedialnych w kształceniu.

- 27.02.2008** Seminarium nt. „Zapobieganie nielegalnym migracjom – aspekty wiktymologiczne i kryminologiczne” zorganizowane zostało przez Wydział Prawa i Administracji – Zakład Kryminologii, Wiktymologii i Problematyki Przestępczości Zorganizowanej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego oraz Studenckie Koło Naukowe Kryminologii „Vestigium” w ramach „Tygodnia Pomocy Ofiarom Przestępstw” pod patronatem prof. dr hab. Stanisława Pikulskiego – Dziekana Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Gość honorowy – komendant Centrum Szkolenia Straży Granicznej ppłk SG Henryk **RACZKOWSKI** wygłosił wykład na temat; „Przeciwdziałanie nielegalnej migracji na przykładzie Europejskiej Agencji Zarządzania Współpracą Operacyjną na Zewnętrznych Granicach Państw Członkowskich Unii Europejskiej – FRONTEX”, który wzbudził szerokie zainteresowanie studentów IV roku Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Podsumowaniem seminarium było spotkanie zorganizowane pod przewodnictwem prof. dr hab. Romana **PRZYBYSZEWSKIEGO** – Prodziekana ds. Studiów Stacjonarnych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, gdzie omówiono formy dalszej współpracy pomiędzy Uniwersytetem Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie a Centrum Szkolenia Straży Granicznej w Kętrzynie.
- 26-28.02.2008** W dniach 26-28.02.2008 r. w Centrum Szkolenia SG w Kętrzynie odbyło się spotkanie przedstawicieli ośrodków szkolenia Straży Granicznej i Państwowej Służby Granicznej Ukrainy. Celem spotkania było przygotowanie i podpisanie „rocznego planu współpracy”, a także prezentacja bazy dydaktycznej ośrodka.

28.02.2008

W dniu 28.02.2008 r. w Centrum Szkolenia SG odbyła się uroczystość pożegnania funkcjonariuszy odchodzących na emeryturę po ponadtrzydziestoletniej służbie:

- mjr. SG Ryszarda **WIEWIÓRY**,
- st. chor. sztab. SG Waldemara **WODZIKOWSKIEGO**.

24.02.2008
-01.03.2008

Funkcjonariusze z CS SG kpt. SG Krzysztof **ŁYCHOWID** i por. SG Wioletta **ZGLIŃSKA** uczestniczyli w „Zintegrowanym Szkoleniu Kierownictwa Służb Bezpieczeństwa” w Ośrodku Szkolenia Służb Celnych w Wilnie.

W szkoleniu brało udział 28 przedstawicieli służb celnych, granicznych i policyjnych z 6 krajów europejskich: Litwy, Łotwy, Estonii, Czech, Macedonii i Polski. Zajęcia prowadziło 11 nauczycieli języka angielskiego z takich państw jak: Litwa, Bułgaria, Macedonia, Rumunia, Serbia, Słowenia, Turcja.

Celem szkolenia było doskonalenie kompetencji komunikacyjnych w zakresie języka spotkań (Language of meetings).

Zajęcia prowadzone były w czternastoosobowych grupach przez dwóch lektorów jednocześnie, z wykorzystaniem różnorodnych nowoczesnych metod nauczania.

Tematyka zajęć obejmowała m.in. takie dziedziny jak:

- fałszerstwo dokumentów,
- handel ludźmi,
- przemyt,
- korupcja,
- oszustwa.

Nowo poznane słownictwo uczestnicy mogli pogłębiać w Centrum Samokształcenia (Self-Access-Centre = SAC). Formą zaliczenia szkolenia było wzięcie udziału w zaaranżowanym spotkaniu (konferencji).

29.02.2008
-02.03.2008

Reprezentanci CS SG wzięli udział w II Mistrzostwach w biegach narciarskich na dystansie 25 km. Blisko 100 funkcjonariuszy reprezentujących oddziały, ośrodki szkolenia, Komendę Główną SG oraz zaprzyjaźnione drużyny czeskich i niemieckich służb granicznych walczyło o nagrodę główną – Puchar Komendanta Głównego Straży Granicznej.

W kategorii mężczyzn:

- I miejsce zajął Arkadiusz **OGORZALEK** z Sudeckiego Oddziału SG,
- II miejsce przypadło reprezentantowi Śląskiego Oddziału SG – Eugeniuszowi **SŁOBODZIANOWI**,
- III miejsce zajął Tomasz **SZEREMETA** z Bieszczadzkiego Oddziału SG.

W kategorii kobiet:

- I miejsce przypadło Klaudii **PALCZYŃSKIEJ** reprezentantce Łużyckiego Oddziału SG,
- II miejsce zajęła Dorota **STROŃSKA** z Łużyckiego Oddziału SG,
- III miejsce zajęła Monika **SZCZYGIEL** z Nadwiślańskiego Oddziału SG.

03.03.2008

Jubileusz 30-lecia pracy obchodziła Pani Henryka **ROMANIAK**, która ostatnie 10 lat przepracowała w CS SG.

